

“ЗАХАВАННЕ МОВЫ — СЁННЯ ПЫТАННЕ ПАЛІТЫЧНАЕ”

Вольга ІПАТАВА: “У нас, у тых, хто жыве тут, у галовах часта як бы няма Беларусі, але нашыя ногі стаяць глыбока ў беларускай зямлі, стагоддзі нас убівалі ў яе, мы сёння — “нацыя сотак”. У іх — у эмігрантаў — няма пад нагамі роднай зямлі, Беларусь — у іх галовах і ў сэрцах. Можа, калі б нас скласці разам, то атрымаўся б той беларус, які змог бы (і хацеў бы) перш за ўсё абараняць радзіму, а не соткі”.

5

ТРАГЕДЫЙНЫ ЗВОН ПА БЕЛАРУСКАЙ КНІЗЕ

“Круглы стол” у выдавецтве
“Мастацкая літаратура”.

6—7

ГАРЫЦЬ МОЙ БОР

Вершы Казіміра КАМЕЙШЫ

8

КУЛАК

Апавяданне Адольфа ВАРАНОВІЧА

9, 15

ДЛЯ ГІСТОРЫІ — ІМГНЕННЕ, ДЛЯ УКРАЇНЫ — ЦЭЛАЯ ЭПОХА

Українські дыпламат
Анатоль БЛЫЗНЮК адказвае
на пытанні карэспандэнта “ЛіМа”.

13

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы, працягваецца падпіска на “ЛіМ” на чацвёрты квартал 1997 г. Падпісання на тыднёвік можна ў любым паштовым аддзяленні да 10 верасня.

Кошт падпіскі на квартал — 30 тысяч рублёў, на месяц — 10 тысяч.

Наш індекс — 63856.

*Адшумела лета каласамі,
Васількамі ў жыце адцвіло,
І святло развеяна вятрамі,
І здаецца, лета й не было.*

*Адшумела лета, адшумела.
За лясамі спеюць халады.
І лістота з дрэвай паляцела,
І праз нас, як сон, лятуць гады...*

КОЛА ДЗЁН

У святле беларускага палітычнага жыцця апошніх гадоў, бадай, самай актуальнай і найчасцей ужыванай застаецца руская прымаўка: "Вот приедет барин, барин нас рассудит..." Колькі разоў ужо падчас крытычных, крызісных сітуацый прыезджалі ганцы то з Еўропы, то з Расіі. Не стала выключэннем і вырашэнне "памежна-журналісцкай" праблемы. З адной адметнасцю: ініцыятыва аб "дапамозе" на гэты раз выходзіла з Масквы. Спачатку Беларусь наведаў Г. Селязнёў, а ў мінулыя сераду і чацвер Я. Прымакоў. Калі са спікерам Дзярждумы Расіі размова і сапраўды ішла пра лёс расійскіх журналістаў, то ў перамовах з міністрам замежных спраў на першае месца выйшаў "увесь комплекс беларуска-расійскіх адносін". Напярэдадні візіту Я. Прымакова беларускія ўлады, не зважаючы на законы дыпламатыі, цвёрда заявілі, што арыштаваных журналістаў без суда не адпусцяць, а гэта азначала ад пачатку нулявую выніковасць перамоў расійскага міністра замежных спраў па гэтай праблеме і невыкананне ім задачы, пастаўленай Б. Ельцыным... Усё гэта дало падставы некаторым аглядальнікам заяўляць, што ў беларуска-расійскіх адносінах наступае новы этап: "малодшы брат" паказвае "старэйшаму", што іх погляды на пэўныя сітуацыі могуць не супадаць і што ў яго ёсць свае інтарэсы, ад якіх ён не адступіцца. Можна, пакуль яшчэ гэта і нагадвае сітуацыю з вядомай байкі І. Крылова пра Слана і Моську, але адносіны паміж дзейнымі асобамі відавочна пачынаюць мяняцца.

АДНАЎЛЕННЕ ТЫДНЯ

Брэсцкі мастак Мікалай Кузьміч на мінулым тыдні перадаў мітрапаліту Філарэту зробленую ім дакладную копію найвялікшай беларускай святыні — Крыжа Еўфрасініі Полацкай. Пасля асвячэння і кароткага знаходжання ў сталіцы краіны, Крыж святой заступніцы Беларусі будзе ўстаноўлены ў Свята-крыжа-Уздзвіжанскім храме полацкага Спасна-Еўфрасінеўскага манастыра. Сам Крыж Еўфрасініі Полацкай прапаў на пачатку Вялікай Айчыннай вайны і па апошніх звестках (чутках) знаходзіцца ў адным з расійскіх музеяў. З вяртаннем Крыжа на Беларусь звязваюцца надзеі на духоўнае Адраджэнне нашай зямлі. "Вернута" пакуль толькі копія.

ПАРАДЫ ТЫДНЯ

Перад пачаткам новага навучальнага года Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны падрыхтавала шэраг парад бацькам, якія хочуць, каб іх дзеці вучыліся ў беларускіх школах і класах. Навучанне па-беларуску гарантавана ў нас Канстытуцыяй (артыкул 50), Законам "Аб адукацыі" (артыкул 6), Законам "Аб мовах" (артыкул 22) і нішто не можа перашкоджаць бацькам рэалізаваць свае правы. Гэта па законах, а на справе могуць учыняцца самыя розныя перашкоды. І тады ТБМ раіць бацькам фіксаваць усе парушэнні, запісваць прозвішчы чыноўнікаў, якія вядуць русіфікацыю школ, і дасылаць свае паведамленні на адрас ТБМ (Мінск, вул. Румянцава, 13) ці ў Беларуска-Хельсінкскі камітэт (Мінск, вул. Кнорына, 8, кв. 23). Калі ўжо мы пастаўлены ў гэтыя ненармальныя ўмовы, то за свае правы трэба і вярта змагацца.

УКАЗ ТЫДНЯ

22 жніўня прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка падпісаў Указ "Аб аб'яднанні раёнаў і гарадоў абласнога падпарадкавання Рэспублікі Беларусь, якія маюць агульны адміністрацыйны цэнтр". Паводле яго ліквідуецца гарсаветы ў гарадах Дзяржынск, Добруш, Крычаў, Лунінец, Наваградка, а гэта значыць скарачаюцца пасады дзесяткаў чыноўнікаў. Пры адначасовым скарачэнні сферы бізнесу далейшы лёс іх можа аказацца нялёгкім, але наўрад ці праз гэта займеюць яны народнае спачуванне.

НАМЕР ТЫДНЯ

Беларускі ўрад плануе з 1 верасня павысіць памер мінімальнай заробатнай платы. Паводле слоў віцэ-прэм'ера П. Пракаповіча мінімальны заробак пасля павышэння павінен склацца 200 тысяч рублёў, а тарифная стаўка першага разраду — 220 тысяч.

ФАКТ ТЫДНЯ

Колькі б ні паведамлялі беларускія СМІ пра эканамічную стабілізацыю ў нашай краіне, пра ўтаймаванне інфляцыі і нават рост вытворчасці прамысловасці ў параўнанні з мінулымі годамі, Міжнародны валютны фонд зноў прыняў рашэнне не падтрымліваць эканамічную палітыку, якую праводзіць беларускі ўрад. Размова ўжо не ідзе пра парушэнне правоў чалавека на Беларусі, справа тычыцца выключна эканомікі: курс на "рыначны сацыялізм" МВФ не разумее і спансіраваць не збіраецца.

КАТАСТРОФА ТЫДНЯ

У мінулую суботу на чыгуначнай станцыі Барысаў, у 150 метрах ад будынка вакзала сышоў з рэек і загарэўся грузавы цягнік, які накіраваўся ў Оршу. У саставе было 39 цыстэрн з бензінам, 24 — з рэшткамі прапан-бутана і 10 парожніх вагонаў. Загарэліся 7 цыстэрн з бензінам і 14 — з прапан-бутанам, а потым успыхнулі вагоны з гумавымі пакрышкамі, півам і металаканструкцыямі, што стаялі на суседніх пуцях. Польшыя шугала ўвышыню на 50—60 метраў. Была небяспека, што могуць загарэцца і астатнія вагоны з бензінам і прапан-бутанам. Аднак пажарным, што стаялі, як сведчаць відавочцы, па калена ў бензіне, удалося хутка лакалізаваць і патушыць пажар. Страты ад катастрофы падлічваюцца, аднак ужо зараз зразумела, што яны — аграмадныя. Акрамя паліва і вагонаў, якія згарэлі, пашкоджаны 500 метраў чыгуначных пуцей і 300 метраў лініі электраперадач. На некалькі гадзін быў спынены рух цягнікоў у бок Масквы... Прычыны аварыі высвятляюцца, але ўжо зараз следчыя выключваюць мажлівасць дыверсіі.

ТЭНДЭНЦЫЯ ТЫДНЯ

Яшчэ двое грамадзян Беларусі атрымалі палітычнае прыстанішча за межамі нашай краіны ў сувязі з парушэннямі правоў чалавека і небяспекай для жыцця... Двух журналістаў з Віцебска прыняла Чэхія, трэцяя краіна ў свеце пасля ЗША і Францыі, дзе цяпер будуць жыць найноўшыя беларускія эмігранты. Яшчэ дзесяткі беларусаў, што з'ехалі ад нас пасля вясновых падзей гэтага года, чакаюць у розных краінах свету вырашэння свайго лёсу. Па звестках, толькі ў Польшчы такіх нашых суайчыннікаў больш за 20.

РАЗМОВА ТЫДНЯ

27 жніўня ў свой "Музычны салон" вядомая тэлеведучая Элеанора Язерская запрасіла не менш вядомага, былога дыктара БТ Уладзіміра Шаліхіна. І вось два беларускія інтэлігенты (з якімі трывала звязаны ўспамін пра прыгожую, сакавітую і натуральную беларускую мову, што цякла з іх вуснаў), селі перад тэлекамерамі і загаварылі на Беларуска-тэлебачанні перад беларускімі глядачамі між сабой... па-руску... Няма слоў.

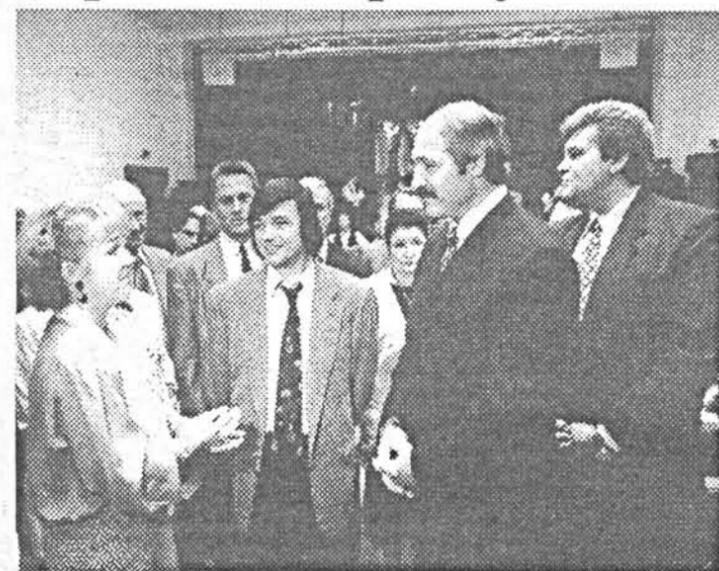
НОВАЕ

Таксама справа дзяржаўная

Таленавітай моладзі, якая імкнецца праявіць сябе на эстрадзе, скардзіцца на адсутнасць увагі з боку дзяржавы, бадай, было б несправядліва. У маі гэтага года ў Мінску адкрыўся Дзяржаўны маладзёжны тэатр эстрады, а 27 жніўня прэзідэнт краіны Аляксандр Лукашэнка наведаў яго, каб пазнаёміцца з творчымі планами калектыву.

У стварэнне тэатра былі ўкладзены немалыя дзяржаўныя сродкі. На правядзенне рэканструкцыі будынка і яго рамонту, а таксама на набыццё гукавога і святлотэхнічнага абсталявання Кіраўніцтва справамі Прэзідэнта выдзеліла 11,3 мільярда рублёў. Прэзідэнт краіны ў час наведвання тэатра аглядзеў рэпетыцыйную залу для артыстаў балета, наведаў студию гуказапісу, а ва ўтульнай зале для глядачоў перад гасцямі выступілі маладыя таленты.

Мастацкі кіраўнік тэатра заслужаны артыст рэспублікі Алег Цівуноў і музычны кіраўнік тэатра народны артыст Беларусі Васіль Раічык расказалі Аляксандру Лукашэнку, які яны ўяўляюць сабе будучыню гэтага новага тварэння культуры. Паводле іх слоў, галоўнай задачай тэатра будзе выхаванне маладых таленавітых артыстаў. Любы малады чалавек, які жадае паспрабаваць свае сілы на эстраднай сцэне як спявак, артыст балета або артыст размоўнага жанру, знойдзе тут усё, каб рэалізаваць свае творчыя магчымасці.

Прафесіянальна твораць мажымасці. Прафесіянальная трупа будзе сфарміравана з тых, хто пройдзе адборачны конкурс, які прадоўжыцца 25 дзён. А 1 кастрычніка ў тэатры ўжо адкрывецца новы сезон. На сцэне выступяць прэзідэнты на права стаць стыпендыятамі спецыяльнага фонду прэзідэнта краіны па падтрымцы таленавітай моладзі. У рэпертуары тэатра плануецца ўдзел цяперашніх і будучых зорка айчыннай эстрады. Аляксандр Лукашэнка ў сваю

чаргу выказаў пажаданні кіраўнікам тэатра зрабіць усё, каб тэатр стаў цэнтрам айчыннага эстраднага мастацтва, прыцягваючы да супрацоўніцтва лепшых артыстаў эстрады, паэтаў і кампазітараў. Галоўным жа клопам кіраўніцтва тэатра павінны стаць, на думку прэзідэнта, юныя таленты, якія ў будучым змогуць дастойна прадставіць нашу краіну на прэстыжных фестывалях.

Вольга ШЧАДРЫНА,
БЕЛТА

СЕМІНАРЫ

Мы — розныя

21—22 жніўня ў Мінску праводзіўся семінар, у якім бралі ўдзел афіцэры органаў па працы з асабовым складам (у Савецкай Арміі яны называліся "зампаліты") шэрагу краін СНД (Беларусь, Казахстан, Грузія, РФ). Мэта семінара — выпрацоўка адзінага напрамку ў выхаванні маладых вайскоўцаў, абмен вопытам. Яго ўдзельнікі наведалі мемарыял на "Выспе слёз", сустраліся з ветэранамі і моладдзю, гутарылі з прадстаўнікамі ўлады. Была і сустрэча з журналістамі.

Мяркуючы па адказах на пытанні, што прагучалі на той прэсканферэнцыі, нідзе ў СНД трансфармацыя Савецкай Арміі ў Нацыянальны Узброены Сілы не адбываецца лёгка. Афіцэрскае корпус у большасці выхаваны яшчэ тым часам і псіхалагічна зарыентаваны на каштоўнасці савецкай эпохі, на баявыя і іншыя традыцыі Савецкай Арміі. Між тым, вайскоўцы тэрміновай службы — гэта маладыя грамадзяне маладых

краін, і словаспалучэнні, нахталт "Вялікая Айчынная вайна", "інтэрнацыянальны абавязак", як правіла, не кранаюць ні іхняга розуму, ні сэрца. Тым болей, што на Другую сусветную (Вялікую Айчынную) сёння існуе погляд цалкам альтэрнатыўны камуністычна-савецкаму. Сёння ўсім вядома пра сакрэтныя пратаколы "пакта Молатаў—Рыбентроп", сёння шмат хто чытаў кнігі Віктара Суворова "Ледакол", "Дзень М", "Апошняя рэспубліка", сёння рэвізіі падвяргаецца гістарычны статус нават такой манументальнай асобы, як маршал Жукаў.

Пакуль што выхаваўчыя органы Беларускага войска (ды, мабыць, тое ж робіцца і ў іншых арміях краін Садружнасці) намагаюцца спалучыць савецкую традыцыю з элементамі традыцый нацыянальна-патрыятычнай; паставіць у адзін шэраг абаронцаў Радзімы часоў Вялікага княства Літоўскага і салдат 1941—1945 гадоў. Ідэя, мабыць, слух-

ная. Але пабудова дасканалую выхаваўчую канцэпцыю для Беларускага войска перашкаджаюць хістанні дзяржаўнай палітыкі.

Я не ведаю, якую практычную каштоўнасць мае гэты семінар. Хутчэй за ўсё ён толькі задаволюе настальгічныя пачуцці афіцэраў калісьці адзінай і магутнай Савецкай Арміі. Праблемы, скажам, Расіі, дзе яшчэ нядаўна "федэральныя сілы" вялі поўнаштабную вайну супраць аднаго з суб'ектаў Федэрацыі, не маюць нічога агульнага з нашымі, беларускімі, праблемамі. Казахстан і Грузія маюць пад бокам краіны, дзе фундаментальны ісламізм з'яўляецца сур'ёзнай палітычнай сілай, дэманструе дынамізм, а часам і агрэсіўнасць. Беларусь жа мяжуе з прыстойнымі еўрапейскімі краінамі (Летува, Латвія, Польшча, Украіна). Пра Расію размова асобная...

Мяркую, што незалежна ад таго, якую мэту ставілі арганізатары, семінар высветліў адну відавочную акалічнасць: адносна нядаўна мы былі аднолькавыя, цяпер — розныя.

П.ВАСІЛЕЎСКИ

СВЯТЫ

Паклікаў Баян

Нячаста адбываюцца ў нас пазытыўныя святы. Але, аказваецца, не пра ўсе з іх мы і ведаем. Так, напрыклад, у чатырнаццаты раз на суседняй Браншчыне прайшло пазытыўнае свята Баяна, у якім прымалі ўдзел і літаратары Гомельшчыны. У гэтым годзе там упершыню вылучаліся дыпламанты міждзяржаўнай славянскай літаратурнай прэміі Баяна. Сярод іх — беларуская паэтэса Таіса Мельчанка. Свята адбывалася пад дэвізам "Баян склікае на свята ўсіх славян", і прыехалі на яго паэты Украіны, Расіі і Беларусі. Адбывалася імпрэза ў старажытным горадзе Грубчэўску. На Браншчыне, дарэчы, штогод праводзяцца святы славытых землякоў: Фёдара Цютчова, Аляксея Талстога.

Лаўрэат літаратурнай прэміі

Баяна Таіса Мельчанка так выказалася з гэтай нагоды ў гутарцы, праведзенай карэспандэнтам Ганны Атрошчанкай: "Часам думаю: што ж мы, гамяльчане, спадары-беларусы, такія знямоглыя, збяднелыя душой, што не змаглі без Божае ласкі ўзаконіць на сваёй зямлі святы знакамiтых пісьменнікаў Івана Мележа, Андрэя Макаёнка, Анатоля Грачанікава?.. Не трэба забываць: пісьменнікі — найпершыя прадстаўнікі і носбіты культуры. У гэты нялёгі час трэба аб'яднацца, каб словам і справай дапамагчы сваёй Бацькаўшчыне..."

Як бачым, культурныя сувязі між народамі існуюць незалежна ад дзяржаўных межаў. Галоўнае, каб нам было з чым выходзіць "на людзі" за тыя межы. Бо калі ў нас,

на Беларусі, не будзе актыўна развіта нацыянальная культура, не будзем мы цікавыя нікому, і ніколі не пераадолеем комплекс недаразвітага "малодшага брата". Ясна і яшчэ адно — без дзяржаўнай падтрымкі нашай культуры не выжыць. І калі дзяржава ўсвядоміць гэтыя акалічнасці, на "міждзяржаўнае славянскае свята", напэўна, ад Беларусі будуць дэлегіраваныя не толькі паэты Гомельшчыны і не толькі ў колькасці аднаго-двух чалавек. А можа, знойдуцца сродкі на правядзенне адпаведнага свята і на беларускай зямлі — каб славіяне ядналіся адзіным спосабам, які не выклікае ні ў кога прэччанняў, узаемных крыўдаў і правакацый: у сферы мастацтва.

Н.К.

Куміры нам сняцца па-ранейшаму

Натыкнуўся на неспрытнае сярод газетнай хронікі маскоўскага жыцця (рамонт вуліц, прыезд кіназорак, спартыўныя спаборніцтвы) паведамленне: "Гарадская дума звучыла кола асоб, якім можа быць прысвоена званне ганаровага грамадзяніна горада. Дэпутаты прынялі закон, у адпаведнасці з якім кіраўнікі і работнікі органаў заканадаўчай і выканаўчай улады, у тым ліку міністры гарадскога ўрада, прэфекты, суддзі, самі дэпутаты Масгардумы і іншыя змогуць атрымаць гэтае званне не раней чым праз тры гады пасля складання паўнамоцтваў".

Што і казаць, рэч карысная (хоць тэрмін мог бы быць і большым), паведамленне вартэ куды большай увагі, бо гаворка ідзе пра супрацьдзействы застарэлай хваробе нашага жыцця — і не толькі маскоўскага...

У студзені 1962 года я прыехаў у Малеўскі Дом творчасці, тым часам завяршалася разгорнутая па рашэнні XXII з'езда КПСС кампанія па ачысціцы краіны ад помнікаў і бюстаў Сталіна. Віктар Някрусаў, які трапіў у Малеўку за некалькі дзён да мяне, сказаў: "Я пакажу табе нешта непамыснае!" Ён павёў мяне да мясцовай школы. Там напачатку снегам сціраўся стаялі званы з усяго наваколля бюсты Сталіна рознай велічыні — некалькі дзесяткаў. "Трэба было б сфатаграфавач, — сказаў Някрусаў. — І надпісаць: "Урок гісторыі".

На жаль, гэтыя ўрокі ў нас у Расіі кепска засвоіліся... У букварох пісалі: "Мы не рабы. Рабы не мы". Абыходкавымі сталі працытаваныя Леніным словы Чарнышэўскага з "Пралогу": "Варта жалю нацыя, варта жалю нацыя! — Нацыя рабоў, знізу да верху, — усе рабы". Праўда, гэта было ў дваццатыя гады. Неўзабаве вывеліся, што ўсё гэта словы, словы, словы — рабы павінны былі заставацца рабамі, паслухмянымі сваім уладарам. "Правадыры" ж ператвараліся ў небажыхароў, што вымагаюць абавязковага пакланення. Ужо ў 1925 годзе Царыцын быў перайменаваны ў Сталінград, свае гарады атрымалі і саратнікі (пасля па меры таго, які Сталін з імі распраўляўся, імёны іх былі сцёрты з географічных карт і любой іншай паліграфічнай прадукцыі). І як нядаўна гаварылі, працэс пайшоў... Я зазіраў у кішэнны (самы малы, далёка не ўсеахопны) атлас СССР 1940 года: географічны назваў з імем Сталіна 14. Молатава і Калініна — 6, Варашылава — 5, Будзёнага — 4. Усё гэта, вядома, як і належыць пры таталітарным ладзе, выдавалася за волевыўленне народа. Ліён Фейхтвангер сказаў Сталіну "пра безгустоўнае, перабольшанае пакланенне перад яго асобай", Сталін з уласцівай яму і ўсім дыктатарам крывадушнасцю заявіў, што "ўсю гэтую шуміху ён трымае.. толькі таму, што ён ведае, якую наўную радаць прыносіць святочная сума-

ціца яе арганізатарам". Мы ж добра ведаем, што гэтая "святочная сумаціца" сведчыла не пра адсутнасць у арганізатараў густу, а пра адсутнасць у краіне дэмакратыі і элементарнай свабоды.

У рабеленных верхах і пасланых Сталіна называлі "бацькам родным", у сваім жа наменклатурным коле без пазычных акалічнасцяў больш дакладна — "гаспадаром". Калі сёння Ніязава называюць "туркменбашы", а Лукашэнка "бацькам", калі на дэманстрацыі выносяць сцілі іх партрэтаў, лю-дзям майго пакалення няцяжка вызначыць характар пануючага рэжыму ў Туркменіі і Беларусі. Гэта дакладная адзнака сцвярджэння адзінаўладнага кіраўніка, які прысвоіў сабе права гаварыць ад імя свайго народа. Чым гэта пахне, чым суправаджаецца, мы добра ведаем. Драконаўскія мерапрыемствы, накіраваныя на ўмацаванне аўтарытарнай улады і выкараненне іншадумства і свабоды, не прымусілі сябе доўга чакаць. Самае сумнае, як лёгка ўдаецца скруціць у бараноў рог людзей, што не пазбавіліся рабскай псіхалогіі.

Але не будзем ківаць на суседзяў, азірнёмся на сябе. Мы ж таксама не пазбавіліся халопства. Я думаю пра гэта штораз, калі нашых прэм'ера, віцэ-прэм'ераў і іншых высокапастаўленых чыноўнікаў у часе іх паездак па краіне дзелячы ў псеўдафальклорных казкоўніках ды сарафанах сустракаюць хлебам-соллю і песнямі. Хоць гэтыя візіты носяць чыста службовы ці рэвізійны характар. Нават тады, калі яны наведваюць рэгіёны ў сувязі з напатканымі стыхійнымі ці сацыяльнымі бедствамі, — усё роўна хлеб-соль.

У той жа хроніцы, дзе я прачытаў пра новы закон Маскоўскай Думы, які вызначае, што званне ганаровага грамадзяніна горада можа быць прысвоена чыноўніку толькі праз тры гады пасля сканчэння яго паўнамоцтваў, змешчана яшчэ адна заметка: "На экраны Масквы выходзіць вялікі фільм пра мэра Ю. М. Лужкова. Карціна знята рэжысёрам А. Хаціненкам па матывах кнігі Юрыя Міхайлавіча "Мы дзеці твае, Масква". Галоўнага героя сыграюць два акцёры, Міша Філіпчук (юны Юра Лужкоў) і Аляксандр Збруеў (салідны Юрый Лужкоў)". Ці не рана? Можа быць, усё-такі варта было б пачакаць з фільмам хоць бы да таго часу, пакуль Ю. М. Лужкоў не складзе з сябе высокіх паўнамоцтваў? Не ставіць паважанага большасцю масквічоў мэра ў няёмкае становішча?

Як тут не ўспомніць песню Булата Акуджава:

**А ўсе-такі жаль, што куміры
нам сняцца по-прежнему
І мы до сих пор все холопамы
чыслим себя.**
Л. ПАЗАРАЎ
(*Літаратурная газета*,
13.VIII.97 N 33)

Гасцінна сустрэне Нясвіж

Чацвёрты раз у нашай дзяржаве адзначаецца Дзень беларускай пісьменнасці і друку. Як і ў папярэднія гады, ён стане сапраўдным нацыянальным святам духоўнасці. Сёлёні Дзень беларускай пісьменнасці і друку прысвячаецца 480-годдзю нацыянальнага кнігадрукавання. А месцам правядзення не выпадакова выбраны Нясвіж. З ім звязана яшчэ адна важная дата — у 1562 годзе ў Нясвіжы пабачыў свет "Катэхзіс", а тым самым заявіў аб сабе яшчэ адзін друкар, якім можа ганарыцца любая нацыя, — Сымон Будны.

Нясвіж — гэта і ёсць горад Буднага. Тут, як вядома, устаноўлены помнік яму, тут знаходзіцца друкарня, што носіць яго імя, тут падых даўніны адчуваецца літаральна на кожным кроку, многае нагадвае пра падзеі даўня, але якім жыццём у памяці народа вечна.

У рамках свята пройдзе навукова-творчая экспедыцыя "Шлях да святынні", якая пачнецца 3 верасня. З гэтага дня па 7 верасня прадстаўнікі духавенства, навуковай і творчай інтэлігенцыі прынясуць непагаснуў лампаду з жыва-творным агнём ад труны Гасподняй праз Мінск, Мір, Івацэвічы, Косава, Гошчава, Дастоева, Пінск, Белаазёрск, каб завітаць з ёй у Нясвіж. Паўсюдна на гэтым шляху духоўнасці запланаваны малебны ў цэрквах, сустрэчы з насельніцтвам. За дзень да прыбыцця Агну ў

Нясвіж, 6 верасня, у гэтым старажытным горадзе адкрыецца навукова-практычная канферэнцыя "480 гадоў беларускаму кнігадрукаванню", а ў музеі будзе адкрыта выстаўка работ Яўгена Ждана.

Урачыстае ж святкаванне Дня беларускага пісьменства і друку пройдзе 7 верасня. Запланаваны сустрэчы з вядомымі пісьменнікамі і мастакамі, тэатралізаванае відэавішча "Карціны старажытнай культуры", будзе працаваць кірмаш "Скарынаўская друкарня", пройдзе дзіцячае свята "Напісанае застаецца"...

Н. К.

Другі Міжнародны

Другі міжнародны пленэр па жывапісе імя В.К. Бялыніцкага-Бірулі распачаўся ў Магілёве 25 жніўня. Працягнецца ён да 21 верасня. Гэтым разам удзел бярдуць мастакі Беларусі, Украіны, Расіі, Польшчы, Эстоніі. Крыху пазней павінны з'явіцца ўдзельнікі з Германіі, Сербіі, Швейцарыі. Зразумела, што найбольшая група з Беларусі — мастакі з Гомеля, Магілёва, Маладзечна, Мінска, Берасця. Да 9 верасня працуюць на Магілёўшчыне, з 9 па 17 верасня — у Расіі, у Цвярской вобласці, на акадэмічным лецішчы "Чайка", дзе калісьці жыў і працаваў Вітальд Каятанавіч.

Кіраўніцтва Магілёўскай вобласці і горада Магілёва парупілася, каб пленэр стаў святам мастацтваў. На афіцыйным адкрыцці адбыўся вялікі гала-канцэрт фальклорных калектываў Беларусі, Украіны, Расіі, Польшчы. У абласным мастацкім музеі імя П.В. Масленікава адкры-

лася выстава твораў вядомага мастака Анатоля Бараноўскага. А ў Бялыніцкім мастацкім музеі імя В.К. Бялыніцкага-Бірулі — выставы Ларысы Журавовіч. Мастачка скончыла БелАМ у 1989 годзе (аддзяленне графікі), тады ж вярнулася на радзіму ў Бялынічы. Тут жыве і працуе.

Будуць спектаклі і канцэрты. Будзе адкрыты мемарыяльны знак на месцы нараджэння В.К. Бялыніцкага-Бірулі і помнік-бюст таксама ўраджэнцу Магілёўшчыны П.В. Масленікава перад мастацкім музеем ягонага імя. Дарэчы, у самім музеі будзе адкрыта галерэя твораў Масленікава — яшчэ адзін знак памяці вядомаму майстру жывапісу.

Пленэру імя Бялыніцкага-Бірулі на Магілёўшчыне надаецца выключнае значэнне. Людзі памятаюць і шануюць свайго вялікага земляка.

НАШ КАР.

Працяг будзе, каб працягвацца?

Як ужо паведамлялася ў друку, у канцы ліпеня завяршыўся трэці раўнд перамоў паміж Вярхоўным Саветам 13-га склікання і Адміністрацыяй прэзідэнта пры пасрэдніцтве Еўрасаюза. А фактычна завяршыліся самі перамовы. Перамоўны працэс, які адзначыла дэлегацыя ЕС, быў сарваны па віне Адміністрацыі.

Што ж, іншага фіналу ніхто, бадай, і не чакаў. Хоць як прыгожа ўсё пачыналася! У красавіку быў накіраваны Еўрасаюзу ліст, падпісаны І.Антановічам, з запрашэннем даслаць пасрэднікаў для перамоў з Вярхоўным Саветам па ўдасканаленні канстытуцыі; Еўропа з радасцю пагадзілася, выслала сваіх прадстаўнікоў. У траўні місія ЕС прыехала ў Беларусь, яе сябры сустрэліся з абодвума бакамі, перамовыліся, вызначылі склад рабочых груп і з вялікім жаданнем селі, нарэшце, за стол перамоў працаваць. Праўда, перад гэтым адбыўся адзін, на першы погляд, нязначны інцыдэнт — прэзідэнцкі бок прапанаваў Еўрасаюзу змяніць умовы дыялога, вынесеныя ЕС: уключыць у склад рабочай групы ад ВС не трох дэпу-

татаў, а аднаго, плюс аднаго прадстаўніка новай палаты і аднаго "вісячага" дэпутата — з ліку тых, хто пагадзіўся з новай канстытуцыяй, але не ўвайшоў у палату. Такі варыянт быў адвергнуты і Еўрасаюзам, і Вярхоўным Саветам.

І вось тут, на мой погляд, і грывнуў, так бы мовіць, першы гром сярод яснага яшчэ неба, які павінен быў прымусіць дэпутатаў ВС задумацца.

Беларускія ўлады, накіроўваючы ліст Еўрасаюзу, звярталіся за садзеяннем па ўдасканаленні менавіта канстытуцыі 1994 года. Тым больш, што і ў афіцыйным прэс-рэлізе ЕС (з якім, выходзіць, пагадзіліся ўсе бакі) значылася: "Мэта перамоў — выпрацоўка прапановаў па ўдасканаленні канстытуцыі 1994 года". Калі ж з'явілася вышэйзгаданая прапанова, стала ясна, што перамоваў накіраваны крах. І далейшы ход падзей пацвердзіў гэтае меркаванне.

Як памятаем, яшчэ падчас першага раўнду паўстала пытанне, не дарэчнасць якога выклікала здзіўленне і недаумненне ва ўсіх прадстаўнікі прэзідэнта раптам заявілі,

што яны ўдзельнічаюць у перамовах для разгляду "рэферэндумнай" канстытуцыі. Здавалася б, як жа так: у лісце да ЕС прапанавалі адно, а самі патрабуюць разгляду канстытуцыі, якая Еўрасаюзам і ўсёй Еўропай не прызнаная? Напрошваўся вынік: дэлегацыя ўлады пасрэдніцтвам перамоў імкнецца легітымізаваць рашэнні, прынятыя на рэфэрэндуме. Натуральна, што ні ЕС, ні ВС на такі варыянт не пагадзіліся. І стала канчаткова ясна, што перамоў ніякага плёну не прынясуць: ні Вярхоўны Савет, ні прэзідэнцкія прадстаўнікі ад свайго не адступяцца. І ўсе далейшыя спробы Еўрасаюза знайсці кампраміс аказаліся марнай тратай часу.

З аналізу перамоўнага працэсу вынікае лагічнае пытанне: навошта было ўсчынаць гэтыя перамовы? На думку намесніка старшыні БНФ Вінцука Вячоркі, перамовы былі патрэбныя прэзідэнту, каб хоць нейкім чынам прарваць эканамічную і палітычную блакаду з Захаду. "Блакада — рэч няхай і не трагічная, але досыць непрыемная, — адзначыў В. Вячорка. — Пры наяўнасці

блакады на нейкія інвестыцыі з Еўропы (кшталту фордаўскай) спадзявацца не выпадае".

Што ж тычыцца ўдзелу ў перамовах дэлегацыі Вярхоўнага Савета, то тут сітуацыя зразумелая. ВС, як прэзентант шырокага кола грамадства, не мог на іх не пайсці, тым больш, што, трэба прызнаць, дагаворная ідэя мела масавую падтрымку. З другога боку, нельга забывацца і на тое, што ініцыятыва кансультацыйных зыходзіла ад міжнародных арганізацый, якія павінны былі мець магчымасць яшчэ раз упэўніцца, хто і што насамрэч з'яўляецца прычынай прававога крызісу на Беларусі.

Але надзея, як кажуць, памірае апошняй. 6 жніўня Беларусь наведаў спецыяльны прадстаўнік Еўрасаюза на Беларусі сп. А. Коста, які меў паўтарагадзінную размову з А. Лукашэнкам. На выніковай прэс-канферэнцыі А. Коста адзначыў, што пэўныя спадзевы на паразуменне ў яго ёсць, і трохбаковыя кансультацыі, магчыма, працягнуцца 9 верасня.

Яўген САЧАК

Гульні, забавы, ігрышчы

Серія: "Беларуская народная творчасць". Мінск, "Беларуская навука", 1996.

Упершыню найбольш поўны збор беларускіх гульняў пад адной вокладкай сабраў фалькларыст А. Лозка. Куплючы чарговую таму серыю "Беларуская народная творчасць", я заўсёды з прымхлівацю паглядаю на іх. Што гэта — цагліны ў помнік нашай славы ці ў канец над памерлай нацыяй? А цагліны гэтыя важкія, на падвалінах з якіх любая нацыя з задавальненнем будавала б уланы культурны космас. Любая, ды толькі пакуль што не беларуская.

Вось і ў гэтым томе сабрана 602 разнастайныя беларускія гульні. Я гартую яго і думаю, што цалкам нармальна ў нашым нацыянальным паўсядзённым жыцці ўпісаліся б гульні, звязаныя з календарнымі святамі, сямейна-абрадавыя гульні падчас вяселляў і хрэсьбінаў. Развіталі б спрыт, увагу і цікаўнасць дзіцячыя гульні, такія, як "Костачкі" ці "Каменьчыкі", якія паходзяць ад старажытных часоў і маюць за сабой не адну тысячу гадоў.

Асабліва ўвагу прыцягнулі "гульні з інвентаром", кажучы па-простаму — з прыладамі. Бо менавіта з падобных гульняў павярсталі ўсе сучасныя футбалы і хакеі, а кожная паважачая сябе нацыя культывуе, да ўсяго, і адметныя нацыянальныя гульні такога кшталту. Ці не загубваліся мы ў дзіцястве да цэмы ў пікара, распрацаваная і ўнарманаваная сістэма якога магла б даць цудоўны від нацыянальнага спорту? А тыя ж крэгі і рухі, апісаныя ў кніжцы, не саступаюць расійскім гарадкам. Чытаючы пра мячкі, які называецца яшчэ елкай і палынтам, можаш уявіць, што гэта не менш цікава за бейсбол і ў агульным рысах адпавядае яму. А катанне кола было нечым сярэднім паміж рэгі і амерыканскім футбалам.

Кожны можа падумаць, а ці можна з гэтага штосьці зрабіць? Але не будзем забывацца на тое, што, напрыклад, усімі любімы футбол, па сваёй сутнасці, гульня абсалютна простая і заключаецца, нагадаю, у тым, што дваццаць чалавек ганяюць мячкі туды-сюды. Ды справа ў спрыце, захалленні, заўзягасці, майстэрстве. Гульні дапамагаюць чалавеку жыць.

Але вернемся да нацыянальных гульняў. Кідаюць жа немцы пустыя бочкі з пад пива, а шатландцы — цяжкія камяні, і паназіраць за гэтым збіраюцца поўныя стадыёны. Зараз вось расійцы прыдумалі рускі бой. Чым горшыя беларусы? Мабыць, горшыя, бо не цнім і не любім свайго, і, як тыя даверлівыя і наўныя абарыгены, за бліскучае люстэрка і за пляшку рому гатовыя прадаць усё што заўгодна.

З сілавых, відовішчых гульняў у кнізе кінуліся ў вочы дужанне на крыж, а таксама перацяжкі, якія нагадваюць японскую барацьбу сумо.

Нехта можа засумнявацца, а ці так ужо абавязкова цягнуць у нашым тэхнакрытычным камп'ютэрнае стагоддзе розныя старажытныя беларускія забаўкі? Трэба, трэба, калі хочам заставацца беларусамі. На пачатку стагоддзя любімы вучань Рамакрышны Вівеканда абвясціў амаль што паўмільярду індыйскаму народу: "Зрабіцеся самімі захаднікамі з захаднікаў у ідэях роўнасці і волі, у сваёй працаздольнасці і дзелавітасці, і ў той самы час індусамі да мозга касцей у сваёй рэлігійнай культуры і светаспрыманні". Беларусы ў дзесяткі разоў меней, таму, мяркую, гэтыя словы яшчэ ў большай ступені датычацца і нас.

Алесь БЯЛЯЦКІ

Прыгадалі славутага земляка

«...Сядзіць там Райтан і трудне па вольнасці страце», — так Браніслаў Тарашкевіч пераклаў радок паэмы Адама Міцкевіча «Пан Тадэвуш». То была ці не першая згадка пра нашага знакамітага земляка пасля дзесяткаў гадоў замоўчвання ягонага грамадзянскага подзвігу. На варшаўскім сейме 1795 года Тадэвуш Рэйтан, пасол ад Наваградскага ваяводства, рашуча пратэставаў супраць трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай. Пазней славутой стала і карціна Яна Матэйкі, на якой намалюваны самы драматычны эпізод таго самаадданага змагання Тадэвуша Рэйтана.

Сталяр Міхась Турьянскі, вядомы ляхавіцкі краязнаўца, даўно зацікавіўся асобай знакамітага сына Наваградскай зямлі, а да таго ж блізкага земляка: рэйтанаўская Грушаўка зусім блізка ад Ляхавіч. Пра вынікі сваіх росшукаў і даследаванняў ён распавядаў у мясцовай газеце і ў часопісе «Мастацтва». А сёлета Міхась Турьянскі стварыў і зарэгістраваў Ляхавіцкае гістарычнае таварыства «Тадэвуш Рэйтан», у якое аб'ядналіся 15 краязнаўцаў і аматараў даўніны. А сваёй асноўнай мэтай яны вызначылі даследаванне гісторыі роднага раёна і прапаганду ведаў пра знакамітых землякоў.

Да 255-годдзя Тадэвуша Рэйтана ляхавіцкія энтузіясты наладзілі свой першы фест каля былога маёнтка Грушаўка, увекавечанага на малюнку знакамітага мастака Напалеона Орды.

24 жніўня ў прыгожым урочышчы, дзе стаіць капліца-пахавальня Рэйтанаў, сабралася немалая грамада. Апроч сяброў таварыства, іх сем'яў ды гасцей, сюды прыйшлі жыхары навакольных вёсак. Да пачатку ўрачыстасці яны аглязелі невялікую выставу знаходак руплівага краязнаўцы Міхася Турьянскага, посуд, часткі рыцарскага рыштунка, розныя вырабы колішніх ляхавіцкіх рамеснікаў. Жыхароў Грушаўкі ды Пашкоўцаў асабліва прывабілі малюнк і фотаздымкі Рэйтанавай сядзібы. Сярод прысутных былі і такія, хто памятае, якімі прыгожымі былі палац, парк, сад. Цяпер жа сядзіба разбураецца. За апошнія дваццаць гадоў былі знішчаны інтэр'еры палаца: абдараны кафля, уся сталярка. Менавіта пра гэтае дзікуства з жалем згадвалі мясцовыя людзі, называлі прозвішчы рабаўнікоў.

А сябры Ляхавіцкага гістарычнага таварыства мараць аднавіць былую веліч Грушаўскай сядзібы, каб годна ўшанаваць памяць славутага земляка. Менавіта за такі добры намер вітаў на фест сваіх аднадумцаў настаўнік Крывошынскай школы Леанід Чаранкевіч, таксама вядомы ў раёне краязнаўца. Шмат гадоў падтрымлівае ляхавіцкага энтузіяста Міхася Турьянскага добрай парадай і дапамогай у публікацыях кандыдат гістарычных навук Віталь Скалабан, рэдактар-складальнік кнігі «Памяць. Ляхавіцкі раён». І на першы фест таварыства «Тадэвуш Рэйтан» ён прыехаў не з пустымі рукамі. Пасля кароткай прамовы Віталь Скалабан перадаў таварыству кнігу ўспамінаў пляменніка апошняга з Рэйтанаў ды шэраг дакументаў пра прадстаўнікоў гэтага знакамітага шляхецкага рода.

Уважліва слухалі прысутныя самога кіраўніка таварыства, які расказаў пра жыццё славутага земляка. Міхась Турьянскі згадаў і пра даўнія пошукі месца вечнага спачыну Тадэвуша Рэйтана, які, як самагубца, не быў пахаваны на могілках. Таямніца пахавання і перазахавання ягоных рэшткаў фактычна не была разгаданая нават спецыяльнай камісіяй, у складзе якой быў вядомы польскія гісторыкі ды ўдава апошняга з Рэйтанаў.

Першы фест дасягнуў сваёй мэты: зацікаўленасць мясцовых жыхароў лёсам Рэйтанавай сядзібы была відавочнай. А менавіта на іх дапамогу і разлічваець ляхавіцкія энтузіясты.

Пётра ПАШКАВЕЦ

Завітаў у рэдакцыю «ЛіМа» музыкант-вынаходнік Вячаслаў Калеснік. Тое, пра што расказаў ён, спасылаючыся на табліцы ды формулы, для чалавека, у музыцы недасведчанага, — мудрагелістая, малазразумелая абстракцыя.

Ну, а для дасведчанага?

А для дасведчанага — СЕНСАЦЫЯ. Ды такая, што кансерватыўны акадэмічны досвед не адразу дазваляе даць веры наконт рэалізацыі дзёрзкай вынаходніцкай ідэі. А калі пачынаеш задумвацца-разважаць, ідэя падаецца зусім абгрунтаванай! І аказваецца, што ўявіць сабе гукавы шэраг з 14-ці ступеняў, клавіятуру з сямю белымі ды сямю чорнымі клавішамі — можна. Як можна было ў свой час прыняць дадэкафонію А. Шонберга з яе дванаццацігукавымі серыямі. Праўда, А. Шонберг быў наватарам у тэхніцы выкарыстання, скажам так, ужо ўсталяванай гукавысотнай сістэмы. А В. Калеснік прапануе... перайначыць саму гэтую сістэму!

Музыка XXI стагоддзя?

НЕВЕРАГОДНА, АЛЕ ВЫНАХОДНІЦТВА ГЭТАГА МУЗЫКАНТА, ПЕДАГОГА АДНОЙ З МІНСКІХ ШКОЛ, МОЖА ЗРАБІЦЬ САПРАЎДНУЮ РЭВАЛЮЦЫЮ Ў, ЗДАВАЛАСЯ Б, ТАКОЙ СТАБІЛЬнай І НЕПАРУШНАЙ «КРАІНЕ СЯМІ НОТАЎ»...

— Вячаслаў Міронавіч, ваша аўтарская праца называецца «Спосаб раўнамернай тэмперацыі і прылада яго ажыццяўлення». Як бы вы патлумачылі сутнасць вашага вынаходніцтва?

— Найперш, відаць, варта патлумачыць, што ёсць сучасная музычная гукавысотная сістэма, раўнамерна-тэмпераваны строй (далей — р.т.с.). У даведчанай літаратуры р.т.с. вызначаецца як гукавы шэраг, у якім кожная актава падзелена на 12 роўных частак і высотныя суадносіны двух суседніх гукаў аднолькавыя заўжды. Суадносіны гэтыя называюцца паўтонам і з'яўляюцца адзінкай вымярэння ўсіх іншых высотных адносінаў. Як вядома, р.т.с. устанавіўся на памежжы 17-18 стст. Ён з'яўляецца храматычным, г.зн. змяшчае гукі аднаго наймення, але рознай вышыні: до і до дзяз, рэ і рэ бемоль, напрыклад. Можна трактаваць яго і як спалучэнне двух гукавых шэрагаў: асноўнага (дыятанічнага), утворанага з гукаў простых найменняў (до, рэ, мі, фа, соль, ля, сі) і дапаможнага (беспаўтонавага), утворанага з гукаў «павышаных» ці «паніжаных» найменняў. Гукі р.т.с. пазначаюцца літарамі або складамі запісваюцца нотамі. Найбольш поўнае і даходлівае разуменне пабудовы р.т.с. дае клавіятура. Аднак р.т.с. не супадае па вышыні з натуральным гукавым шэрагам (утвораным з гарманічных сугукаў).

— Тым не менш, на аснове раўнамерна-тэмпераванага строю ў музычнай творчасці доўгі час развіваліся досыць разнастайныя гукавысотныя сувязі...

— Можна яшчэ згадаць, што пры фарміраванні музычных культур розных народаў створана нямала адметных строяў — індыйскай, кітайскай, арабскай, еўрапейскай музыкі... А вось старажытныя грэкі, даследуючы струны, вызначалі прыемныя для слыху інтэрвалы (кансанансы), якія ўтвараліся пры кратным (1, 2, 3, 4...) дзяленні струны. Гукі, якія атрымліваюцца пры кратным дзяленні струны, называюцца абертанамі, або гарманічнымі сугукамі, і ўтвараюць натуральны гукавы шэраг. А самі інтэрвалы — гэта чыстая прыма (гучанне цэлай струны), чыстая актава (гучанне паловы струны), чыстая квінта (гучанне дзвюх трэціх струны), чыстая кварта (гучанне трох чвэрцяў струны).

Веданне гэтых інтэрвалаў, а таксама інтэрвальных каэфіцыентаў дазволіла ўтварыць розныя гукавыя шэрагі, у тым ліку і чысты строй — папярэднік р.т.с. І тут я мог бы з дапамогай досыць простых «арыфметычных» прыкладаў паказаць, якія недахопы мае чысты строй. Рознасць частот гукаў узнікае пры пабудове 12-ці квінтавых і сямі актаўных ходаў — т.зв. піфагарыйскай комы. Дастаткова сказаць, напрыклад, што соль з двума дзязамі (фактычна, ля) праз некалькі адпаведных інтэрвальных ходаў не роўны паводле частаты гуку ля. Гэта, апроч іншага, замінае настройцы музычных інструментаў з фіксаванай вышыняй гуку.

Не буду стамляць чытачоў надта спецыфічнымі разважаннямі, скажу толькі, што вырашэннем праблемы піфагарыйскай комы было змяншэнне інтэрвальнага каэфіцыента чыстай квінты. Частотны дыяпазон актавы быў падзелены на 12 паўтонаў з аднолькавымі высотнымі суадносінамі двух суседніх гукаў. Частоты гукаў цяперашняга, раўнамерна-тэмпераванага строю і чыстага строю ў большай ці меншай ступені не супадаюць. Музычныя інструменты р.т.с. настройваюцца ў адпаведнасці з інтэрвальнымі каэфіцыентамі гукаў актавы. Адпаведным чынам размяшчаюцца ладавыя пласціны ў струнных шчыпковых інструментах.

— Вячаслаў Міронавіч, здавалася б, навошта вынаходзіць новае, калі ўжо знойдзена, апрабавана і ўсталявалася сучасная гукавысотная сістэма, якая дае маг-

чымасць выбару танальнасцяў, не замінае прытым ствараць і музыку атанальную...

— Але ж яшчэ пры канцы 19-га стагоддзя, калі неабавязковым зрабілася напісанне музыкі ў танальнасці, калі музыка пачала развівацца незалежна ад танальнай сістэмы, пачаўся крызіс р.т.с., крызіс цяперашняй мажорна-мінорнай танальнай сістэмы!

— І вы прапануеце свой спосаб пераадолення крызісу, сваё рашэнне праблемы піфагарыйскай комы?

— Так, знойдзена іншае вырашэнне гэтай праблемы. Зноў жа, мушу патлумачыць з дапамогай спецыфічнай тэрміналогіі. Адна сотая частка паўтона называецца цэнт. 15-20 цэнтам роўная унісонная зона нашага слыху (гэта вызначана доследным шляхам). Дык вось, калі на 14 цэнтаў звучыць каэфіцыент квінты, яна замкне квінтавы круг праз сем хадоў (чатыры актаўныя хады). Урэшце атрымаецца гукавы шэраг — ля сі, до, рэ, мі, фа, соль — 7 ступеняў, з аднолькавымі высотнымі суадносінамі двух суседніх гукаў-тонаў. Падзяліўшы кожны тон на два паўтоны, атрымаем раўнамерна-тэмпераваны 14-ступенны, або сямітонавы строй з сямю асноўнымі і сямю дапаможнымі ступенямі: ля дзяз-сі бемоль, сі дзяз-до бемоль, до дзяз-рэ бемоль, рэ дзяз-мі бемоль, мі дзяз-фа бемоль, фа дзяз-соль бемоль, соль дзяз-ля бемоль. Пры гэтым сем інтэрвалаў 12-ступеннага р.т.с. роўныя або блізкія паводле вышыні да сямі інтэрвалаў 14-ступеннага р.т.с., дзе два інтэрвалы больш блізкія да адпаведных у чыстым строі.

Сяміступенны асноўны і дапаможны гукавы шэраг 14-ступеннага р.т.с. маюць тры віды інтэрвалаў і трохгучаў, якія ўмоўна можна назваць малымі, сярэднімі і вялікімі. Напрыклад, ля-до-мі (сярэдняе трохгуча), ля-до-бе-

моль-мі (малое трохгуча), ля-до дзяз-мі (вялікае трохгуча) і да т.п. Такім чынам, замест мажорнага і мінорнага трохгучаў утвараюцца тры віды трохгучаў, што дае магчымасць выйсці за межы цяперашняй двухладавай сістэмы. А ўрэшце розныя спалучэнні трох відаў тэрцыі і трох відаў квінтаў 14-ступеннага р.т.с. дазваляе атрымаць 7 відаў трохгучаў, 19 септакордаў, вялікую колькасць нонакордаў ды іншых сугучаў.

— Дзе і як можа быць скарыстана ваша вынаходніцтва?

— Зразумела, 14-ступенны р.т.с., не адмаўляе нотна-тэарэтычны апарат 12-ступеннага р.т.с., не адмаўляе ягонае існаванне, а толькі дапаўняе і невымерна павялічвае вы-

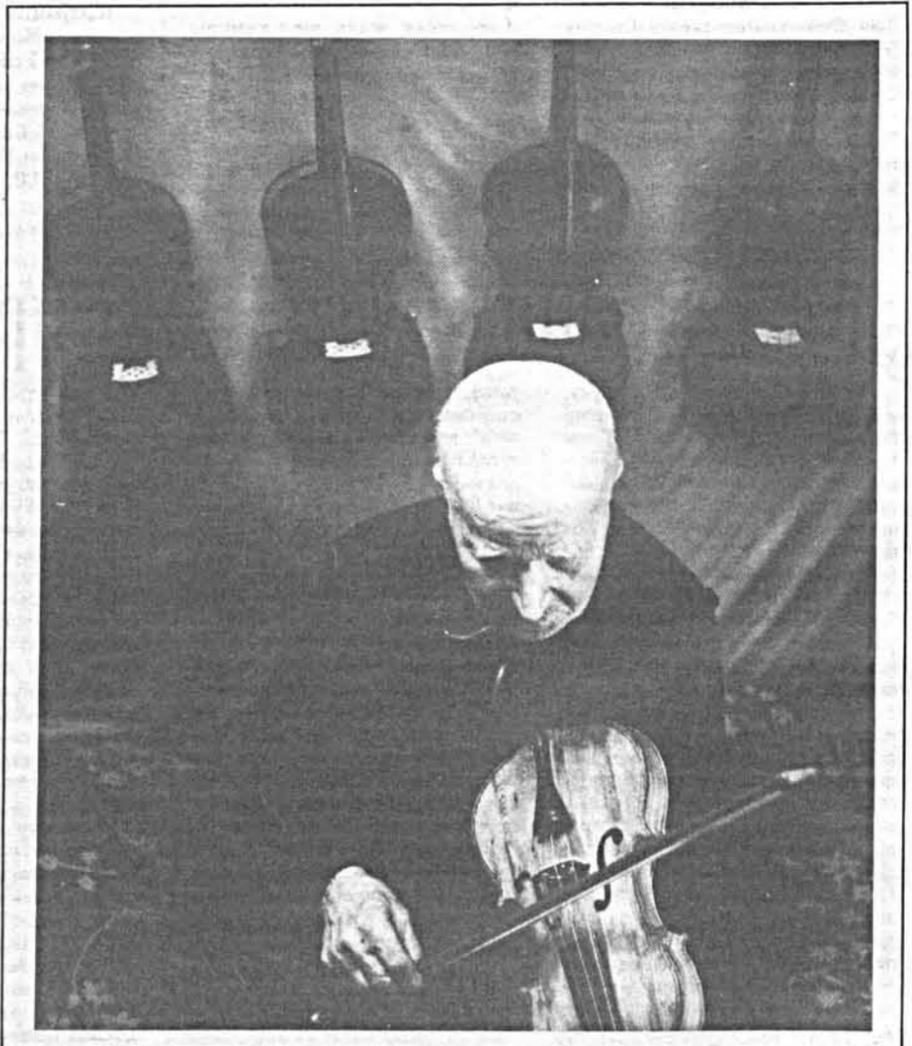
разныя мажлівасці музыкі. Вынаходніцтва можна выкарыстоўваць у стварэнні музыкі, для запісу, узнаўлення, канцэртнага выканання самых розных твораў. А яшчэ — у выпворчасці музычных інструментаў. Ва ўжытковай, камп'ютэрнай музыцы, у музыцы камп'ютэрных гульніў... Зазначу, што перастройка ў 14-ступенны р.т.с. струнных шчыпковых і электрамузычных інструментаў ажыццяўляецца без асаблівых праблем. Такі вопыт у мяне ёсць.

— І на якой жа стадыі практычнага ўвасаблення знаходзіцца ваша ідэя?

— Заяўка на вынаходніцтва пададзена мною ў Дзяржаўнае патэнтнае ведамства Беларусі 9 жніўня мінулага года. Праведзена папярэдняя экспертыза. Нацыянальны патэнт выдаецца праз 18 месяцаў з дня падачы заяўкі. Пададзена таксама заяўка на ліцэнзійнае патэнтаванне ў замежных краінах. Зразумела, плата пошлін за падачу заявак, за правядзенне экспертызы і да т.п. вымагае немалых фінансавых выдаткаў. І я быў бы вельмі ўдзячны ўсім, хто зацікавіцца вынаходствам, зможа паспрыць яго ўкараненню і распаўсюджанню ў практычным музычным жыцці. З пытаннямі, прапановамі, парадамі да мяне можна звяртацца на адрас: 220018, г. Мінск, п/а 18, абанементаўнае скрынкі 233, Калесніку Вячаславу Міронавічу.

Не кожны дзень, нават не кожны год прыходзіць да нас у рэдакцыю музыкант-вынаходнік. Хацелася б, каб гэты візіт быў для нашага гасця ўдальчым і публікацыя (у якую, зразумела, не змаглі ўключыць цалкам усе лічбавыя выкладкі аўтара вынаходства) выклікала зацікаўленасць і падтрымку ў тых, хто не баіцца «перастроіць вуха». Можа, дзякуючы В. Калесніку, мы пачуем, як гучыць наступнае стагоддзе?

С. БЕРАСЦЕНЬ

Ужо стала звыклым чытаць пра Вольгу Іпатаву — “беларуская пісьменніца, паэтка і грамадскі дзеяч”. Я б паставіла на першае месца — абаяльная жанчына і цікавая асоба.

Лёс Вольгу Міхайлаўну не шкадаваў: яна ў чатырохгадовым узросце страціла маці, потым выхоўвалася ў Гродзенскім дзіцячым доме, цяжка перажывала адносіны з мацахай... Але ж цяпер з упэўненасцю, з прывабнай усмешкай гаворыць: “У самых цяжкіх абставінах чалавек можа паставіць сябе на ногі!” і яшчэ: “Маё жыццё — гэта змаганне, змаганне з сабой, са сваімі недахопамі, са слабым здароўем...”

Таму і гутарылі мы з “беларускай пісьменніцай, паэткай і грамадскім дзеячам” пра ўсё-ўсё...

Вольга ІПАТАВА:

“Захаваў мовы — сёння пытанне палітычнае”

— Вольга Міхайлаўна, я ведаю, што ў вас было цяжкае дзяцінства... Раскажыце самы яркі ўспамін з яго.

— У японцаў ёсць такі тэрмін — “саторы”, ён абазначае “прасвятленне” — такі стан душы, калі чалавек адчувае незвычайны ўздых, непарыўную сувязь з Сусветам — і такі стан душы запамінае на ўсё жыццё. Пра гэта пісалі і мусульмане — стан, пры якім яны нібы “дакранаюцца да зала-тога шатра Алаха”. У мяне такое адчуванне было аднойчы ў глухой вёсачцы Забелле... Я была першакласніцай і вось увесну нека сядзела каля прызыбы, пясок быў ужо сухі... Я кінула позірк на ўсё навокал — і убачыла сіняе возера, белы пясок — ... ведаеце, вялікая радасць ахапіла мяне. Ёсць людзі, якія свет ненавідзяць — я ж бачу ў ім самае светлае... Дзяцінства дало мне гэтую сувязь са светам, адчуванне вялікага святла ў душы... Тады прырода агарнула і прытуліла мяне. І так засталася назаўжды.

— А ці можна сказаць, што пісьменніца Вольга Іпатава пачыналася з часу ўваходжання ў літаб’яднанне гродзенскага Дома афіцэраў?

— Не. Як пісьменніца я пачыналася, калі паслала свой вершык “После дождя” на рускай мове Янку Брылю ў газету “Зорька”. А потым гэты верш заваяваў 1 месца за лепшы дзіцячы верш аб прыродзе, і, дзякуючы яму, я трапіла на нараду дзіцячых пісьменнікаў... З таго часу і пачалося маё ўсведамленне каштоўнасці слова. Калі я ўжо даю слова — дык трымаю яго. А на-конт літаб’яднання... Калі мяне, працываўшы мае вершы ў “Гродзенскай праўдзе”, запрасілі туды, там ужо быў Васіль Быкаў, пазней далучыліся два салдаты, што таксама пісалі па-беларуску, — Хведар Чэрня і Пятро Сушко. Пісаць вершы на роднай мове я пачала з 9 класа, а дакладна асэнсоўваць сябе беларускай — толькі ў літаб’яднанні... Тады, на шчасце, беларуская мова не была яшчэ такой заняўдбанай.

— Па прафесіі вы — настаўніца рускай мовы і літаратуры. Чаму так? Чаму не беларускай?

— Ну гэта наогул цікавая гісторыя! Я хацела паступіць у тэатральны інстытут, але Аляксей Карпюк з уласцівым яму напорам, катэгарычна сказаў: “Ідзі на філфак!” Я вырашыла, што пайду здаваць экзамены і знарок завалою іх, а потым ужо “з чыстым сумленнем” падам дакументы ў тэатральны. Пайшла на аддзяленне рускай мовы і літаратуры, бо там быў намога вышэйшы конкурс! Але ж дрэнна адказаць я ўжо неяк не магла... — так вась і апынулася на філфак.

— Дык чаму ж перш-наперш трэба было выканаць патрабаванне Аляксея Карпюка?

— Ведаеце, Карпюк, Быкаў, Данута Бічэль-Загнетава, Міхась Васілёк ды яшчэ Янка Брыль — ужо ў Мінску — адыгралі выключную ролю ў маім жыцці, гэта была як бы мая сям’я, родныя людзі. Аляксей Карпюк быў часам грубаватым, патрабавальным, але каб не ён, я б не выдала сваю першую кніжку... Дзякуючы гэтым людзям, я атрымала магчымасць вучыцца ў 8—10 класах. З маіх равеснікаў-дзетдамаўцаў мала хто атрымаў вышэйшую адукацыю, таму што пасля 7 класаў усіх разам адпраўлялі вучыцца ў рамеснае вучылішча... З найвялікшай падзякай я ўспамінаю Дануту Бічэль-Загнетава — гэта прыклад сапраўднай шчырасці і дабрыні і да таго ж — адна з найпрыгажэйшых беларускіх жанчын... Ды і наогул раней пісьменнікі больш збіраліся, сябравалі. А вось мы — пакаленне брэжнеўскіх часоў — амаль не збіраліся разам. І як гэта ні дзіўна, пачалі сябраваць толькі апошнім часам...

— А Вольга Іпатава — грамадскі дзеяч пачыналася, здаецца, з такіх слоў: “Я лічу, што пісьменнікі сёння, наадварот, павінны больш займацца палітыкай. Без палітыкі не будзе адраджэння”.

— Шмат гадоў прайшло з таго часу... Але і дагэтуль я не разумею, як пісьменнік не можа, не хоча ўмешвацца ў палітыку, калі ідзе размова аб выжыванні беларускай мовы. Сёння беларуская мова знаходзіцца пад такой пагрозай, якой не было з часоў узнікнення беларускага этнасу. Менавіта так. Раней як ні апалячвалі, ці стараліся русіфікаваць наша насельніцтва, у вёсцы жылі людзі, якія хоць і не ўсведамлялі сябе беларусамі, называючыся тутэйшымі, але размаўлялі па-беларуску. Цяпер жа, калі ў кожным доме ёсць тэлевізар, да людзей ідзе ўся гэтая маскультура, пошасць ды яшчэ на дзвюх мовах, але пераважна на рускай, існуе найвялікшая пагроза знішчэння беларускай нацыі. Сёння пытанне захавання нашай мовы — пытанне палітычнае, бо зараз дзяржаўная палітыка накіравана на русіфікацыю!

— Вольга Міхайлаўна, раней вы былі галоўным рэдактарам газеты “Культура”, зараз з’яўляецеся толькі загадчыкам аддзела... Чаму так?

— У жыцці трэба нечым ахвяраваць. Я вырашыла ізноў заняцца гістарычнай прозай і прасіла ў міністра культуры Бутэвіча адпусціць мяне на паўгода ў творчы адпачынак, але адпачынку ён мне не даў, таму я пайшла з рэдакцыі ўвогуле. Канешне,

перажывала. Асабліва за тую атмасферу, якая было пачалася пасля майго адыходу. Я ж так хацела стварыць там сяброўства, давер, словам, “ауру прыстойнасці”, нейкае ўласнае бачанне культуралагічных працэсаў. У свой час мы разам з І. Чыгрынавым складалі канцэпцыю часопіса “Спадчына”. Цяпер і “Культура” з Л. Крушынскай і В. Акудовічам, і “Спадчына” працягваюць, здаецца, тыя традыцыі... Для мяне пасада галоўнага рэдактара любога вы-

адчуваю, а не па тым, як яны паказваюць сябе. Вось і ўсё.

— Ваш творчы шлях пачынаўся з вершаў, потым — была проза... Менавіта таму, што “з узростам усё складаней пісаць вершы. Душа быццам абрастае цяжарам крыўд і расчараванняў, якія перашкаджаюць адкрытаму ўспрымання свету”. Ці, можа, існуе якая-небудзь іншая прычына?

— Паэт павінен як лёгкае пёрка, як ліст — узяцца над будзённасцю і аддацца плыні, якой кіруе Сусвет. А разам са сталасцю ідзе жаданне пісаць прозу, каб самай ствараць свет, ужо самай кіраваць гэтай плыню.

— Вы былі ў Германіі, Амерыцы, сустракаліся там з рознымі людзьмі...

— Так. Найбольш мяне ўразілі сустрэчы з беларусамі — яны больш за 50 гадоў пражылі ў чужой краіне і не страцілі любові да Беларусі.

— А ці не здаецца вам, што адтуль “любіць” Беларусь лягчэй, чым тут?

— Праблемы тут, здаецца, з абодвух бакоў. Ведаеце, этнас складаецца яшчэ і з “ландшафту”... Дык вось у нас, у тых, хто жыве тут, у галовах часта як бы няма Беларусі, але нашыя ногі стаяць глыбока ў беларускай зямлі, стагоддзі нас убівалі ў яе; мы сёння — “нацыя сотак”. У іх — у эмігрантаў — няма пад нагамі роднай зямлі, Беларусь — у іх галовах і сэрцах. Можа, калі б нас скласці разам, то атрымаўся б той беларус, які змог бы (і хацеў бы) перш за ўсё абараняць радзіму, а не соткі.

— Вольга Міхайлаўна, ці вялікая ў вас сям’я?

— У мяне ёсць муж, пра якога я магу сказаць толькі самыя шчырыя і сардэчныя словы. Мой сын — малады вучоны, і я ганаруся тым, што ён — па-еўрапейску адукаваны чалавек, ведае чатыры мовы, тэма яго даследаванняў — рак шчытападобнай залозы ў дзяцей. Ён часта піша мне пісьмы, канешне ж, на беларускай мове. Дарэчы, мой муж Ягор Ягоравіч — расіянін, ён таксама вывучыў беларускую мову, хаця я і не настойвала на тым. Ён ходзіць на ўсе мітынгі разам са мною, лічыць, што Беларусь павінна быць незалежнай, і гэта для яго, як і для любога разумнага чалавека, не значыць, што варта ненавідзець Расію...

Дарэчы, калі я думаю пра сённяшняе становішча нашай краіны, слухаю скаргі, як нам дрэнна жывецца, узгадваю словы славутага ўкраінскага пісьменніка Івана Драча: “А няўжо Чачні было лягчэй?” Амаль усе апошнія вякі беларусам было дрэнна. Але ж сёння за беларускасць, за Пазняка і Шушкевіча прагаласавала ўжо два мільёны чалавек, хаця, канешне, хочацца, каб беларусамі сябе ўсведамлялі ўсе мы. Я, калі ўжо зусім змрочна на душы, успамінаю пра гэтыя два мільёны, і сіл у мяне дадаецца. Мяркую, што ў нашых умовах пісьменнік павінен судносіць тое, што ён піша, з тым, што гэта дасць яго Бацькаўшчыне. У юнацкія гады я, бывала, пісала вершы пра Беларусь, не пакутуючы за яе. І цяпер, калі так патрэбны голас інтэлігента, многія пісьменнікі, якія некалі білі сабе ў грудзі, — замоўклі... Некаторыя наогул сталі выступаць за русіфікацыю, супраць незалежнасці Беларусі, — я адчуваю вялікае абурэнне... Яны, можа, пасля зразумоўе, што секлі сук, на якім сядзяць не толькі яны самі, але і іхнія нашчадкі... Мянэцца час, і, бывае, мяняюцца арыенціры. Так, напрыклад, з радасцю ўзяла я ў рукі кнігу “Вялікая княгіня” І. Шамякіна і адразу ўспомніла, як калісьці замест аповесці “Прадслава”, на якую пісалі даносы ў СП, ён прапаноўваў мне напісаць аповесць пра рабочы клас!..

— Дзякуй вам, Вольга Міхайлаўна, за цікавую гутарку!

Гутарыла Раіса МШАР

даня — гэта быў усяго толькі спосаб служыць беларускай культуры, і я як працавала, так і працую, кажучы па-руску — “истово”... Таму і сённяшняе кіраўніцтва газеты “Культура” выказвае самую добрую адносіны да мяне, хаця была падначаленыя гэта робяць далёка не заўсёды.

— Добра, Вольга Міхайлаўна, давайце крыху аддзем ад грамадскіх спраў... Адкажыце на жартаўлівае пытанне — ці не з’яўляюцца “спісанымі” з вашага ўласнага жыцця такія словы (з апавядання В. Іпатавай “Дваццаць хвілін з Немезідай”. — Р.М.): “Жанчыны дабіваюцца самастойнасці ўсімі сваімі сіламі. Пасля гэтых барацьбіткі абліваюць слязмі тваё плячо і гадзінамі вісяць на тваім тэлефоне, молячы памірыць іх са сваімі новымі Атэла...”

— Не. Мне здаецца, я ўсё ж не згубіла самага галоўнага, што Бог даў жанчыне, — жаночасці. Прырода дала мужчынам сілу, а жанчынам — прыгажосць і мяккасць... Але на працягу ўсёй гісторыі роля беларускай жанчыны была такой: цягнуць на плячах саму Беларусь. Мужчыны заўсёды кідалі зерне, ішлі на вайну і — зніклі, жанчыны ж падтрымлівалі жыццё. Паглядзіце на пасляваеннае пакаленне: яно цалкам вырашчана бабулямі! Нічога дзіўнага, што грамадства наша ператварае жанчын у вечных барацьбітоў.

— Вольга Міхайлаўна, неяк вы казалі: “У мяне вельмі развіта адчуванне праўдзівасці ці непраўдзівасці”. Як гэта праўдзівасць?

— Я людзей ацэньваю па тым, як я іх

ЗАМЕЖКА

Хочаш у Германію — ведай Deutsch

Аналізуючы статыстычныя звесткі аб перасяленцах у Германію, назіральнікі звярнулі ўвагу, што патак тых, хто жадаў перабрацца з краін былога Савецкага Саюза і яго сатэлітаў на гістарычную радзіму сваіх продкаў, апошнім часам значна паменей. Аказваецца, справа не ў тым, што этнічныя немцы замежа расчараваліся ў Германію, — яна па-ранейшаму застаецца прыцягальнай — але сталі больш жорсткімі ўмовы перасялення. Цяпер мала даказаць, што твае продкі сапраўды былі дойчамі, трэба яшчэ абавязкова здаць экзамен на веданне мовы

Deutsch. А больш за 30 працэнтаў тых, хто падаў заяўкі на перасяленне, па словах дзяржаўнага Міністраўства ўнутраных спраў Федэратыўнай Германіі, так і не змаглі задаволіць патрабаванні экзаменатараў, хоць яны не такія ўжо, здавалася б, і складаныя: трэба ўсяго толькі ўмець як мінімум падтрымаць простую гутарку на мове будучай радзімы. Але адсутнасць з пакалення ў пакалення патрэбнай практыкі, пачынаючы з дзяцінства, дала свае вынікі. Тым не менш пераважная большасць расійскіх немцаў, якія не змаглі трапіць у Германію, не жада-

юць заставацца ў рэгіёнах ранейшага, па большай частцы прымусявага пражывання і пераязджаюць хача б у тыя месцы еўрапейскай часткі Расіі, дзе ўжо кампактна пасяліліся раней іхнія супляменнікі.

Больш жорсткі адбор перасяленцаў па моўнай характарыстыцы тлумачыцца тым, што германскія эксперты прыйшлі да высновы: моўны разнабой у значных групам насельніцтва можа выклікаць нестабільнасць у грамадстве. Асабліва пераканаліся яны ў гэтым на прыкладзе турэцкіх эмігрантаў. Пакуль тых было адносна мала,

яны даволі хутка прызвычаліся да культурнага стандарту карэннага насельніцтва і ахвотна вывучалі нямецкую мову, але калі перасяленцаў з усходу стала многа, яны з цягам часу ўсё больш настойліва сталі дамагацца культурнай аўтаноміі — навучанні ў школе на турэцкай мове, сваіх радыё- і тэлепраграм, газет і г.д. Час, калі гэтага можна было пазбегнуць, хутчэй за ўсё ўпушчаны. Тым не менш германскія чыноўнікі не губляюць надзеі кантраляваць сітуацыю і ўжо год як дзейнічае даволі надзейны, як высвятляецца, моўны бар’ер, які абавязаны цяпер пераадоляваць нават суродзічы з Расіі.

Падрыхтаваў У. А.

Не шараговая падзея ў культурным жыцці

Менавіта так ацэньвае галоўным рэдактар часопіса "Тэатральная творчасць" Анатоля Сабалеўскі вынікі конкурсу на лепшую п'есу, які Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь праводзіла ў 1995 годзе. Зразумела, аналагічныя мерапрыемствы былі нярэдкамі і раней, але яны звычайна прымаркоўваліся да пэўных юбілеяў ці знамянальных дат. Гэтым жа разам перад аўтарамі не было ніякіх абмежаванняў — ні па тэматыцы, ні па жанрах, ні па адрасе будучых гледачоў. Як сведчыць Анатоль Вікенцэвіч, вынікі істотна пераўзышлі спадзяванні. Было даслана на разгляд журы сорок пяць п'ес — даўно не з'яўлялася такой лічбы, мабыць, з ...50-х гадоў".

Але конкурс парадаваў не толькі колькасцю, а і якасцю асобных твораў. Частка аўтараў-пераможцаў (зразумела, з самімі п'есамі) былі прадстаўлены на старонках часопіса "Тэатральная творчасць".

Цяпер працяг знаёмства на старонках чацвёртага выпуску альманаха "Беларуская драматургія", які, як мы паведамлялі ўжо, і выпускае часопіс "Т" сумесна з Міністэрствам культуры.

Артыкул жа А. Сабалеўскага "Не шараговая падзея" адкрывае чацвёртую кнігу альманаха. У гэтым жа артыкуле каратка характарызуецца і аўтар твораў, прадстаўленых у раздзеле "П'есы сучасных аўтараў".

Першаму дадзена слова Андрэю Федарэнку: "Вядомасць ён здабыў у галіне прозы, найперш адметнасцю почырка пісьма. У драматургіі дэбютаваў п'есай "Жаніх на пералісцы", якая спачатку была надрукавана ў "Тэатральнай Беларусі", а потым пастаўлена на сцэне Слонімскага тэатра. І вось чарговы твор. У ім Федарэнка больш тонка раскрывае псіхалогію чалавечых характараў, іх узаемаадносін, увогуле прыкметны рост драматычнага сталення". П'еса ж А. Федарэнкі называецца "Багаты кватарант" і чытаецца, як кажуць, на адным дыханні.

Не навідкі ў драматургіі і іншыя аўтары альманаха. Алег Ждан дэбютаваў п'есай "Сылгалі Богу, сылгалі...", якая друкавалася і набыла сцэнічнае жыццё. "У новым творы "Сям'я для старога сабакі", які прапаноўваецца чытачам, — сведчыць А. Сабалеўскі — аўтар працягвае распрацоўваць маральна-этычную тэму, праблемы ўзаемаадносін блізкіх паміж сабой людзей."

П'еса Зінаіды Дудзюк, "Заложнікі шчасця" па словах А. Сабалеўскага, "найперш адрасавана даросламу чытачу і гледачу. У ёй ставяцца даволі вострыя праблемы нашага нялёгкага і супярэчлівага, а ў нечым і проста парадасальнага жыцця. Апошняе кладзе асаблівы водсвет на драматычны твор".

"Асноўным полем дзейнасці Галіны Каржанеўскай, — гаворыцца ў прадмове, — застаецца паэзія, хоць цяпер яе імя нярэдка сустракаецца і пад публіцыстычна-крытычнымі артыкуламі. А яшчэ яна зрэдка працуе і ў драматургіі. Папулярнасцю, у тым ліку і тэатральнай, у свой час карысталася драматычная казка "Іван Світаннік", найперш разлічаная на дзіцячага гледача. Новы твор Галіны Каржанеўскай "Чарнабог" — чарговы крок у авалоданні драматычным майстэрствам".

Па традыцыі выпуск завяршае раздзел "Творы са спадчыны", у перакладзе з польскай мовы Міколы Хаўстовіча змешчана камедыя Францішка Карпінскага "Чынш". Тым самым адбылося вяртанне чытачу імя пісьменніка, які хоць і нарадзіўся на Украіне, але звыш трыццаці са сваіх васьмідзесяці гадоў жыў на Гродзеншчыне, дзе ў 1825 годзе і памёр. П'еса "Чынш" была напісана ім у 1787 годзе "ў рэчышчы распаўсюджанага тады сентыменталізму".

В. ЗУШЧЫК

Папытайцеся ў любога нармальнага чалавека: ці трэба, на яго думку, выдаваць кнігі сучасным пісьменнікам?

Адказ будзе адназначным. Ніхто не наважыцца сцвярджаць, што цывілізаванае грамадства можа быць пабудавана без "духоўнай надбудовы", — літаратуры, мастацтва, гуманітарных навук. І кніга — менавіта тая цаглінка, якая ляжыць у аснове тае духоўнасці, знак, які пакаленне пакідае сваім нашчадкам: так, мы былі, думалі, стваралі, і ВОСЬ якімі мы былі.

...Кнігі — сябры.
Іх кідаюць перш за ўсё.
І потым, галодныя,
Перш за ўсё пачынаюць заводзіць...

Так пісаў Уладзімір Караткевіч пра Кнігу.

На жаль, сёння мы, відаць, перажываем той цяжкі час, калі "кнігі... кідаюць перш за ўсё". Сітуацыя ў дзяржаўных выдавецтвах выклікае трывогу. Выданне беларускіх кніжак — і не толькі сучасных пісьменнікаў, але і класікі, перакладной літаратуры — пастаўлена пад такое вялікае пытанне, што з ценю яго самім выдавецтвам, бадай, не выйсці... І, мушціць, настаў той час, калі пара — няхай у складанай эканамічнай сітуацыі —

усёй грамадою пачынаць "заводзіць зноў сваю бібліятэку" — ратаваць сваю Кнігу, каб, па выразе з таго ж верша Караткевіча, застацца народам, а не хімерай.

Таму і сабраліся за "круглым сталом" у выдавецтве "Мастацкая літаратура" дырэктар выдавецтва, пісьменнік, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Георгій МАРЧУК, галоўны рэдактар выдавецтва Серафім АНДРАЮК, загадчык аддзела маркетынгу выдавецтва Ганад ЧАРКАЗЯН, супрацоўнік аддзела маркетынгу выдавецтва Тацяна ДУБІЦКАЯ, начальнік аддзела кнігі Белкаапсаюза Аляксандр КІСЯЛЕЎ, начальнік Мінскага аблкігагандлю Юрый АФАНАСЬЕЎ, загадчык аддзела бібліятэчнасцва Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Вольга САБАЛЕЎСКАЯ, таваразнаўца кнігагандлёвага прадпрыемства Белкіга Іля КАНАНКОВА, намеснік дырэктара "Кнігарні пісьменніка" Ірына КРЭСІК, старшы прадавец магазіна "Кніжная скарбонка" Вольга ШАЎЧЭНКА і рэдактар аддзела крытыкі "ЛіМа" Людміла РУБЛЕЎСКАЯ. Думаецца, што гаворка, якая атрымалася, прыцягне ўвагу да закранутых балючых праблем як шырокай грамадскасці, так і ўладаў.

Трагедыіны звон па беларускай кнізе

"КРУГЛЫ СТОЛ" У ВЫДАВЕЦТВЕ "МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА"

Г. Марчук. Сабраліся мы, можа, у неспрыяльны час, але адкладваць вырашэнне праблем не маем права. Перад гэтай сустрэчай я перагледзеў амаль усе раённыя газеты за апошні час па рэспубліцы і яшчэ раз упэўніўся: людзі цягнуцца да духоўнасці і пісьменства, з'яўляюцца маладыя таленты, рэгулярна выходзяць літаратурныя старонкі "раёнак" — нягледзячы ні на якія знешнія абставіны. І наш абавязак — аддукацца на гэтую цягу народа да духоўнасці, падтрымліваць беларускую кнігу, чаго б гэта нам ні каштавала, у якіх складаных умовах мы б ні знаходзіліся. Ёсць факты, якія выклікаюць трывогу. Не пастаўляюць нам заказы на новыя кнігі, хаця мы па некалькі разоў праз сродкі масавай інфармацыі звяртаемся да чытачоў. Першы том збору твораў Алеся Адамовіча за апошні год па ўсёй рэспубліцы быў прададзены ўсяго ў колькасці 18 экзemplяраў. У Полацку мы адкрылі юнага таленавітага паэта Дзяніса Юрчанку-Старавойтава, выдалі зборнік яго вершаў, сумесна з таксама юнай паэткай Валерыяй Куставай. Але да гэтага часу Полацк не заказаў хаця б 200—300 экзemplяраў кніжкі свайго незвычайна таленавітага земляка. У чым справа? Чаму беларуская кніжка не можа знайсці свайго чытача? Я ўгледжу тут і віну прэсы, якая не выходзіць чытацкія густы, не дае аперацыйную інфармацыю пра кніжкі, якія хутка павінны выйсці. Ёсць віна і настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры, што не ўсе яны, можа, дастаткова закладваюць у душы вучняў любові да роднага слова. Можа быць, сёння мы пачуем адказ, што здарылася з кнігагандлем, бібліятэкамі? Таму што без заказаў мы бездапаможныя. Выраслі ўнутрывыдавецкія расходы, узняўся кошт паперы. Выдаць адну кніжку каштуе 150, 200, 300 мільёнаў рублёў. Зніжаецца рэнтабельнасць. Каб знайсці сродкі на выданне кніжак маладых аўтараў, мы вырашылі скараціць аб'ём выпуску шматтомных "выбраных", хаця яны даўно былі запланаваныя, і аўтары, напэўна ж, чакалі іх. І пісьменнікі пайшлі нам насустрэчу. Аляксей Рэзанаву згадзіўся на адзін том выбранага замест двух, гэтаксама і Анатоль Кудравец і Віктар Казыко. Мы не можам не выдаваць і класіку. Зараз распачынаецца выданне "Залатой серыі XX стагоддзя", дзе будуць прадстаўлены лепшыя здыбыткі нашай паэзіі і прозы, як падрачунак стагоддзя. Хацелася б, каб серыя сапраўды была для народа, каб кожны мог набыць гэтыя кнігі. На вокладках, дарэчы, будуць рэпрадукцыі карцін беларускіх мастакоў — так што чытач зможа скласці на сваёй кніжнай паліцы і невялікую карцінную галерэю. Але зноў жа без бібліятэчных заказаў мы не зможам гэтую серыю распаўсюдзіць.

Л. Рублеўская. Я магу ўнесці толькі змацыйна-філасофскую ноту ў гаворку, як аўтар, які выдаецца ў гэтым выдавецтве і зведаў на сабе ўсе вышэйпералічаныя праблемы, і як рэдактар аддзела крытыкі — праз мае рукі праходзіць шмат рэцэнзій, артыкулаў, лістоў, аўтары якіх згадваюць крытычную сітуацыю з выданнем беларускіх кніг і вельмі змацыйна выплюхваюць крыў-

ды на сваё невыданне. Зразумела, кнігу можна разглядаць, як тавар, для якога трэба знайсці рынак збыту, знайсці сродкі для ягонага вытворчасці. Але кніга нацыянальнай літаратуры мае дваістую прыроду. Так, з аднаго боку гэта — тавар, з другога — каштоўнасць нематэрыяльная. Як і лекі, на вытворчасць якіх затрачваюцца пэўныя сродкі. Але лекі — жыццё і здароўе чалавека, а кнігі — духоўнае жыццё і здароўе народа. Што кнігі сталі менш купляць — праблема не толькі нашай літаратуры і не толькі нашай асобна ўзятай рэспублікі. Краіны з куды больш развітай індустрыяй кнігадрукавання сутыкнуліся з гэтай праблемай даўно, і ў куды больш глабальных маштабах. Нездарма ўсё-ткі называлі савецкі народ самым чытаючым у свеце. Дадам, што заўсёды існаваў падзел на мастацтва папулярнае, масавае, якое лёгка спажываецца, і мастацтва "высокае", інтэлектуальнае. І менавіта апошні від мастацтва вызначае вышыню духоўнага развіцця нацыі. Ніхто ж не дадумаецца перастаць фінансаваць оперу ці сімфанічную музыку з-за таго, што яны маюць вузкае кола прыхільнікаў, якіе, бадай, ніколі не будзе значна пашырацца. Таму

беспастаўныя папрокі ў адрас беларускай кнігі, у прыватнасці, паэтычных зборнікаў, што іх не будзе купляць кожная сям'я, як купляе, скажам, рэцэптурныя зборнікі. Так, хацелася б, каб беларуская кніжка ўвайшла ў кожны дом. Але калі пакуль гэтага няма — нельга зусім прыпыняць выданне кніг, ставіць пад пагрозу існавання самую культуру, заніжаць яе рост. Нельга ставіцца да беларускай кнігі, як да звычайнага тавару.

В. Сабалеўская. Бібліятэка — менавіта тая ўстанова, для якой галоўны крытэрыі кніжнай прадукцыі — мастацкая якасць. Але ў нас праблема — недастатковасць сродкаў. За апошнія пятнаццаць гадоў на кожную з бібліятэк Міністэрства культуры — а іх налічваецца 4800 — набыта ўсяго пятнаццаць назваў кніг. Але гэта ў сярэднім. А фактычна камплектуюцца толькі цэнтральныя бібліятэкі — у кожным раёне існуе каля трыццаці філіялаў і адна цэнтральная бібліятэка. Сельскія бібліятэкі практычна ў інфармацыйным вакууме. Міністэрства культуры і Нацыянальная бібліятэка прыкладаюць усе намаганні, каб выйсці з такой сітуацыі. У прыватнасці, Міністэрствам культуры распрацаваныя нарматывы па камплектаванні

бібліятэк. Але змяніць нешта глабальна — не ў нашых паўнамоцтвах. А выдавецтва пажадана часцей сустракацца з камплектарамі бібліятэк, прыцягваць да такіх сустрэч аўтараў. Цяжкасць і ў адсутнасці аператыўнай інфармацыі аб прадукцыі, якая рыхтуецца да выпуску ў выдавецтве. Газета "Кніга і мы" не запаяна гэты інфармацыйны прабел. Варта ў складанні тэматычных планаў арыентавацца на нашы спісы сацыяльна значнай літаратуры — той, на якую існуе чытацкі попыт, на картатэку незадаволеннага попыту, якую мы складаем, на школьную праграму...

Г. Марчук. Гэта мэзавыя заказы. А як быць з рукапісам маладога аўтара, які яшчэ не мае права быць занесены ні ў "Школьную бібліятэку", ні ў праграму пазакласнага чытання?

Т. Дубіцкая. Калі кніжка выйшла з друку, позна шукаць на яе заказы. Інфармацыя пра кніжкі сапраўды павінна з'яўляцца ў друку да іх выхаду ў свет. Сістэма Белкаапсаюза бярэ ў нас на рэалізацыю толькі рэшткі тыражоў, а асноўная частка нашай прадукцыі ідзе на заказы, якія вельмі цяжка арганізаваць. Сам Белкаапсаюз нічога ў нас не заказвае, і тыя заказы, што зрабіў, не выконвае.

А. Кісялёў. На пасадзе начальніка аддзела кнігі Белкаапсаюза я зусім нядаўна, але абстаноўку ў рэспубліцы з кнігагандлем вывучыў яшчэ па працы ў раёнах. Калі ў бібліятэк праблемы са сродкамі, то мы залежым ад пакупніцкага попыту. Мы ж не можам дыктаваць пакупніку, якія кнігі яму набываць. Значыць, трэба яго нейкім чынам зацікавіць. Зразумела, цэны на беларускія кніжкі вельмі высокія, але ёсць і іншыя аспекты, якія трэба ўлічваць. Дарэчы, пра іх гаварылася на нядаўнім пасяджанні ў першага намесніка старшыні Белкаапсаюза Міхаіла Улезло з удзелам усіх начальнікаў абласных кнігаторгаў. Там была пастаўлена задача ў кожным раённым цэнтры мець свой спецыялізаваны кніжны магазін — за апошні час многія з іх пазачынілі, перапрафіліравалі. Цяпер трэба аднавіць іх, і аднавіць пасаду таваразнаўцаў — раней у кожным райцэнтры быў таваразнаўца па кніжнай прадукцыі, які займаўся вывучэннем попыту, мог скласці заказ на кнігі. Думаю, да канца года гэта будзе зроблена і актывізуе кніжны гандаль.

Т. Дубіцкая. Калі раней 33 працэнты нашай прадукцыі рэалізоўвалася праз сістэму Белкаапсаюза, дык сёння гэта ўсяго 8 працэнтаў ад усіх заказаў. А ў агульным аб'ёме прадукцыі, што рэалізоўваецца Белкаапсаюзам, наша прадукцыя займае дзiesiąтыя долі працэнта.

Ю. Афанасьеў. Гандаль беларускай кнігай квітнеў, калі кніга была дэфіцытам, працавала таварыства кнігалюбаў, і кнігі маладых пісьменнікаў даваліся ў нагрукку да іншых кніг. Прызнаем гэта сумленна. Літаратура, якая не знаходзіла попыту, збывалася такім чынам.

Г. Марчук. Але галоўнае — беларуская кніга трапіла ў рукі чытача, ён мог пазнаёміцца з ёй, палюбіць, і ўжо сьведома купіць у кнігарні кнігі знаёмага аўтара.

Л. Рублеўская. Але сёння, калі даўно забыліся пра кніжны дэфіцыт, назіраецца і становяцца тэндэнцыя: попыт на "Эмануэлі" даўно задаволены, "бульварная" літаратура пиліцца ў кнігарнях, і зноў чытач засумаваў па класіцы. Можна быць, ён вернецца і да беларускай кніжкі?

А. Афанасьеў. У 1991 годзе ў Мінскай вобласці было 132 кніжныя магазіны, з іх 22 — у райцэнтрах і 110 — на сяле. А зараз усяго 30 магазінаў. З іх палова — ва ўнівермагах на другіх паверхах. У чатыры разы скарацілася па Мінскай вобласці кнігагандлёвая сетка! Да таго ж кніга ў раёне і на сяле засталася "бясхознай" са скарачэннем пасады таваразнаўцаў. Можна быць, цяпер, з дапамогай Белкаапсаюза, пасада таваразнаўцаў і адновіцца. Але ёсць яшчэ адна праблема. Калі ў "застойныя" гады нормай для рэалізацыі беларускай кніжнай прадукцыі было 180 дзён, то зараз — 40-50. Гэта нерэальны тэрмін.

І. Крэсік. У нас, у "Кнігарні пісьменніка", тэрмін рэалізацыі кніг — 40 дзён, і выканаць яго немагчыма.

Ю. Афанасьеў. А каб хаця "Залатая серыя" выдавецтва дайшла да чытача, парай супрацоўнічаць з органамі народнай адукацыі: няхай уключаць кнігі серыі ў школьную праграму, праграму падрыхтоўкі да ўступных экзаменаў у ВУ.

І. Кананкова. Няхай кніга будзе ў школьнай праграме, як яе набудзе бібліятэка, якая не мае грошай? "Белкніга" камплектуе школьныя бібліятэкі, але многія раёны не разлічыліся з намі яшчэ за мінулыя гады. За ўвесь 1996 год толькі некалькі выданняў змаглі купіць асобныя школьныя і ліцэйскія бібліятэкі.

Г. Чарказян. Да пытання, што на беларускай мове кніжкі не патрэбныя... Чуў нядаўна па радыё, што па рэспубліцы самы

высокі конкурс у ВУ у Брэсцкім універсітэце — 9 чалавек на месца — на спецыяльнасць беларуская мова і літаратура. Абнадзейваючы факт! Спрабуе выдавецтва выйсці са сваёй прадукцыяй і за межы Беларусі. Даведзіліся пра існаванне ў Цюмені таварыства беларускай мовы. Пасылаем туды ліст, спадзяёмся знайсці там пакупнікоў... Можна быць, падобнымі заходамі ўдасца пашырыць тыражы, асабліва маладых аўтараў, хаця б да 1000 экзэмпляраў — гэта адразу зменшыла б іх адпускную цану. Зразумела, само выдавецтва распўсюдзіць такія тыражы на тэрыторыі Беларусі не ў стане. Але калі з існуючых 4800 бібліятэк рэспублікі хаця б праз адну заказалі тую кнігу — тыраж у адну-дзве тысячы мог бы выйсці без стратаў, тым больш, што дзяржава дасюль дае на такія кніжкі датацыі.

В. Сабалеўская. У рэспубліцы больш за 11 тысяч бібліятэк.

Т. Дубіцкая. Паводле дадзеных навукова-метадычнага цэнтры ў рэспубліцы налічваецца 11 тысяч выкладчыкаў беларускай мовы і літаратуры, 5 тысяч школ, з іх большая частка — у сельскай мясцовасці. Калі ёсць столькі выкладчыкаў, няўжо ў абсалютнай большасці іх няма цікавасці да беларускай кнігі? Як яны могуць выкладаць сучасную беларускую літаратуру, калі самі не трымалі ў руках кнігі пісьменнікаў, пра якіх раскажваюць? Раней мы прыязджалі ў райкам партыі, ішлі ў аддзел прапаганды і давалі сакратару райкама спіс кніг, якія неабходна дапамагчы рэалізаваць. І нам дапамагалі. Цяпер таксама ёсць раённыя аддзелы культуры з аналагічнымі функцыямі, са сродкамі, якія яны могуць даваць бібліятэкам дадаткова да тых, што выдзяляюцца цэнтралізавана праз рэспубліканскі фонд, на набыццё патрэбнай літаратуры. Чаму тыя аддзелы бяздзейнічаюць?

Г. Марчук. Дайшло да таго, што мы вымушаны прасіць кожнага пісьменніка самому шукаць заказы на сваю кнігу — у сваім раёне, па кнігарнях, установах. Але як прасіць пра гэта пісьменнікаў старэйшага веку, вядомых, якім нібыта і няёмка ўжо сябе прапагандаваць? Не ведаю, дзе паратунак, як шукаць заказы. Можна быць, выйсце — у стварэнні своеасаблівага рэгіянальнага земляцтваў, каб раёны падтрымлівалі пісьменнікаў-землякоў? Некалі Заходняя Беларусь "падняла на шчыг" Максіма Танка, а пасля яго палюбіла ўся Беларусь. Зразумела, гэта ні ў якім разе не азначае падзелу на месцакоўцаў і стварэння рэгіянальнай літаратуры, калі пінчукі заказваюць толькі аўтара-пінчука, а не брестчаніна. І калі не збіраецца заказ на кнігу, няхай самага тытулаванага пісьменніка, мы адкладаем яе выпуск, не можам здаваць у вытворчасць, бо яна будзе каштаваць тады тысяч 250.

І. Кананкова. Масціты аўтар ці не — яго трэба паважаць. Нельга ганяць яго па арганізацыі — не кожны і ўмее прасіць за сябе, не ўсім гэта лёгка.

Л. Рублеўская. Тым больш, што сярод маладых аўтараў ёсць і такія, кшталту мяне, што, як і іх бацькі, нарадзіліся ў горадзе і не маюць сувязі з перыферыяй. Да таго ж, арганізацыйны талент увогуле рэдка сустракаецца ў літаратараў.

С. Андрэаў. Прывяду лічбы, якія характарызуюць сітуацыю з выданнем беларускай кнігі. Усім дзяржаўнымі выдавецтвамі выдадзена: у 1991 г. — 357 найменняў, у 1992 — 416, у 1993 — 496, у 1994 — 464, у 1995 — 350, у 1996 — 279. У параўнанні з 1993-м аб'ём прадукцыі зменшыўся амаль у два разы. Лічбы па выпуску непасрэдна мастацкай літаратуры яшчэ больш красамоўныя: у 1991 годзе выдадзена 119 найменняў, у 1992 — 131, у 1993 — 153, у 1994 — 150, у 1995 — 92, у 1996 — 61. І ў гэтым годзе, ужо зразумела, гэты аб'ём не павялічыцца. Да ўсяго на фоне скарачэння колькасці найменняў рэзка змяняюцца тыражы. Але беларуская кніга патрэбна, бо, як бы там ні было, амаль усё лепшае ў літаратуры, што ствараецца на сённяшні дзень у нас, ствараецца на беларускай мове — і проза, і паэзія. І кожны з нас на сваім месцы можа нешта зрабіць, каб тая кніга знайшла чытача. І хаця мы жывём у складаных эканамічных умовах, але мусім выдаваць усю літаратуру, што ў нас плануецца, — бо хто яе яшчэ выдаць? Канешне, можна сказаць, што не кожны рукапіс варты таго, каб стаць кнігай. Але для таго, каб літаратура развіталася, яна павінна быць, як лес — мець і падлесак, і высокія дрэвы. І калі пісьменнік піша, хацелася б, каб яго кніжка ішла да чытача, каб адбываўся духоўны, інтэлектуальны крозварот. Плануем мы многа, выдаём мала... Нейкія пытанні могуць быць вырашаны толькі на ўзроўні Камітэта па друку. Гэта, напрыклад, павелічэнне датацыі на кнігі маладых аўтараў — яны павінны выходзіць абавязкова, інакш літаратурны працэс замрэ. Трэба дапамагчы павелічэнню такіх датацыяў да 75 працэнтаў. Кніга будзе менш каштаваць, і яе купяць. Два гады вызначэнне тыражу

ішло знізу, з бібліятэк, з улікам чытацкага попыту. Такі падыход трэба захаваць і надалей.

Павінен адбыцца пералом і ў пісьменніцкай псіхалогіі. Пісьменнікі ніяк не могуць зразумець, што, хаця мы і дзяржаўнае выдавецтва, але і для нас дзейнічаюць законы рынку.

І. Кананкова. Рэклама беларускай кнігі сёння амаль не існуе.

Г. Марчук. Так, была задума стварыць на тэлебачанні адпаведную праграму, але яна не здзейснілася. А мая мара — пра беларускі бестселер. Чыталі ж ахвотна кнігі Караткевіча, Чаргінца, некаторыя паэтычныя зборнікі. Тут павінна сваё слова сказаць і крытыка.

І. Крэсік. У нашай "Кнігарні пісьменніка" цяпер каля 130 выданняў "Мастацкай літаратуры". Кнігі, атрыманыя намі тры гады таму, на свой час, можа, былі і дарагія, але сёння яны вельмі танныя. Але таксама ляжаць. І гэта не ад таго, што кніга нецікавая, а чытачы не так цікавацца беларускай кнігай. Гэта мы адчулі з 1994 года. Тады ў нас былі заказы на 300, 400, 500 экзэмпляраў. Тады адкрываліся беларускія школы, беларуская мова вывучалася сур'ёзна, выпускнікі школ паступалі ў інстытуты з беларускамоўным навучаннем. Сёння ўсё гэта заглохла... Як вынік — нікога не цікавяць кнігі Станіслава Лема — цана 2200, Чэхава — 3000... А раней такія кнігі мы прадавалі па 500 экзэмпляраў. Ёсць і такая акалічнасць. Мы заказваем кнігі па тэматычным плане, цана там не пазначана. А кніжка прыходзіць да нас з такой цаной, што прадаць немагчыма. Пакупнікі беларускіх кніг — студэнты, настаўнікі, школьнікі... Адкуль ім узяць грошы? Засталіся яшчэ і апантаныя аматары беларускай кнігі, але іх мала. Хто купіць том Івана Навуменкі за 117 тысяч? Бібліятэка Саюза пісьменнікаў бярэ два экзэмпляры, бібліятэка музея гісторыі Беларусі — таксама. Аўтары часам купляюць... І ўсё. Атрымалі зборнічак прозы Лявона Вашко — цана яго 60 тысяч. Раней мы заказвалі па 30 экзэмпляраў кніг, цяпер — па 5, 3. А на раёне яны яшчэ даражэйшыя. У нас увесь час набывае кнігі настаўніца з Салігорска, таму што ў яе горадзе кнігі каштуюць на 8—10 тысяч больш. Практыкавалі мы выезды, і з пісьменнікамі разам. Калі кніжкі былі трохі таннейшыя, гэта акуплялася. Цяпер — не. З таннейшых удала раскупіліся кніжкі Франца Кафкі — каля 100 экз. па цане 26000, зборнік п'я М. Матукоўскага — больш за 50 экзэмпляраў па цане 25 тысяч, "Крыніцы" Івана Шамякіна — таксама больш за 50 экзэмпляраў па цане 24 тысячы... Але з нядаўняга часу налагавая інспекцыя так "прыціснула" нас з выездамі, што баімся "нос высунуць" куды. Мала таго, што з вулічнага продажу, але і з сустрэчы ў бібліятэцы ці на прадпрыемстве мы павінны папярэдне заплаціць фінансавы падатак. А яшчэ невядома, ці нагандлюем мы хаця б на гэтую суму, ці акупіцца выезд.

Г. Марчук. Бяда, што ў нас няма абаротных сродкаў, і мы не можам выдаваць камерцыйную літаратуру, каб хоць нежак зарабіць грошай. Зараз з дапамогай Камітэта па друку спрабуем запусціць у вытворчасць дзве камерцыйныя кніжкі. Хаця, зразумела, і на іх цяпер попыт не такі, як раней.

В. Шаўчэнка. Я працую непасрэдна з пакупніком. Наша крама "Кніжная скарбонка" знаходзіцца ў Серабранцы. Так, чытацкі попыт на кніжку ўпаў. Некалі, у час, калі змянілася дзяржаўная палітыка ў адносінах да беларускай мовы, пачалі яе адраджаць, вывучаць — душа радавалася: так людзі цягнуліся да кніжкі. Цяпер купляюць літаратуру толькі па школьнай праграме. Засталіся і прыхільнікі прыгожага пісьменства, але іх адпалохвае цана. Самае складанае, што мы павінны расплачвацца за кніжкі праз месяц пасля атрымання. Прадаў, не прадаў, праз трыццаць дзён — плаці.

Л. Рублеўская. Напярэдадні гэтай гутаркі мне надарылася сустрэцца са старэйшым беларускім пісьменнікам Максімам Лужаніным, і я папрасіла яго ўспомніць, як жа было з выданнем беларускай літаратуры ў 20-я, 30-я гады. Аляксандр Амвросьевіч аж расчуліўся, успамінаючы, як зусім маладзенькім прынёс свой першы рукапіс Кузьме Чорнаму, як гэты рукапіс праз чатыры месяцы стаў кніжкай. Тыраж яе быў 3 тысячы экзэмпляраў, але іх адразу раскупілі. Выдавецтва атрымала прыбытак 300 рублёў, і яшчэ выплаціла аўтару добры ганарар. Мела выдавецтва ў Мінску даве свае кніжныя крамы, дзейнічала сістэма грамадскіх распаўсюджвальніцтваў. Пастаянна адбываліся паэтычныя вечарыны, у прыватнасці, у клубе работнікаў Савгандлю — гэта цяперашні будынак кіна-тэатра "Перамога". І слухачоў набівалася ў гэты клуб аж да немагчымага. Хаця выступалі не Колас, не Купала, а паэты-пачаткоўцы. Такая была цікавасць да беларускага паэтычнага слова ў тых, ад каго залежала распаўсюджванне паэтычных кніжак.

Г. Марчук. Што ж, прыемныя настальгічныя пачуцці... Але двойчы ў адну раку не ўвойдзеш, і сённяшняя сітуацыя зусім іншая. Нам таксама прапаноўвалі адчыніць свой магазін. Але камерцыйныя структуры, якія валодалі раней прапанаваным нам памяшканнем, улезлі ў такую арэндную пазыку, што мы павінны адразу заплаціць паўтара мільярда рублёў, каб той магазін стаў нашым. Мы чыста фінансава гэта не "пацягнем".

І. Кананкова. Выдавецтва павінна займацца сваёй справай, а гандаль — сваёй. Справа выдавецтва — выдаваць на добрым узроўні кніжкі. Дарэчы, нягледзячы на фінансавыя цяжкасці, на пачатку верасня мы будзем прымаць удзел у знакамітым Маскоўскім кніжным кірмашы. Пакуль што расійскі рынак — адзіны, зацікаўлены ў беларускай кнізе.

Ю. Афанасьеў. Дзяржаве трэба вызначыцца — ці хоча яна мець дзяржаўныя выдавецтвы і дзяржаўныя кнігагандаль, ці ўсё пусціць у прыватныя рукі. Калі хоча — трэба тэрмінова нешта мяняць, дапамагчы нам выжыць.

Г. Марчук. Мы забыліся назваць яшчэ некалькі аб'ектыўных прычын сённяшняй сітуацыі з кнігавыданнем. Гэта, перш за ўсё, пераарыентацыя людзей у адносінах да духоўных каштоўнасцей, да кнігі ўвогуле — беларускай, рускай, перакладной. Яшчэ некалькі гадоў таму кніга была дэфіцытам, яе стараліся набыць за любую цану, мець добрую бібліятэку ў доме было прэстыжным. Сёння прэстыжна мець відэамагнітафон і набор касетаў з замежнымі "баевікамі" ці камп'ютэр са стандартным наборам гульні, прэстыжна мець машыну, займацца так званым бізнесам, гандляваць, урзэць — працаваць у банку... І пры гэтым дапушчальна не ведаць ні Шэкспіра, ні Купалу — гэта не адбіваецца адмоўна на іміджы "новага беларуса". Сёння адраджаецца царква, аднаўляюцца храмы і хрысціянскія, духоўныя каштоўнасці. Гэтак жа трэба адраджаць і цікавасць да кнігі, якая спрыяе развіццю духоўнасці. Другая аб'ектыўная прычына скарачэння кнігапродажу — жыццёвы ўзровень нашых суграмадзян пакуль што пакідае жадаць лепшага. Пры гэтым неабходна адзначыць, што дзяржава ўсё-ткі па-ранейшаму знаходзіць магчымыя падтрымліваць кнігавыданне. Без яе падтрымкі мы зусім не змаглі б працаваць. І каб фінал не быў зусім сумны, скажам, што праца працягваецца, ніхто не апускае рук. Як факт, што мы яшчэ жывём — кантрольны экзэмпляр зборніца літаратурна-крытычных артыкулаў Серафіма Андрука "Пісьменнікі і кнігі", што ляжыць на маім сталі. На падыходзе кніжка паэтэсы з Мазыра Галіны Дашкевіч, здаецца ў набор кніжка рускамоўнай паэтэсы Алены Пяхоты — як бачыць, прадстаўлены самыя розныя накірункі літаратуры. А што тычыць шляху гэтых кніг да чытача — то... перачытайце матэрыялы гутаркі!

Усхваляваная размова закончылася. Праблемы засталіся. Але, агучаныя, можа, знойдуць яны водгук у тых, хто уладны іх вырашыць? І звон па беларускай кнізе будзе не трагедычным, а званам благавестным, што прымушае людзей адрывацца ад штодзённай мітусні і ісці ў храм, і ўспамінаць пра існаванне вечнай душы сваёй, і пра тое, што не хлебам адзіным жывы чалавек...

Кнігі — сябры.

Іх кідаюць перш за ўсё.

Але ўсё ж Чалавек

Выходзіць... у дарогу,

Захапіўшы з сабой

Акрым шчоткі зубной

Багдановіча, Танка, Купалу,

І Коласа, і Панчанку,

І Эклезіяста,

І — у сэрцы — Бога...

...Кнігі — сябры.

Іх кідаюць перш за ўсё.

Але ў сэрцы яны застаюцца,

Як памяць няглэная.

Бо яны — гэта мы,

Бо яны —

"Гэта рэкі суць,

Рэкі, што назаўжды

Плоць вечную нашу ўсяленню".

АД РЕДАКЦЫІ. Запрашаем усіх зацікаўленых асоб прыняць удзел у абмеркаванні закранутых у гутарцы праблем. Звяртаемся да бібліятэкараў, настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры, кіраўнікоў і сяброў літаб'яднанняў — усіх, хто зацікаўлены ў існаванні беларускай кнігі, у тым, каб яна даходзіла да свайго чытача. Дасылайце свае прапановы аб тым, як вы правіць станавіцца, свае назіранні і ўражанні. Са свайго боку рэдакцыя "ЛіМа" будзе даваць інфармацыю аб кніжках, якія рыхтуюцца да друку, каб можна было зрабіць на іх заказы, не прапусціць іх з'яўлення ў кнігарнях.

“...Люблю
я Оршу”

Выданнем кніг на перыферыі сёння, відаць, нікога не здзівіш. Выходзяць яны не толькі ў абласных цэнтрах, але і ў раённых. І ўсё ж гэтая прыкметна вылучаецца сярод аналагічных выданняў. І, зразумела, не таму, што пабачыла свет у Оршы, а гэта, як вядома, вялікі прамысловы горад. Адметнасць у іншым. Кніга “Таму і люблю я Оршу першым вялікім каханнем...”, прысвечана 930-годдзю гэтага горада, а падобныя зборнікі, пагадзіцеся, з’яўляюцца не часта.

Той, хто добра знаёмы з творчасцю Уладзіміра Караткевіча, здагадаўся, што назву кнізе далі радкі з яго верша “Орша”. Гэтым вершам і адкрываецца зборнік. Слынным творца так прызначаецца ў любові да горада, які пакінуў у яго душы след на ўсё жыццё:

Як толькі цёмнаю ноччу
Вочы свае закрываю,
Адразу я Оршу бачу
З яе няяркай красой,
З бярозамі над Аршыцай,
З вясёлым сонейкам мая,
З блакітам першых пралесак
У косах каханай маёй.
Тут нарадзіліся думкі,
Воля, імкненні, жаданні,
Тут стаў я сынам краіны,
Абпален я агнём...
Таму і люблю я Оршу
Першым вялікім каханнем,
Якое не знікне, пэўна,
Нават з маім жыццём.

Зразумела, спаборнічаць у майстэрстве з У. Караткевічам цяжка, тым не менш і іншыя аўтары, прадстаўленыя ў кнізе, знаходзяць свае запаветныя радкі, каб перадаць любасць да горада, які стаў для іх самым дарагім.

Чытач мае мажлівасць пазнаёміцца з творамі Міколы Камароўскага, Генадзя Казака, Марыі Дзмітранок, Васіля Гусціновіча, Серафімы Беставай, Міколы Дземідовіча (на жаль, нябожчыка), Паўла Саковіча, Алены Данчанкі, Алены Загарэльскай...

Канешне, у гэтых вершах гучаць і іншыя матывы. Прынамсі, згадваецца багатая гісторыя, гады мінулай вайны, апяваецца прырода, але за ўсім гэтым, у той ці іншай ступені, замілаванне Оршай і Аршаншчынай.

Гэта тычыцца і твораў Раісы Рабцавай, Міхаіла Вяземскага, Галіны Склеравай, Анатоля Прохарава, Васіля Шэлегава, Міраслава Мамоніча, Аксана Барысавай, Дзіны Астахавай.

Знайшлася ў зборніку месца і прозе. Праўда, два апавяданні Леаніда Калодзежнага — гумарыстычнае “Хаўтуры Максіма Кныша...” і сатырычнае “Кандыдат у слугі народа” — тэматычна як бы выпадаюць з яго і разам з тым зусім не лішнія, бо Л. Калодзежны з творцаў, якіх назваць сваім палічыць за гонар любы горад.

Застаецца дадаць, што гэты цікавы зборнік уклала Ала Танчэўская, а выйшаў ён накладам у адну тысячу асобнікаў, дзякуючы Аршанскай друкарні.
А. М.

“Сюзор’е
талентаў” стала
ярчэйшым

Свята сямейнай творчасці Магілёўшчыны “Сюзор’е талентаў” з’явілася шэсць гадоў таму па ініцыятыве абласнога цэнтра народнай творчасці. Месцам яго “прапіскі” быў абраны адзін з глыбінных раёнаў — Глускі. Сёлета яно прайшло трэці раз і ззяла ў ім 40 зорак — сорак сем’яў паказвала сваё майстэрства ў музыцы, песні, танцы, дэкаратыўна-прыкладным мастацтве.

Гран-пры прысуджаны вакальна-інструментальнаму квартэту сям’і Шандабылаў з вёскі Заеліца. Усе Шандабылы — культработнікі, працуюць там, дзе шмат перасяленцаў з чарнобыльскай зоны. Ды і самі яны пераехалі на Глушчыну з Касцюковіцкага раёна.

Тры першыя месцы заваявалі сям’я музыкантаў Старавойтавых з г. Магілёва, сямейны дуэт Чайкоўскіх з Бялыніч і сям’я народных майстроў Багдановічаў з Горак, якая зачаравала глядачоў сваімі работамі з лазы, а таксама разьбярствам.

Іван ПЕХЦЕРАЎ

КАЗІМІР
КАМЕЙША

Гарыць
мой бор
Пайтарэнне
пройдзенага

Я не люблю гэты нудны ўрок,
Тэма якога
“Пайтарэнне пройдзенага”.

Я і настаўніцы так казаў:
— Я не люблю гэты нудны ўрок.
Але ад яго я і сёння не ўцёк.
І прымушаюць мяне зноў і зноў
Вярнуцца туды, дзе “аснова асноў”,
Ісці на тых самых старых асядах,
Хавацца пад той жа дзіравы дах.
Капля свайго лысаму чорту аддаць,
Раку, што згібацца ўсчала,

разагнуць,
Жонку бацькам яе зноў жа вярнуць.
Хоць сабе й грэшніца,
Бяды там такой —
Абы да бацькоў.
Зноўку пачнем мы з касы і сярпа
І гэтым разам абыдзем папа.
Ведаеш сам, што царква,

што яна
Не збудавана яшчэ ўсё ў нас.
Будзем спяваць,
будавання,
пасціць,
Лепш чым на месцы таптацца — ісці.
З Маркса пачнем,
з буквара,
з тапара.

Грэх калі маецца, будзем караць...
А там, паглядзіш,
ужо час паміраць.
Хопіць.
Стаміўся я паўтараць.

Пра скарбы

То не гней мой
І зусім не скарга,
А жыцця самога даўні зман.
Нехта зноў шукае сёння скарбы,
Той гаршчок з манетамі
ці збан.
Поўзаючы цяжка на каленях,
Як на ложку шлюбным сапучы,

ТАШЯНА
БУДОВІЧ

Восень

Самотная восень плача
У дыме ў садах ад лісця.
У восеньскім садзе нічым
Аднойчы цябе я ўбачу.

Нехта зноў падкопвае карэнні
Сквапнаю рыдлёўкаю ўначы.
Хай прызнанне будзе нечаканым,
Сам я ў гэтым сэнсе саграшыў.
Скарб мой там,
глыбока закапаны,
Не пад дрэвам,
а ў самой душы.

І калі Чарнобыль мой сканае,
Шчасцем будзе край мой ахрышчон,
Хай шчаслівы праўнук адкапае
Скарбу майго сціплы той гаршчок.

Хай ён не здзіўляецца,
наіўны,
Што манет не знойдзе залатых,
Ды затое злосці ў ім ні грыўны,
Ані глуму,
ані слепаты.

Будзе ў ім матуліна пляшчота,
Залацінкі мовы дарагой
Ну а хамства медзь,
а злосці злоты
Закапаны ў яміне не мною.

Той гаршчок
ад верху і да донца —
Ажно ўспыхне, закіпіць сляза —
Загарыцца маладзенькім сонцам.
Вось што і хацеў я вам сказаць.

Страта

Светлай памяці Анатоля ВЯЛЮГІНА
— З крэткам п’ецца чарка на марозе, —
Некалі ён мудра жартаваў.
На марозе,
У чужой дарозе
Жарт не горш ад чаркі саграваў.

...Як вадзіў брывом ён сакаліным
І цыгарку ў пальцы заціскаў,
І трымала пасашок былінна
Добрая і верная рука.

Бы на дужыцы авіяштурвала
На балючым страшным віражы,
Неспакойна так яна ляжала,
Поціск яе памяць захавала,
Поціск яе трэба заслужыць.

Не, руку не кожнаму ён ціснуў,
Хоць і рад быў свежаму радку.
Браў ён рыфму, самую з капрызных,
Лёгка, як каханку, пад руку.

І не саступаў нідзе самоце,
А камліўся паміж дрэў камлём.
Маладому жаўранку на ўзлёце
Так пасобіць мог сваім крылом.

Век такі наш — толькі стрэс на стрэсе,
Пераць прама ў сэрца перуны.
Недзе ў Каралішчавіцкім лесе
Адшукаў я след яго грыбны.

Ты яшчэ б цягнулася, дарога,
Ты такая лёгка яшчэ.
І ад жарту й крэтку маладога
Келіх вусны полымем пяць.

Мы гарод свой толькі што ўскапалі,
А камусьці трэба дол капаць.
Мы не спім,
але бяду праспаі,
Нам хаця б сумлення не праспаць.

Забіраць зямліца не хацела.
Хто стыніў і пераняў яго?
Бачыў, як душа сама ляцела
Птушкай за пілотам наўздагон.

Гэта так усё неспадзявана.
Закружыўся скрутны вір бяды.
Без яго па снезе сцукраваным
Тулае кіёк яго жуды.

Сухменны ранак, расы жадзён,
Пажоўклым лісцем сыплецца з дрэў.
У дурнапёку жывіценьскіх дзён
Бульбоўнік згарэў,
І луг дагарэў.

Мой родны калодзеж высах да дна,
Няўжо жабравацца майму вядру?!
Заломвае рукі ад болю сасна —
Гарыць мой бор,
І я ў ім гару.

Грыміць і шалее агню гайня,
І цёмнее сонца за дымам густым.
Я нават птушкі не пераняў
На дымавіне густой вярсты.

Я літасці ў Бога прашу, як прасіў,
Пакуль не змаўкае самоты сурма.
А дождж як пачуе, паплача за ўсіх.
І сам бы паплакаў,
ды слёз тых няма.

На сцэжыці ранішняга зману
Галін правісілі ператы.
І вырастае зноў з туману
Ліхтар у німбе залатым.

Ён, як прыснёны той анёлак,
Глядзіць з паўсоння на мяне.
І сыплецца імжою морак
Па жаўталістым дыване.

Яшчэ не ўсё сказала восень,
Што мелася душы сказаць.
Жахлівай свечкі жоўтым воскам
Маркоціцца яе сляза.

Цячэ сляза, і змрок гусцее,
І звыклых гукаў не чуваць.
І ўжо цяпло тваёй пасцелі
Я пачынаю забываць.

Я пракалю той час світалыны,
А прыпамінаю,
што замінаў,
Спалю ў буфеце прывакальным
Глыткам шалёнага віна.

Недзе на ўзлесе на ўсю вышыню
Вецер зацягвае песню сваю.

Надта траскучы прыпеў у яе.
Косамі дым на галі растае.

Я — той адзіны, напэўна, пастух,
Хто з гэтай песняй звяртае вярсту.

Іскараў з вуголлем на сэрцы ў мяне
Больш чым у гэтым старым сагане.

Нешта ж балбоча юшка і ў ім.
Нехта — аб вечным, а ён — аб сваім.

Песня без слоў, а збірае сяброў.
Добрая песня. Падкінь яшчэ дроў.

ТАШЯНА
БУДОВІЧ

Ты пройдзеш,
вачэй не ўзняўшы,
Тугою сваёй здалелы.

Ты пройдзеш,
а дождж прылашчыць
Тугі тваёй след скалелы.

Тугі тваёй след у лісці.
Як ён безадказна просіць! —
І век яму так маліцца —
Каб стала вясною восень.

Тугі тваёй след у лісці...

Убачыць мне б толькі Вас,
І ўсе мае страты сталі б
Не вартымі нават жалю.
Убачыць мне б толькі Вас.

І Вам не сказаць нічога
Паглядам з тых,
што маўчаць.
А трэба сказаць так многа.
А хочацца так сказаць!

На снезе, дзе стыгне вецер,
Размову вядуць сляды

Пра лета, дзе іх не будзе,
Пра лета, дзе будзеш ты.

І страціш не ты іх недзе,
А страцяць яны цябе.
І ў гэтым скалелым снезе.
Патонуць сляды ў журбе...

Прыступкі. Уверх, уверх...
І сэрца — гучнай,
чым крокі.
А там, у адным з пралётаў,
Танюткаю рысай след
Святла,
што ў пакоі Вашым.

І гэта святло
Так хочацца мне пабачыць...

Вясна, а халодна.
І рукі стынуць,
Як цені клёнаў
На шэрым асфальце.

І нашыя цені,
Чакаючы сонца,
Жывымі стаць хочуць.
...А вецер — халодны.

Вечарэла. Яшчэ чырвоны вугалёк сонца ляцеўскакаў між прыдарожных ялін услед за аўтобусам, але калі дарога вырвалася з аснежнага лесу, што хмура абступаў яе, на вольны ад дрэў прагал, вугалёк некуды знік. У аўтобусе адразу стала цёмна, але шафёр здагадаўся і ўключыў слабае мігальнае святло. Аўтобус весела і роўна гуў матарам і то правальваўся ў нізіны, то натужна караскаўся на ўзвышшы. І вакол яго ўсё здавалася цяпер цёмна-сінім.

Адхінуўшы фіранку, Андрэй неадрыўна глядзеў у акно. Думкі яго апярэдвалі аўтобус: хутчэй, хутчэй далому. Там бацька і маці, там заўсёды чакаюць яго. Як доўга ён не быў дома! І вось нарэшце першыя зімовыя канікулы. Ён паспяхова здаў сесію, яму ёсць чым пахваліцца перад бацькамі і сябрамі.

Андрэй меў поўнае права на радасць. Вось гэтыя апошнія сем кіламетраў, якія аўтобус праскокваў за лічаныя минуты, ён меў крокамі амаль тры гады запар. Раненька, яшчэ прыцемкамі, калі яго аднагодкі бестурботна пасопвалі ў цём-

маладога. Суд быў, маці маладзейшага хлопца аслепла з гора.

Але ж як цікава вучыцца! У якіх музэях пабываў, колькі выстаў пабачыў. А карціны, якія цудоўныя карціны! Айвазоўскі. Вада, як жывая. Пераліваецца, успыхае на сонцы. Гадзінамі б, здаецца, стаяў перад яго карцінамі!

Бацька слухае, думае і гаворыць: — Не, сыноч, лепей бы ты пайшоў на трактарыста альбо шафёра. А што тваё маляванне? Няўжо з яго хлеб можна есці? Лепей чым сама прырода не намаляеш. А так... Нязвычайна нам усё гэта...

— Ну што ты, тата! Вунь колькі карцін вісіць па музэях, колькі кніг напісана! Гэта ж работа. А талент? Ён жа таксама многа значыць!

Думае бацька, уздыхае: — Можа, дзе і значыць. А ў нас...

Андрэй разумее бацькава "а ў нас". У нас — гэта не ў вёсцы, не ў раёне. У нас — гэта ў дзяржаве. Але не саступае бацьку, спрачаецца, гарачыцца.

Патрэскаюць у шчытку дровы, хата дыхае цяплом, і цяпер ужо электрычная лямпачка зырка свеціць з-пад столі.

Адольф ВАРАНОВІЧ

КУЛАК

АПАВЯДАННЕ

лых пасцелях, агораўшы так-сяк сем, а хто і чатыры, як Ігнась, класы, ён крочыў у школу, вечарам зноў па цемнаце галодны вяртаўся дахаты. І так штодня, як казалі вяскоўцы, хоць гадзіннік правярай. А колькі часу ён праседжаў за сталом пад лямпай, адпусціўшы яе ніжэй і ўскінуўшы на шкло паперыну, каб лямпа святліла толькі на сшытак альбо падручнік і не перашкаджала дамашнім спаць.

У тры гадзіны ночы іншы раз клаўся. А лодня зноў усцягваў на ногі кірзачы, ускідаў на плечы халодную, без каўняра, ватоўку і, нягледзячы ні на слату, ні на завяю, ні на спажу, зноў адмяраў свае сем кіламетраў. Але як радасна было спадзявацца на лепшае, якую сілу давала гэта надзея, гэта спадзяванне. Як цяжка, але як цікава было жыць! Маладосць! І Андрэевы мары і спадзяванні нарэшце пачалі спраўджвацца: ён скончыў школу, ён стаў студэнтам мастацкага вучылішча. Не які там небудзь тэхнікум, а мастацкі. Настаўнік, які выкладаў у школе беларускую мову і літаратуру, угаворваў Андрэя паступаць ва ўніверсітэт. Нават абяцаў паехаць з ім разам. Але перасіліла жаданне стаць мастаком. Прырода падаравала яму здольнасці, і ён смела і радасна ўступаў у цяжкае і складанае дарослае жыццё.

І вось першыя зімовыя канікулы. Аддаляюцца чырвоныя агеньчыкі аўтобуса, Андрэй азіраецца вакол і радасна пазнае ўсё: і хаты, і дрэвы над імі. Марознае паветра распінае грудзі. Дышаецца лёгка, шчасліва. Амаль паўгода не было яго тут, а ўсё па-ранейшаму. Толькі хаты, здаецца, сталі больш прыемнымі ды дрэвы нібы крыху ніжэйшымі. А вунь свеціцца вокны роднай хаты. Хутчэй, хутчэй да яе.

— Добры вечар у хату, — весела ўсміхаючыся, пераступае парог Андрэй. — А божа ж мой! Сыноч прыехаў! — прытуляецца да Андрэя і выцірае слёзы радасці маці. — Бацька, дзе ты? Сын прыехаў.

Бацька здароўкаецца з Андрэем за руку, уважліва, нібы падазрона глядзіць на сына і сядзе з ім за стол. Пачынаюцца няспешныя распыты, і Андрэй расказвае, як вучыцца, як жыве. Цяжка жыве, голадна. Стыпендыя невялікая, інтэрнатура няма, прыходзіцца па чужых кватэрах туляцца. Двух студэнтаў з іхняй групы ў турму пасадзілі. Адзін пару гадоў назад з турмы вызваліўся, шустры такі, вёрткі, другі — сын начальніка міліцыі на раёне. Разам пасяліліся на кватэры, разам пачалі красці ў рабочых інтэрнатах. Ранішні хлопцы на работу збіраюцца, хто мыцца, хто куды, а яны па пакоях пшыпараць. Быццам бы кагосьці шукаюць, а самі — цап-царап і далей. Старэйшы, той, што з турмы вызваліўся, і падбіў

бок, дзе над полем стаіць месяц, пабліскае жывым трапяткім бляскам ледзь толькі хігнешся з месца. І дрэвы над хатамі — высачэзныя, заінелыя, замёршыя ў стыні зімовага вечара ў незвычайных белых карунках. Цішыня, марозная напятая цішыня, толькі ціха зумкаюць правады на слупах ды ад хлявоў зноў: ры-ры, ры-ры. Бацька з парожнім вядром. Падышоў, спыніўся. Дзынкнула вядро аб утрамбаную, з наледзю сцэжку.

— Дровы трэба будзе пашчапаць. Сцеўка з тыдзень назад бензапілой раскінуў, а пашчапаць — рукі ў мяне не даходзяць.

Андрэй адразу ўяўляе жоўтае пілавінне на сінім снезе, накіданыя стугаром сукаватыя пакручаныя круглякі з аранжавымі дыскамі па баках, нават пах расплаванага на марозе дрэва адчувае. І лымок ад бензапілы, і віск яе.

— Пашчапаю. Часу хопіць.

— На колькі пусцілі?

— На два тыдні.

Бацька нагінаецца, дзынкае вядро.

— Адзеты ты лёгенька, — чуе Андрэй услед.

Бацька ідзе да студні, а Андрэй выходзіць на вуліцу і між жоўтых вакоў вясковых хат пад заінелымі дрэвамі кіруе да клуба. Рыпіць снег, гараць ад марозу шокі, гарачымі хвалямі пульсую кроў.

А вось тут, ля высочых бяроз у шэрані, напрыканцы сцэжкі, што бяжыць углыб агародаў ад вуліцы, стаіць хата, дзе кватэрае Галя. У Андрэя сцінае дых, сэрца вась-вось выскачыць з грудзей. Ён на поўныя грудзі ўдыхае марознае паветра і яшчэ шпарчэй крочыць па вуліцы.

Ля клуба — звычайнай вясковай хаты, у палове якой размясцілася бібліятэка — грузавая машына з уключанымі фарами. Раней у гэтай палове хаты быў сельскі магазін, і маленькі Андрэй не раз бываў тут з маці. У магазіне стаяў незвычайны пах, які ён памятае і цяпер: пах недарагіх цукерак-падушчак, пах жаўтаватай, як іржавай, камсы, што была ў вялікай драўлянай бочцы ў купе, пах незвычайна квяцістага паркалю. А таксама пах жалеза: рыдлёвак, кос, віл, пвікоў... А цяпер тут кнігі, газеты, збіраецца моладзь.

У кабінэ грузавой машыны — двое. Андрэй пазнае Косціка.

— Здароў, — гаворыць яму.

У кабінэ цішыня. Потым шморгае ручка, дзверцы адчыняюцца, і на падножку вылазіць Косцік.

— А-а, студэнт. З'явіўся? Ну здароў.

І падае руку зверху ўніз. Як міласць. Дзверцы з другога боку таксама адчыняюцца, і з падножкі саскоквае Ігнась. Няспешна падыходзіць да Андрэя, быц-

пам бы дае зразумець, што ён тут гаспадар. Працягвае руку і моцна, з усяе сілы, цісне Андрэву, нічога не кажучы. Андрэй таксама напружваецца, але хутка адчувае, што яго рука слабейшая. Ігнась задаволена смяецца: гы-гы-гы. Ад яго патыхае перагарам. Скуласты, з выразнымі мангольскімі рысамі твар яго ўсмешка не робіць лагальнейшым.

— Ну як, тут пабольшала? — стукае Ігнась сябе пальцам па лбе, а потым напружвае плечы. — А ў мяне тут пабольшала. Любую башку, нават самую разумную, магу набок скруціць!

Косцік таксама злез з прыступкі, стаіць побач, падхіквае. Ён белабысы, як кажучы, свой, але адкуль у Ігнася гэта манголістаць: шырокія скулы, тонкія вусікі, што прабіваюцца над верхняй губой. І паблаліва ўсмешка гаспадара жыцця. Калі па-праўдзе, то Андрэю б над імі пасміхацца, над невукамі. Але ён так не можа. Кожнаму сваё. Адказвае Ігнасю:

— Сіла ёсць — розуму не трэба! Косцік не ведае, хіхікнуць, ці не.

Ігнась прапускае Андрэевы словы без увагі, быццам і не чуў іх.

— Вось што, з такога выпадку трэба выпіць.

І да Андрэя:

— Грошы ёсць?

Андрэй не супраць бы і чарку кульнуць, але цяпер нешта не хочацца.

— Адкуль у студэнта грошы? — усміхаецца ён.

— Хі-хі-хі, — падхіквае Косцік радасна. Ён — шафёр, мае свой такі-сякі заробак.

— Ну як хочаш, — расцягваючы словы, прамаўляе Ігнась, і ў інтанацыі адчуваецца варожасць. Чаму? Ад'язджаў жа на вучобу — нічога такога не было. Зайздрасць? Дык трэба ж было не валяцца ў цёплай пасцелі, а разам з ім адмяраць штодзень чатырнаццаць кіламетраў, вечарамі і начаі карпець над падручнікамі.

З прырасцю на душы Андрэй пакінуў іх і пайшоў у клуб. На ганку, як узаяўся за клямку, азірнуўся: Ігнась і Косцік закурлы і сядзілі ў машыну.

Як толькі пераступіў парог бібліятэкі, пачуў дзівочыя галасы:

— О-о, хто прыехаў! А мы думалі, што і не пакажашся больш сюды.

Андрэй зняў шапку, павітаўся з дзівочатамі паклонам, а з Чэсем, адзіным тут хлопцам, старым халасцяком, за руку.

— Сядай-сядай. Расказвай, — запраціў Чэсь.

Андрэй раскінуў старэнькае паліто.

— Павесь вунь там. Цёпла і светла, у бібліятэцы было цёпла і светла, весела патрэскавалі дровы ў шчытку, пад столлю гарэлі зырккія лямпачкі. Адна сцяна была застаўлена шафамі з кнігамі, на сталах газеты. На адной шафе ляжаў баян без футарала. Круга стала сядзелі гуртом маладзенькія і старэйшыя дзядзяткі.

Усе тут былі знаёмыя, акрамя адной, кірпатай, з гладка зачасанымі валасамі. Як пасля даведаўся Андрэй, яна працавала настаўніцай у вясковай школе-сямігодцы. Толькі хлопцаў не было: мала іх засталася ў вёсцы. Хто не вярнуўся з войска, застаўся дзесьці на свеце, хто выехаў па вярбоўцы ў Данбас альбо ў Карэлію і там знайшоў сабе прытулак. Галі таксама не было.

Пачаліся жартаўлівыя распыты-допытты, са смехам, з досціпамі, і Андрэю стала так хораша, што ён адразу і забыў пра сустрочу з Ігнасьм і Косцікам. І не заўважыў, як знікла настаўніца, а праз колькі часу з'явілася на парозе разам з Галей. Андрэй зніякавеў, замоўк на паўслове, чырвань падступіла да твару.

— А я сяджу дома і не ведаю, што госьць прыехаў, — з усмешкай сказала Галя. — З прыездам!

Сказала проста, без гуліваці, і Андрэй адчуў душой, што яна сапраўды рада яго прыезду. Яна прайшла да вешалкі, павесіла паліто з пушыстым каўнярам і такую ж шапку і засталася ў прыгожай прыталенай сукенцы. Села каля Андрэя і ён зайшоўся ад радасці, адчуваючы пах яе духоў і снежна-марознай чысціні. І самі сабой знайшліся словы, якія адначасова значылі вельмі многа і не значылі нічога, бо гаварылі між сабой дзве душы: яе і яго. Так прабавілі яны колькі часу, слухаючы і перабіваючы адзін другога. І не было шчаслівей за іх на ўсім свеце. А ўсе астатнія быццам бы не звярталі на іх увагі, таксама гаманілі пра штосьці. Толькі, можа, праз гадзіну Чэсь раптам папрасіў:

— Галя, можа б, ты сыграла што-небудзь?

— А чаму б і не сыграць, — устала Галя з месца.

(Працяг на стар. 15)

Пра "вялікіх падарожнікаў"

Падчас сёлетняй выстаўкі "Беларуская кніга-96" у Нацыянальнай бібліятэцы адбылася прэзентацыя новай кнігі Іны Назінай "Беларускія народныя музычныя інструменты".

Задума гэтай кнігі нарадзілася ў музычнай рэдакцыі выдавецтва "Беларусь" чатыры гады таму, калі разам з нотнымі зборнікамі і манаграфіямі дзеячаў айчынай культуры пачалося і друкаванне фальклору. (Так з'явіліся кнігі "Беларускія народныя песні", "Беларускі дзіцячы фальклор", "Беларускія народныя танцы", "Беларускія народныя гульні". Спачатку планавалася перавыданне (з неабходнымі з'явамі) ужо вядомай, 1979 года, кнігі І. Назінай пра народныя інструменты. Але пры сустрэчы з аўтарам ад такога варыянта вырашылі адмовіцца: за 20 гадоў стала гаварыць інструментальнай культуры падчас экспедыцый у розныя рэгіёны Беларусі было знойдзена шмат новых цікавых звестак, вартых новага навукова-папулярнага выдання. Яго даўно ўжо чакалі ў спецыяльных установах: ДМШ, музычных каледжах. Урэшце супрацоўнікамі выдавецтва (рэдактар Ларыса Раменчык) разам з Інай Дзмітрыеўнай Назінай была праведзена складаная карпатлівая праца, вынікам якой і стала новая кніга.

Звяртаеш увагу на высокую культуру яе выдання: зручны фармат і кампаніюка старонак, цвёрды пераплёт з каляровай вокладкай, рацыянальнае выкарыстанне прасторы старонкі, спасылкі на літаратурныя крыніцы змешчаны побач з цытаванымі думкамі — "на палях" (т. зв. маргінальныя зноскі); дарэчы, апошняе сведчыць пра адпаведнасць тэхнічнага афармлення сучасным узорам. Дзякуючы мастаццы Галіне НАВУМЕНЦЫ кніга аздоблена каляровымі ілюстрацыямі з выявамі музычных інструментаў, разнастайным выяўленчым матэрыялам, нотнымі прыкладамі.

Сваю новую працу І. Назіна прысвяціла памяці настаўніка — М. Я. Грынבלата, выдатнага фалькларыста і музыколага. Працягваючы ягоны шлях у навуцы, яна імкнецца данесці да чытачоў значную частку каштоўнасцяў беларускай старажытнай культуры.

Мы прызвычаліся ўжо да выключнай ролі песні ў жыцці нашых продкаў і рэдка ўспамінаем пра інструментальную музыку. Але дзякуючы даследаванням этнамузыкалагаў робіцца відавочным, што народная інструментальная музыка, як і песня, вельмі шчыльна звязаная з жыццём чалавека і нават з'яўляецца пасрэдным у кантакце з іншым светам. Паводле апошніх назіранняў І. Назінай, каб ушанаваць памяць продкаў, людзі выкручвалі з вярбы (сакральнага дрэва) дудкі, на якіх выконвалася дзіўная музыка. А вось у рытуале пахавання выкарыстоўвалася кута, інструмент з адной струной (тып манахорда): калі яе зашчыпвалі, атрымліваўся незвычайны гук — гэтка музыка душы.

Наогул, у інструментальнай музыцы адлюстроўваецца спецыфіка народнай творчасці, дзе спалучаюцца духоўны і матэрыяльны свет. І пра гэта надзвычай добра даводзіць кніга "Беларускія народныя музычныя інструменты" — праз апавед пра гісторыю іх узнікнення, спецыфіку вырабу і гучання, функцыянальнае прызначэнне ў побыце (сігналы, рытуальныя, магічныя ці забаўляльныя функцыі), выкарыстанне ў сольнай, ансамблевай практыцы ды інш.

Падчас прэзентацыі былі і пытанні да аўтара. Сярод іх — даволі традыцыйнае: які музычны інструмент можна лічыць беларускім? У адказ Іна Дзмітрыеўна прывяла думку англійскага даследчыка Вейнса: музычныя інструменты — гэта вялікія падарожнікі, таму нават скрыпку маюць амаль усе народы, але з розніцай у выкарыстанні, вырабе і канструкцыі.

У сувязі з гэтым ёсць праблема: у складаных дэмаграфічных умовах на Беларусі традыцыя народных майстроў па вырабе музычных інструментаў не перадаецца нашчадкамі. І гэта праблема не толькі культурнага, але і сацыяльнага кшталту, таму трэба сур'ёзна задумацца пра яе вырашэнне.

Яўгенія МАЦКЕВІЧ

ІМПРЭЗЫ

Панарама старажытнага Віцебска з адрэстаўраванай ратушай, канькамі дахаў і балконамі старых дамоў, з наўмысна выпушчанымі на лужок каля эстрады козамі, — стала жывапіснай дэкарацыяй, на фоне якой разгарнулася грандыёзнае дзейства ў гонар 110-гадовага юбілею Марка Шагала. Відовішча пакінула надзвычай моцнае ўражанне. Белыя сільфіды, гімнасты ў паветры, скрыпачы, што заігралі ў акенцах і на дахах ратушы, фантаны феерверкаў — рэальнасць ператварылі ў сон. Сцэнай гэтага шыкоўнага спектакля стаў спецыяльна пабудаваны драўляны памост. Ён быў накіраваны трампліна для скачка... у нябёсы. Усё вышэй і вышэй узляталі на батухах пары гімнастаў, круцілася ў паветры на абручы цыркачка, а побач з цыферблатам вялізнага гадзінніка на вежы ўзніклі жывыя фігуркі "закаханых".

У гісторыі масавых відовішчаў, што адраджаюцца цяпер у Беларусі, "Прысвячэнне Майстру", прыдуманнае і зрэжысаванае А. і М. Шульманамі з дапамогай І. Баярынцава і Л. Данчанкі, відаць, зойме прыкметнае месца. Пастаноўшчыкі яго не проста "ажывілі" карціны свайго знакамітага земляка — міфалагізаваны Віцебск Шагала стаў на імгненне рэальнасцю і ўмясціў у сябе ўсё сусвет. Свята дало магчымасць удых-

ная, яркая з'ява ў культурным жыцці краіны) занялі сваімі палотнамі некалькі паверхаў прасторных залаў і фае культурна-дзелавага цэнтра ТАА "КІМ". На памяць аб гэтай калектыўнай акцыі яе ўдзельнікі распісалі заслону глядзельнай залы. З яе і пачалося прадстаўленне "Я — з Віцебска" — сінтэтычнага відовішча, дзе дэманстрацыя сучасных мадэляў адзення, авангардны балет Я. Панфілава з Пермі, выступленне

для ініцыятара чытання — Давіда Сімановіча гэта было яшчэ і асабістае свята: яго шматгадовыя намаганні па ўшанаванні памяці М. Шагала ў Віцебску, стварэнню навукова-мемарыяльнага цэнтра ўянчаліся поспехам. Арганізаваныя ім і ўжо традыцыйныя Шагалаўскія чытанні выпрацоўваюць новыя падыходы да творчасці Майстра. А віцебскія краязнаўцы і мастацтвазнаўцы зрабілі вялікі ўнёсак у справу вывучэння спадчыны Марка Шагала, а таксама матэрыяльна-духоўнай культуры старажытнага Віцебска.

Для дасведчанага чытача цалкам зразумела, чаму на радзіме не засталася ніводнага твора М. Шагала. Але ў справе вяртання зроблены першыя крокі. У Шагалаўскія дні сп. Камацкі з Швейцарыі падараваў гораду 4 літаграфіі М. Шагала. Сп. Вігант з Германіі, кіраўнік цэнтра садзейнічання адраджэнню дома-музея М. Шагала ў Віцебску — 3 літаграфіі Майстра. Сп. Мандэль — некалькі кіслаграфій з серыі "Вершы" 1968 г.

І, нарэшце, самае галоўнае — Шагала

Палёты ў сне і наяве

МАРК ШАГАЛ ВЯРТАЕЦА Ў ВІЦЕБСК

нуць павеў маляўнічага святчнага ўяўнага жыцця, якое жывіла творчасць Шагала.

Шагалаўскія дні ў Віцебску пачыналіся з высокай ноты — бліскавага выступлення Камернага хору пад кіраўніцтвам Ігара Мацюкова і ансамбля "Класік-авагард" Уладзіміра Байдава. Расцягнуўшыся з канца чэрвеня па сярэдзіну ліпеня Шагалаўскія дні сталі святкам мастацтваў, каскадам разнастайных падзей і з'яў.

Праграма фіналу Шагалаўскіх дзён аказалася такой насычанай падзеямі, што паўсюль паспець, усё паглядзець наўрад ці атрымалася б. Віцебск у гэты дні адчуў сябе сталіцай мастацкага жыцця краіны.

Ключовай падзеяй Шагалаўскіх дзён стаў II Міжнародны пленэр. У ім бралі ўдзел мастакі з Беларусі, Францыі, Германіі, Летувы, Латвіі, Расіі, Польшчы, Швейцарыі, Грэцыі. Два тыдні мастакі дыхалі паветрам абноўленага (да "Славянскага базару") Віцебска і працавалі. 4 ліпеня ў краязнаўчым музеі адчынілася выніковая выстава.

У Мастацкім музеі ў тыя ж дні экспанавалася некалькі выстаў: беларускай графікі, кацэптуальнай фатаграфіі У. Парфенкі, групы нямецкіх мастакоў аб'яднання "Палітра" (г. Франкфурт-на-Майне) і інш. Дзіцячая мастацкая школа дэманстравала лепшыя працы сваіх вучняў — кераміку, графіку, жывапіс, бацік і сумесна з цэнтрам эстэтычнага выхавання "Маладзік" арганізавала дзіцячы пленэр. Віцебскія мастакі (а "віцебская школа" ўсведамляе сябе як самастой-

салістаў Віцебскай філармоніі перамяжаліся вершамі М. Шагала і дэманстрацыяй праекцый яго карцін, а таксама панарамы Віцебска. Музей М. Шагала наладзіў выставу віцебскіх мастакоў — удзельнікаў I Міжнароднага пленэра 1994 г.

У апошні час, калі цікаўнасць да творчасці мастака, па словах замежных гасцей, на Захадзе стала зніжацца, менавіта ў Беларусі, і канкрэтна — у Віцебску, дзе ў афіцыйным прызнанні мастаку так доўга адмаўлялі, шагалаўская традыцыя набывае "другое дыханне". Шагала вяртаецца ў Віцебск святкам мастацтва.

Ён вяртаецца сваімі арыгінальнымі працамі: творамі так званым міжземнаморскага перыяду, што дэманстраваліся ў Віцебску ў залах Мастацкага музея (літаграфіі з музея М. Шагала ў Ніцы "Біблейскае пасланне"), а таксама малюнкамі ды карцінамі са збору нашчадкаў.

Прысутнасць Шагала ў Віцебску мела і жывую чалавечую сувязь. Услед за першай унучкай Мерэт-Меер спецыяльна на ўрачыстасць прыехала з Амерыкі другая ўнучка мастака — Бэла. Шагала вяртаецца ў Віцебск разам з новымі мастацкімі ідэямі і знаходкамі спецыялістаў-гісторыкаў, што даследуюць яго спадчыну. На VII Міжнародны Шагалаўскія чытанні былі запрошаны аўтарытэтных мастацтвазнаўцаў і гісторыкі: А. Шацкіх, Я. Брук (Расія), К. Гольдман, А. Ланг, Г. Мандэль (Германія), Э. П. Рэм (Францыя), Г. Камацкі (Швейцарыя) і іншыя. А

мае ў Віцебску Дом: 6 ліпеня адчыніўся мемарыяльны Дом-музей на Пакроўскай вуліцы, дзе калісьці жыла сям'я Шагала. Ён стане яшчэ адным аазісам культурнага жыцця горада. Шагала спусціўся з нябёсаў на родную зямлю, а яшчэ дакладней — на бераг хуткапыльнай, як час, Дзвіны.

Сэнс пленэраў не ў тым, каб штучна адрадіць стыль М. Шагала, ці развіваць яго тэмы (ён сам усё жыццё з рытуальнай паслядоўнасцю вар'іраваў адны і тыя ж сюжэты і вобразы). Мастацкі свет М. Шагала не паддаецца кананізацыі, а яго мастацкія прыёмы лёгка скапіраваць і звесці да прымітыву. Але М. Шагала, як яднаючы творчы пачатак, стаў адной з крыніц для індывідуальнага самавыяўлення мастакоў рознай арыентацыі, трапіўшы ў кола ўплыву яго міфалагем.

Судакрананне сучасных мастакоў і М. Шагала мае розныя правы. Адна з іх — самая рэдкая: блізкасць светаадчування — не паддаецца ніякаму перайманню ці стылізацыі. Гэта альбо ёсць, альбо няма. Такой якасцю валодае мабыць, толькі Інара Петрусевіч з Латвіі. Яе яркія, сонечныя працы ("Маленькі горад", "Чэрвень") завораваюць цэласнасцю спрадвечнага асэнсавання свету, дзіцячай радасцю яго адкрыцця. Яна малюе, як дышае. Яе працы выклікаюць тыя ж эмоцыі, што першая веснавая рунь, празрыстае паветра, вясёлка пасля дажджу.

Эпіграфам да творчасці Шагала сталі яго словы, прамоўленыя з нагоды адкрыцця

Удзельнікі пленэра: здымак на памяць.

музея "Біблейскае пасланне" у Ніцы — "У мастацтве, як і ў жыцці, усё магчыма, калі ў аснове ляжыць Каханне". Для некаторых мастакоў гэтая разлітая ў карцінах М. Шагала цэпльня і дабрыва сталі камертонам уласнай творчасці. У прыватнасці для Рыгора Несцерава. (Трыпціх "З каханнем", "Святло", "Вежа"). "В строены воздуха — присутствие алмаза" — пісаў аб першым марозе восені М. Забалоці. Праводзячы вольную аналогію можна сказаць, што Р. Несцераў гэтую "присутнасць алмаза" спрабуе намалюваць. Ён піша "структуру святла", "структуру паветра" і праз градацыю адценняў, перадае разнастайнасць адчування жыцця.

Эмацыянальнай танальнасцю сугучча з М. Шагалам для Мікалая Кірзева стаў колер — блакітны, мінорнага гучання, з дашкамі цёмных таноў ("Пад дажджом").

Крыніцай натхнення для ўдзельнікаў пленэру, зразумела, быў віцебскі — старажытны і сучасны. М. Шагал стварыў з Віцебска легенду, з ёю спрачаюцца ў сваім бачанні гарадскога краявіду Інара Петрусевіч і Раймондас Савіцкас.

Уласны горад, убачаны ў канкрэтных дэталях, нібыта "буйным планам" кінакамеры, стварыў Сяргей Цімохаў у серыі графічных работ "Віцебск". У іх не проста адлюстраваны куточки Віцебска, але і настальгія па старым горадзе.

Але ўсё ж такі фантазія сучасных мастакоў у асноўным грунтувалася на вобразах-сімвалах М. Шагала. На тэму шагалаўскага музыкі, напрыклад, фантазіравалі Андрэй Смалек ("Віланчэліст — Марку Шагалу") і Яўген Гінзбург з Расіі ("Сакафаніст"). Адзін — канцэртны, кідкі, чаканне алладыментаў, другі — некрыклівы, іграе для сябе. Персанаж карціны Гінзбурга, гэтаксама, як гутаперчавыя людзі Хаіма Суціна, спрабуе сцінуць з сябе клоунскі касцюм і "заспяваць" уласным голасам. Гінзбург — рэаліст, але ён умее пісаць гук саксафона, гоман лісця, маўчанне.

Найбольш ушанаваным сімвалам для мастакоў стала рыбіна. Пад знакам Рыбы, можна казаць, прайшла ўся выстава II Шагалаўскага пленэру. Гледзячы на мудрагелістую інтэрпрэтацыю рыб на палотнах Аляксандра Ксянзова, Юрыя Несцерака, Сяргея Грыневіча, Аляксандра Возбінаса сапраўды адчуваеш міфалагічную ідэю Рыбы, як "кіта", увабленне воднай стихіі, што нараджае мацярык. У дадзеным вобразе сышліся матывы іудзейскай і хрысціянскай культур. Рыба — сімвал размнажэння, пладавітасці, урадлівасці. З дэкаратыўных рыб пляцэ бясконцы вазь халоднага арнаменту С. Грыневіч. Для А. Возбінаса Рыба — першы знак Задзяка, які пачынае новы цыкл адліку часу, і такім чынам абцякае аднаўленне. Рыба, як знак прысутнасці Ісуса Хрыста, хрышчэння і прычасця выкарыстаны Аляксандрам Ксянзовым. Ён, чэрпаючы натхненне ў пахавальных водах Стыкса, гэтым разам выцягнуў "залатую рыбку" і стаў уладальнікам гран-пры. Яго інсталяцыя называлася "Лодка Харона", а сюжэты дзвюх жывалісных работ звязаныя з рытуалам застоўнага "пахавання" рыбіны. У карціне "Чырвоное віно" стол-надмагільная пліта, якую ўпрыгожвае высачэзная залатая рыбіна. Замкнёнае кола кампазіцыі вянчаюць схіленыя постаці са свечкамі. Гэта вобраз тайнай вясчы, прычасця да Цела Гасподня, таемства яднання людзей.

У адрозненне ад шляхетнай, вішнева-залацістай, насычанай біблейскай асацыяцыяй, "культурнай" карціны "Чырвоное віно", палатно "Новая міфалогія" — жыва-радасна-першабытны, дзікунскі, з аляпаватымі фарбамі і формамі. Вакол вяртлівай дэльфінападобнай рыбіны ў рытуальных палюўнічых танцах скачуць "святлафорныя" плямы — жоўтыя і зялёныя — прымітыўных чалавечкаў. У акце нападзення на свяшчэнную цар-рыбу чутна водгулле ахвяравання, ад яго бярэ вытокі доўгі шлях чалавека да цывілізацыі. Людзі на карцінах А. Ксянзова кожны раз свяшчэнназдайсненіаюць, абрад здзяйсняюць. І прадстаўлены як частка некага рытуальна-міфалагічнага відовішча. Абапіраючыся на біблейскія архетыпы, экспрэсіўную выразнасць пяхорнага, першабытнага малюнка мастак імкнецца абудзіць у сваіх глядачоў эмоцыі дачынення да таемстваў непазнавальнага быцця. Рыбіна для яго — звязваючы ланцуг паміж светам нябожчыкаў і жывых, залатая сярэдзіна паміж верхнім і ніжнім светам, сімвал містычнага перараджэння душ. Пабыўшы ў коле яе ўплыву (піра-пахавання) у чалавецтва ёсць шанец на далейшае адраджэнне. Таму сюжэт Прычасця набывае ў А. Ксянзова ўсеабдымны міфалагічны характар.

Гледзячы на многія карціны беларускіх мастакоў міжволі адзначаеш адну акалічнасць: частае выкарыстанне залатой фарбы. Толькі на згаданай выставе яна ёсць у працах В. Альшэўскага, В. Ляховіч, А. Ксянзова. Музіц, гэта знак далучэння да

старажытнасці, да гісторыі, да традыцыі. У А. Ксянзова "золата як "памяць" пра абразы, у спалучэнні з рытуальным сюжэтам і пласкаснай тэхнікай жывалісу набліжаецца да іканалісу. У Віктара Альшэўскага — золата як успамін аб ледзь пацямнелых ад часу алтарах, — дэкаратыўнае золата, сонечны водсвет, што прымушае гучаць усе фарбы свету.

Працы В. Альшэўскага і часткова Анатоля Ізоіткі выкананы ў тэхніцы калажнага жывалісу. Многія беларускія мастакі сёння "ўжываюць" вобразы мінулага як фрагменты матэрыяльна-духоўнага жыцця эпох у іншы стыльвы кантэкст. Дакументальная рэальнасць дэталі: абрыс ратушы са старой гравюры, нібы абарваная старонка манускрыпта, фатаграфічна выпісаны твар... Рэчы і твары становяцца прадметамі свайго роду "гістарычнага нацюрморту". З даламогай такога кантрастнага сумяшчэння стыляў і тэхнік ствараецца фантастычны свет, у якім ізаляваны ад натуральных сувязяў аб'екты трапляюць у новыя прасторава-сэнсавыя адносіны.

Вельмі плённай, па-мастацку ўчэпістай аказаўся сёння ідэя "выхаду за прасторавыя межы карціны", якая аб'яднала абсалютна розных мастакоў (Г. Гурскі, В. Ляховіч, Ю. Несцярчук). Палотны Валянціны Ляховіч — гэта музыка колеры і лініі. У "Нацюрморце з чайнікам" няма ніякіх рэчаў, але колерам і лініямі перададзена адчуванне іх меднага бляску.

У тонкіх, мяккіх па колеры палотнах Юрыя Несцерака (Ландшафт-пано "Вялікая і малая рыбіна") увабленыя прыцыпы перспектывы наадварот. Ландшафт прымушае глядача поглядаць дакрануцца да яго паверхні. Выпукалы рыбіна нібы ўрываецца ў наша вымярэнне, жываліснымі сродкамі дасягаецца эфект шурпатай паверхні дэкаратыўнай, "ананаснай" рыбнай лускі, рабрыстага выгіну ландшафту.

Мастачка Гражына Гурска з Польшчы адметная стварэннем выразнай індывідуальнай фактуры карціны. "Падвойная прастора", "Нерухомы час" зроблены арыгінальным тэхнічным прыёмам і ствараюць эфект фізічнай выпукласці лініі з плоскасці карціны. Яе працы напісаны фарбамі з дабаўленнем рачнога пяску з Дзвіны, выглядаюць як кавалкі пергаменту, на якім праступілі іерогліфывыя знакі спрадвечнага руху часу і культур (пясочны гадзіннік, кола, крыж, ромб).

На стыку кітча, дэманстратыўнай тэатралізацыі ўласнага "Я" і культурнай цытаты працуе Андрэй Смалек. Ён піша іграючы, прымерваючы сцэнічны касцюм і тэатральную маску. Найбольш цікавы яго "Прывітанне, спадар Шагал" — гэта манерны паклон блазна сонцу рознакаляровых лахманноў і пер'яў, фарбаў і ліній. Кітчавая эксцэнтрычнасць А. Смалэка, як ні дзіўна, адштурхоўваецца ад "Цырка" М. Шагала, яго дзіцячай улюбённасці ў відовішча, і вядамага палатна Курбэ "Добры дзень, спадар Курбэ".

Не менш напорыста, актыўна, "наступае" на глядача і А. Возбіна. Калі А. Смалек уплішчваецца ў сьвядомасць тэатралізацыяй уласнага жыцця і эксцэнтрычнай падкачай цытаты, то А. Возбінас бравіруе "этыкетачнай манерай алікацыйнага жывалісу" ("Дом мастака", "Рыбіна дзень"). Публіцыстычны пафас яго карціны "З ночы ў дзень" суднесены з касмічным знакам Рыбы: па чырвоных кратах вакна поўзае прадзінфічываная муха, як своеасаблівы сімвал "савецкага ладу жыцця", а ў чорным небе пралятае зоркавая камета — Рыбіна.

З беларускіх мастакоў публіцыстычную, амаль плакатную манеру прадэманстраваў Уладзімір Вітка. Яго "Здарэнне", адметнае экспрэсіяй мазка, наўмыснай грубасцю, незакончанасцю.

Тэма закрытага таталітарнага грамадства вар'іруе ў інсталяцыі "Вокладкі кнігі" Урсулы Берт'е з Германіі. Задума інсталяцыі ідзе ад зацяганага формул "кніга жыцця", "кніга — крыніца ведаў". Гэтыя формулы мастачка матэрыялізуе літаральна. Закрывае грамадства паўстае як кніга, якую раскрываюць і разрываюць перад намі з веданнем тэхналогіі друкарскай справы. Глянцавая вокладка захоўвае сляды гвалту: швы, рубцы пералётаў, "з мясам" вырваныя старонкі (чытай — дні, гады, лёсы), забароненыя і выкрасленыя цэнзурай радкі. Кніга раздзіраецца на розныя элементы: вокладка і старонкі, тэксты і пералёт, роўныя шарэнгі слоў і выдзеленыя загаловкі. У. Берт'е выкрывае няхітры механізм існавання таталітарнага грамадства і ўбогую лексіку абалваненага, абкрадзенага чалавека. Слова, як выказанне асабістай думкі, выкраслена з ужывання, пазбаўлена сэнсу. Загаловак вядомай кніжкі "Как закалялась сталь" гучыць як лозунг-кляймо — так нараджаліся людзі-вінцікі". Нягле-

дзячы на высокую культуру выканання і прадуманую рэжысуру, інсталяцыя не дае сучасніку новых ведаў аб свеце, яна эмацыянальна не ўрушае, а толькі ў нейкай ступені абагульняе набытыя намі гістарычны вопыт і існуе як ілюстрацыйны напамін пра мінулае. Уласцівы некаторым замежным калегам сацыяльны падыход у творчасці як спосаб адлюстравання жыццёвых з'яў, сёння, як ні дзіўна малаактуальны. Сучаснаму чалавеку хочацца "закрыцца", знайсці ўнутраную нішу для ўласнага існавання ці, наадварот, патануць у плыні утопіі "сусветнага яднання".

Вялікія будаўнікі жыцця заўсёды былі непараўнальнымі утопістамі. Над утопіяй можна пасмяяцца, і ўсё ж варта прызнаць, што ёю рухаецца скрыпучае кола воза светаўладкавання. Музіц галоўнай прыкметай Шагалаўскага фестывалю з'яўляецца "жизнестроительный" дух, які быў уласцівы летуценнікам-авангардыстам дваццатых гадоў. Вельмі часта мяжа паміж мастацтвам і жыццём размываецца, рэальнасць і фантазія мяняюцца месцамі.

Бо як назваць тое, што адбывалася 6 чэрвеня на Свяце Пакроўскай вуліцы? Уявіце сабе блакітную заслоны на ўсю шырыню адной з віцебскіх вуліц. Яна адчынілася — і за ёю паўстала вуліца-тэатр, з шыльдамі канца стагоддзя на сучасных дамах, з каларытнай, відавочна касцюміраванай публікай каля "тракціраў" і "цырульні". А ў адным дворыку натоўп разгавор мог пагледзець на "габрэйскі шлюб", што быццам сышоў з карціны Шагала.

Уся агароджа вуліцы была ўвешана дзіцячымі малюнкамі. Дзеці малявалі стожы, седзячы, лежачы. Было адчуванне, што ўсё Віцебск пераўтварыўся ў мастацкую майстэрню. Мастацтва вылілася ў жыццё і змяшалася з ім.

У тым жа духу жыццёбудуўнічага пафасу працуе і дзве адна з удзельнікаў пленэру, сябра аргкамітэта фестывалю швейцарская мастачка Сюзанна Бауман. Яе ўнёскі ў сістэму шагалаўскіх мерапрыемстваў вялізныя. Дзякуючы ёй ідэя выставы арыгінальных прац Марка Шагала на радзіме мэтра, у Беларусі, не засталася нездзяйсненым праектам. Фантазія гэтай мастачкі чэрпае натхненне ў авангардысцкіх утопіях, але фантазія ў саюзе з тэхнікай, з інжынерыяй. Яна працуе з матэрыяламі і прадметамі індустрыяльнага, урбанізаванага свету. Яе не вабяць традыцыйныя "музейныя формы" мастацтва. Інжынерна-тэхнічным збудаванням Сюзанна Бауман "цесна" ў выставачных экспазіцыях, яны прагнуць заняць сваё месца ў ансамблях сучаснай архітэктуры, і стаць для гарадоў аазісамі новай гармоніі.

Манумент "Энергетычная вежа", прадстаўлены ў рамках II Міжнароднага пленэру, — конуспірацыйна канструкцыя з сямю "талеркамі" ў выглядзе шасціканцовых зорак — сімвал сусветнага яднання, як тлумачыць мастачка, — месца прыцягнення касмічнай энергіі з розных канцоў свету, дзе жывуць габрэі. Энергія акумуляецца ў полі Віцебска і зноў зыходзіць у свет.

Сваю ідэю энергетычнай вежы, падмурак якой стаіць на індустрыяльным мастацтве 20-х, Сюзанна марыць уласнобыць у жыццё: гарадскія ўлады нібыта далі згоду на будаўніцтва гэтай вежы ў Віцебску. Удзельнікі пленэру, памятаючы пра ролю мастакі ў вяртанні спадчыны Шагала на радзіму, прадэманстравалі сяброўскую салідарнасць і на заканчэнні пленэру і на месцы будучага манумента пасадзілі кветкі.

Энергетыка братэрства і яднання, якая так ярка заявіла пра сябе ў неканфліктным суіснаванні габрэйскай і беларускай культуры на Шагалаўскім фестывалі, вылілася ў яшчэ адну акцыю ў больш афіцыйным, халаднаватым, несвяточным Мінску. Тут адбылася творчая сустрэча мастакоў — удзельнікаў і і шагалаўскіх пленэраў. Яна праходзіла ў любімай інтэлігентнай мастацкай галерэі "Жыльбел", уладальнікі якой — Людміла і Валерыя Жыльцовы так шмат робяць на карысць беларускай культуры. Мастакоў вітальні афіцыйныя асобы, ансамбль "Класік-авангард" і выстава твораў пленэру-94. Гэтыя карціны, і створанае на пленэры-97 сталі асновай шагалаўскай мастацкай галерэі ў Віцебску.

Р. С. Такія пудоўныя святы, як Шагалаўскі фестываль-97 робяцца намагаючыся грамады прафесійнікаў. Нельга не адзначыць некаторых і не падзякаваць Міністэрству культуры і асабіста мастацкаму кіраўніку пленэру І. Мятліцкай за праект ідэі, французскай амбасадзе, асабіста сп. Ф. Ларану, Мінскаму Інстытуту Гэтэ і яго дырэктару сп. В. Багальнюц, з якімі здзяйснялася ідэя, "камандзе" Р. Баса — адказнага за ўсе віцебскія мерапрыемствы, і вялікаму мноству іншых людзей і арганізацый.

**Тацяна ПАТАБЫЛЬСКАЯ,
Уладзімір МАЛЬЦАУ**

ПАМЯТЬ "Ніхто не ўмеў так усміхацца..."

Вось трымаю ў руках маленькую блакітную кніжачку з фотаздымкам прыгожай жанчыны з пранізліва-ласкавым позіркам. Знаёмае аблічча. Тацяна Аляксеева, Танечка Назараўна, як яе звычайна называлі сябры, калегі і тыя, хто перажыў асалоду бачыць артыстку на сцэне Купалаўскага тэатра. Ад яе ігры зыходзіла нейкае свячэнне, а пры сустрэчы па-за сцэнай ахувала прыемнае пачуццё лёгкай і мудрай дабрывы.

Летась заслужанай артысткі Рэспублікі Беларусь не стала. І невялічкая кніжачка, напісаная калегамі па працы, сябрамі і проста знаёмымі, — нібы ўваскрэшае яе вобраз, светлую памяць, прыцягальнасць асобы. "Бы ўсмешка вешаючага сонца..." — так назвалі зборнік успамінаў яго складальнікі крытык Барыс Бур'ян і доктар біялагічных навук Ірына Рачкоўская, якая шмат гадоў сябравала з Тацянай Назараўнай. І назва кнігі вельмі трапна характарызуе актрысу, жанчыну, чалавека. Гэтая ўсмешка праменілася са сцэны і ўражвала пры кожнай сустрэчы. Яна і ў мяне ўспыхнула агеньчыкам, як толькі ўкладальнікі зборніка звярнуліся з просьбай напісаць колькі радкоў пра Тацяну Аляксееву.

"Калегаваць з ёй было радасць", — першыя, заплеўныя ўспаміны народнай артысткі СССР Стэфаніі Станюты. Яна нагадвае жарт свайго студыйнага педагога: жанчына, асабліва закаханая, здатная на ўсё, мужчына толькі на ўсё астатняе... І шматовыпытная, мудрая Стэфанія Міхайлаўна заключае: "У розных ролях Т. Аляксеева ўмела паказаць якраз такое "ўсё", на што бяспрашна адважваецца жанчына". І вельмі дарэчы (якраз да Тацяны Назараўнай) нагадвае яшчэ адно выслоўе: "Талент — сіла, а такт — мастацтва. Талент робіць чалавека вартым павагі, такт паважаным."

"Таня... Танюша" — названы ўспаміны народнай артысткі СССР Аляксандры Іванавы Клімавай. Выказаўшы захапленне ад "потрашачаючай Мелі" ў спектаклі "Ліса і вінаград", прыгадаўшы аб прыёмным партнёрстве ў фільме І. Дабралюбава "Эпілог" (апошнім для Тацяны Назараўнай), народная артыстка нагадала: на 1-м фестывалі "Маладзечанскага сакавіца" Т. Аляксеева атрымала намінацыю журналістыкі "самай элігантнай і інтэлігентнай актрысы". І дадала: "Таня была жанчынай майго густу — статыя, прыгожая. Ветлівая, з усмешлівымі добрымі вачыма. Яе вызначыў высокі гонар, гонар Актрысы, Жанчыны і Чалавека".

Лепш, бадай, і не скажаш. Але калеганка па тэатры, якая больш за сорок гадоў была побач з Тацянай Назараўнай на рэпетыцыях, спектаклях, вечарынах, Алена Рыньковіч лічыць: "найбольш тут падыходзіць слова "лёгкасць" — у партнёрстве, сяброўстве, зносінах з людзьмі; яна кахала сваіх герань, а былі яны розныя: шэкспіраўская Джульета, сыграная пасля слаўтай Ірыны Ждановіч, Веранка з "Апошніх" паводле М. Горкага, Полінка з "Даходнага месца" А. Астроўскага, Агнія Шабіна ў "Традыцыйным зборы" В. Розава. Успаміны Алены Рыньковіч, назва якіх вызначыла і назву зборніка, цікавыя менавіта тым, што з іх чытач даведаецца пра ўсе значныя ролі, сыграныя Т. Аляксеевай у тэатры, многія падрабязнасці работы над імі. Ад гэтага вобраз артысткі набывае візуальнасць у розныя часы жыцця актрысы і ў апошні вечар перад балыніцай, калі купалаўцы сабраліся на ўгодкі Ірыны Фларыянаўны Ждановіч. "Цяпер я разумею тую вечарыну ў Тані, — кажа Алена Васільеўна, — як яе развітальную сустрэчу з сябрамі".

Шчырыя словы любові і павагі да Т. Аляксеевай, пра яе артыстычны і чалавечы дар, прыцягальнасць асобы, педагогічнае майстэрства, выказалі артысты Марыя Захарэвіч, Святлана Сухая, Павел Дубашынскі, драматург А. Дударэў, рэжысёры Уладзімір Станкевіч, Барыс Эрын, Мікалай Пінігін, крытык Тамара Гаробчанка... У сваіх нататках я хацела б нагадаць і пра экранных гераней Аляксеевай. Яны таксама мелі адметнасць — найперш драматычным лёсам жанчыны, здольных на вялікае каханне з фільмаў "Зямля", "Лымерыўна". Украінскія кінематаграфісты першымі адчулі здольнасць актрысы спалучаць у характарах сваіх гераней пяшчоту, расшчэраць і непакарліваць. У беларускім кіно Т. Аляксеева здымалася ў многіх фільмах — "Хто смеіцца апошнім", "Каханнем трэба даражыць", "Сын старшыні", "Нядзельная ноч", "Дрэвы на асфальце", "Эпілог" і іншых. І ўсё ж нашы кінарэжысёры не прапанавалі актрысе вартыя яе таленту ролі.

"Даўні "прывід", Тацяна Назараўна ідзе мне насустрач па калідоры лёгкай, узлётнай хадой, а вакол яе... арзол промняў. Ці то ад сонца, якое свеціць у вокны за яе спіной, ці то ад яе ўсмешкі — на ўвесь твар... Ніхто не ўмеў так усміхацца і смяяцца як яна"... Гэта радкі з успамінаў Ірыны Уладзіміраўны Рачкоўскай, якая 16 гадоў была разам з Тацянай Назараўнай — на прэм'ерах і юбілеях, на гастролях і ў адпачынку, у радасцях і смутку. І гэта дзякуючы найперш яе намаганням з'явіўся зборнік з мноствам падрабязнасцей з жыцця і дзейнасці Тацяны Назараўны Аляксеевай, аб светлым яе таленце.

Е. БОНДАВА

Абараняў
Брэсцкую
крэпасць

АЛЕСЮ МАХНАЧУ — 75

Родам Алясь Іванавіч з вёскі Забалацце Уздзенскага раёна. У 1941 годзе пасля заканчэння Калінкавіцкага ваеннага вучылішча быў накіраваны на пасаду камандзіра ўзвода ў гарнізон Брэсцкай крэпасці. У гады Вялікай Айчыннай вайны, абараняючы крэпасць, цяжкапаранены, трапіў у палон, а потым у канцлагер, з якога вызваліўся ў 1945 годзе. З 1947 па 1953 год А. Махнач загадваў Пасынкаўскай сельскай бібліятэкай на Уздзеншчыне, з 1953 па 1961 і з 1963 па 1966 гады працаваў у рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва". Завочна скончыў Мінскі бібліятэчны тэхнікум (1954) і Літаратурны інстытут імя М. Горкага ў Маскве (1960).

Пачынаў свой літаратурны шлях з вершаў, першыя з якіх апублікаваў у 1949 годзе ва Уздзенскай раённай газеце "За савецкую Радзіму". Вядомасць набыў як драматург. У 1956 годзе ў А. Махначы выйшаў першы зборнік "Драматычныя мініяцюры". Выдаў таксама кнігі "Перад бурай" (1958), "Смык і Шпунцік" (Беласток, 1958), "Аднаактовыя п'есы" (1961), "Да пары збан ваду носіць" (1963), "Маленькія салдаты" (1971), "П'есы" (1974), "Няхай красуе жыццё" (1982) і іншыя. Асобныя п'есы А. Махначы набылі сцэнічнае жыццё не толькі на Беларусі, але і за яе межамі. Вядомы таксама як празаік, нарысіст. З 75-годдзем, шанюны Алясь Іванавіч! Доўгіх вам год жыцця, новых творчых поспехаў!

Прывабіў жанр
фантастыкі

УЛАДЗІМІРУ ШЫЦІКУ — 75

31 жніўня сустракае сваё 75-годдзе Уладзімір Шыцік. Нарадзіўся ў горадзе Шклове, вучыўся ў Маскоўскім электратэхнічным інстытуце (1940—1943), у Куйбышаўскім індустрыяльным інстытуце. Пасля вяртання ў снежні 1944 года ў Шклоў быў тэхнікам-канструктарам на папяровай фабрыцы "Спартак". У 1949 годзе скончыў аддзяленне журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Працаваў у рэдакцыях газет "Сталінская моладзь", "Калгасная праўда", з 1965 па 1966 год быў адказным сакратаром "Літаратуры і мастацтва", а з 1978 года па 1983 год — карэспандэнтам "Сельскай газеты".

Першае апавяданне У. Шыцік апублікаваў у 1952 годзе на старонках газеты "Сталінская моладзь", а ў 1958-ым у "Полымі" выступіў з апавесцю "Назаўсёды". Асобнымі кнігамі выйшлі аповесці "Сосны адшумелі сваё" (1960), "Апошняя арбіта" (1962), "Майская раніца" (1963). Асабліва вядомасць У. Шыціку прынеслі зборнікі фантастычных апавяданняў і аповесці "Зорны камень" (1967), "Парсекі за кармой" (1970), "У час не вярнуліся" (1975), "Масткі над абрывама" (1977), кнігі фантастыкі і дэтэктываў "Другая версія" (1979), "Трансплутонавыя афеліі" (1982), "Левы рэйс" (1983), "Падстаўка" (1990) і іншыя. Выдаў кнігу для дзяцей "Як малако на стол прыйшло" (1979).

З днём нараджэння, шанюны Уладзімір Мікалаевіч! Здраўя вам і творчага плёну!

"І Моцарт пры гэтым
Не адмяняецца" ...

НЕКАЛЬКІ ПЫТАННЯЎ ДА ЛЕГЕНДАРНАГА ЮРЫ ГРЫГАРОВІЧА

Нягледзячы на вельмі насычаны графік адказных замежных гастролёў, Нацыянальны акадэмічны тэатр балета Беларусі падрыхтаваў значны, паўнаважны класічны спектакль — "Раймонда" на музыку А. Глазунова. Прэм'ера прайшла з поспехам і паспела ўжо заваяваць прыхільнікаў сярод мінскай публікі.

Асабліва цікавае выклікала, вядома ж, тое, што паставіў "Раймонду" былы галоўны балетмайстар Вялікага тэатра Расіі лаўрэат Ленінскай прэміі Юры Грыгаровіч. Ды я, прызнаюся, чакала гэту прэм'еру з досыць скептычным настроем: хаця музыка А. Глазунова прыгожая, сам сюжэт балета мне заўсёды падаваўся надуманым, блытаным, пазбаўленым імклівага тэатральнага дзеяння. Дарэчы, такое ўражанне было ў мяне і ад колішняй пастаноўкі таго ж Ю. Грыгаровіча, зробленай для Вялікага тэатра Расіі. Дый сама фігура харэографа пасля шматлікіх скандальных публікацый з нагоды рэформаў у Вялікім тэатры выклікала пэўную нацыярожанасць: здавалася, што ён у свае 70 гадоў, як кажуць, "сышоў з дыстанцыі".

Аднак пасля прагляду "Раймонды" ад майго скептызму не засталася й знаку. Юры Грыгаровіч знайшоў у беларускай харэаграфічнай трупі свежыя рэзервы творчасці. Кардэбалет, асобныя салісты танцавалі, бяруся сцвярджаць, на ўзроўні славуэта пецярбургскага балета, годна паказаўшы сябе ў класіцы.

І размова з майстрам наладзілася надзіва нязмушана і шчыра.

— Беларускі друк шмат пісаў пра такую значную для нашага мастацтва падзею, як прысуджэнне прэстыжнай міжнароднай прэміі "Бенуа дэ ля данс" Валянціну Елізар'еву за пастаноўку балета Андрэя Мдзівані "Страсці" ("Рагнеда"). Паколькі вы, Юры Мікалаевіч, узначальваеце Міжнародную асацыяцыю танца, якая заснавала гэты прыз, і журы, якое вылучыла Валянціна Елізар'еву як пераможцу ў намінацыі "лепшы харэограф", было б цікава з першых вуснаў даведацца і пра гэтае ўтварэнне, і пра ўражанне ад працы мастацкага кіраўніка беларускага балета...

— У Асацыяцыю ўваходзяць, прынамсі, дзеячы з буйных рэспублік Саюза, конкурс "Бенуа дэ ля данс" падтрымліваецца толькі спонсарамі. Прыемна, што, напрыклад, сёлета адным з іх стаў Крысціян Дзіёр. У журы за гэты час (Асацыяцыя была створана ў 1991 годзе) былі Рудольф Нурыеў, Наталля Макарава, Клод Бесі, Івет Шавірэз, Галіна Уланова... Рассылаюцца відэазапісы балетаў, па магчымасці калегі прыязджаюць глядзець спектаклі... З улікам назпашанага досведу ад праглядаў гутарым, абмяркоўваем творы, вылучаныя на конкурс, і робім адбор.

— Чым жа вылучыўся спектакль "Страсці" ("Рагнеда") з агульнай плыні харэаграфічных пастановак?

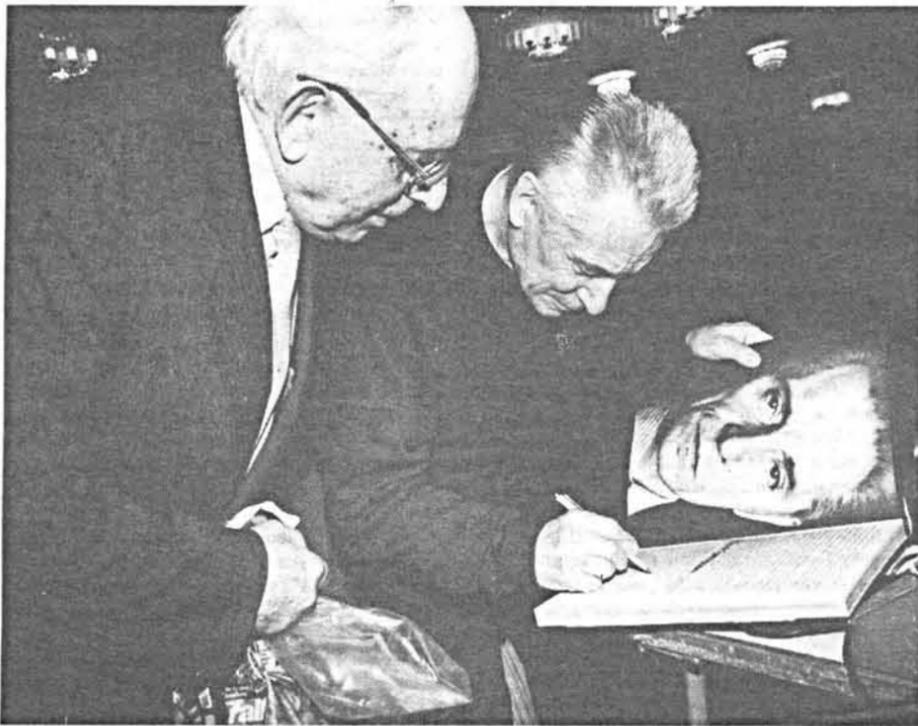
— Тым, што ён — лепшы. Гэта новы цікавы твор мастака, які, з аднаго боку, робіць новае, а з другога боку, цвёрда абаліраецца на старадаўнюю вялікую традыцыю еўрапейскага балета. Я не скажу "рускага балета", хаця Валянцін Елізар'еву як харэограф прайшоў рускую школу, цудоўна ведае наш стыль.

Балет — мастацтва сінтэтычнае, і так не бывае, што адметная харэаграфія, а ўсё іншае — жаклівае: музыка, дэкарацыі. Такі спектакль не можа быць добры. Толькі ў сінтэзе, на мой погляд, і вызначаецца ўзровень спектакля. І з пункту гледжання нашага журы "Страсці" — гэта вельмі цікавы твор, які варты такой прэміі.

— А ці ведаеце вы творчасць Валянціна Елізар'ева наогул?

— Я быў першым чалавекам, які Елізар'еву даў прэмію яшчэ на колішнім усесаюзным конкурсе. Тады былі прадстаўлены працы маладых балетмайстраў. Я быў старэйшай журы, бачыў вельмі цікавы, адметны нумар на музыку Шчадрына — "Кантрасці", пастаўлены Елізар'евым. І ў журы мы ўсе адразу ж вылучылі яго. Пазней беларуская балетная трупа прыезджала ў Маскву, я глядзеў спектакль "Стварэнне свету", які мне вельмі спадабаўся. Наогул, бачыў шэраг нумароў у пастаноўцы Елізар'ева. Так што я — прыхільнік Валянціна Мікалаевіча...

— Ён чымсьці вылучаецца сярод іншых

сучасных харэографу?

— Ведаеце, кожны вылучаецца чымсьці. Бо калі б усе былі падобныя адно да аднаго, было б сумна. І ў яго, канечне, ёсць свой стыль і характар, і вы адразу пазнаеце Елізар'ева ў ягоных пастаноўках. Гэта і вялікая экспрэсія, і ўменне весці спектакль як адзіную лінію. Гэта індывідуальны почырк, які мае кожны творца, ад яго не ўцячэш.

— Вы — вядучы харэограф нашага часу. Што вы думаеце пра стан сучаснай харэаграфіі?

— Я не вядучы харэограф, багата ёсць выдатныя балетмайстраў, якія працуюць ва ўсім свеце... А сучасны танец — гэта вельмі складаная праблема. Мастацтва мадэрн-танца ва ўсіх праявах пачалося, прыкладна, з пачаткам стагоддзя. Але зараз шмат напрамкаў розных, нават болей, чым трэба. І я ўспрымаю гэта зусім нармальна, як і ўсялякія сістэмы развіцця класічнага балета, бо лічу, што гэта самая складаная цікавая сістэма, якая дзівосным чынам, нібы губка, убірае ў сябе ўсё новае, што з'яўляецца вакол, — мадэрн, і немадэрн, бо і мадэрн жа таксама ўбірае ўсё, што ёсць у класіцы. І невядома, што больш бярэ сабе... А гляньце: колькі канькі далі балету, колькі ў свой час даў танцу кавалера з падтрымкай — спорт!

Ёсць шмат сучасных напрамкаў, якія развіваюцца па шляху, я нават сказаў бы, антыкласічнага балета. Ствараюцца сістэмы, якія адмаўляюць класічнае мастацтва цалкам. Гэта ж не толькі ў балете, а і ў жыцці, і ў музыцы... Вазьміце творчасць Штокгаўзена ці Пендэрэцкага — ну, што агульнага паміж Моцартам і ім? Нічога, апроч любові да музыкі. Яны ідуць нейкімі сваімі шляхамі, і дзякуй Богу!

Але нельга пасля гэтага сказаць, што Моцарт "адмяняецца". Або што гэты напрамак сімфанічнай музыкі пасля таго, як нарадзіўся джаз, трэба прыбраць з рээк сучаснасці... Не! Кожны напрамак мае сваё развіццё, бо гэта від мастацтва. Ён можа з часам мяняцца: мадэрн-балет, акадэмічны балет, рамантычны балет, класічны... Так і ідзе...

— Юры Мікалаевіч, цікава: вашы спектаклі нараджаліся ад нейкага ўнутранага імпульса ці гэта былі так званыя заказы?

— Калі як. Аднойчы я прыкладна гэткае ж самае пытанне задаў Марку Шагалу: маўляў, як вы працуеце? Ён сказаў: "Дарагі, лепш за ўсё, калі табе заказваюць: у кожным разе ты ведаеш, што рабіць. І робіш — часам добра, часам не надта, але робіш". Дык вось і ў мяне — і так, і гэтак было.

— Вось, напрыклад, Валянцін Мікалаевіч Елізар'еву кажа, што ў яго з маладых гадоў існуе нейкая свая творчая праграма, якую ён паступова ажыццяўляе. У вас такога няма?

— Я не магу сказаць, што ў мяне ёсць праграма. Я стаўлю без праграмы, як складваецца. Праграма ў мяне, магчыма, ёсць у разуменні, як ставіць, у характары, стылі ўвааблення, — вось тут у мяне пэўныя цвёрдыя прынцыпы. З аднаго боку, развіццё класічнага балета, з другога, стварэнне новага на гэтым матэрыяле, напрыклад... Калі прасачыць, што я раблю, — гэта і ёсць мая праграма.

— Дзякуй вам, Юры Мікалаевіч.

Ірына МІЛЬТО

На здымках: першы мінскі аўтограф Юры Грыгаровіча; сцэна з балета "Раймонда".

Фота Віт. АМІНАВА

— СЕЛЕТНЯЕ лета на Украіне адзначаюць суквеццем важных дат: споўнілася гадавіна з дня прыняцця Канстытуцыі, прайшло 5 гадоў пасля ўстанаўлення дыпламатычных адносін паміж Украінай і Беларуссю, 5 гадоў таму ў Мінску адкрылася ўкраінскае пасольства, 24 жніўня Украіна адзначыла 6-ю гадавіну незалежнасці... Цікава, што змянілася за гэты час у вашай, як яшчэ нядаўна мы называлі, братняй краіне, які сённяшні тонус яе дзяржаўна-палітычнага жыцця?

— Перыяд, пра які вы казалі, для гісторыі — імгненне, для Украіны ж — цэлая эпоха яе найноўшай гісторыі. Хоць, у прынцыпе, адбылося тое, да чаго імкнуліся прадстаўнікі многіх пакаленняў украінскага народа. Бо барацьба за дзяржаўнасць прадаўжалася сотні гадоў — ад дзяржавы Яраслава Мудрага і Данііла Галіцкага да запарожскіх казакаў і Украінскай Народнай Рэспублікі 1917—1921 гадоў, а першая

рыя, палітычнай няўзгодненасці. Шмат часу пайшло на выбар мадэлі эканамічнага развіцця. Дапушчана неапраўданае звужэнне ўзаемаадносін з Расіяй і іншымі краінамі СНД. Цяжкасці прыўнёс разнабой у поглядах на сутнасць незалежнасці, характар дзяржаўнай ідэалогіі, эканамічных працэсаў, прававога станаўлення, духоўнага развіцця ўкраінскага грамадства.

Далёка не ідылічная грамадска-палітычная абстаноўка ў краіне і сёння. І гэта вытлумачальна. Бо гаворка ідзе пра станаўленне адной з буйнейшых дзяржаў Еўропы — з тэрыторыяй больш за 600 тыс. квадратных кіламетраў і насельніцтвам каля 52 мільёнаў чалавек. Я ўжо не кажу пра своеасаблівае і складанае гістарычнае спадчыны.

Цяперашнюю драматургію палітычнага моманту прадаўжае вызначачы проціборства дзвюх тэндэнцый. З аднаго боку — магутная хваля радыкалізацыі грамадска-палі-

тычнага жыцця, узростанне сацыяльнай мабільнасці, а з другога — няздольнасць многіх жыць у адсутнасць звыклага кантролю за сацыяльна-эканамічным жыццём, раскід думак пры асэнсаванні мінулага, цяперашняга і будучага, хваравітая прычорка механізму падзелу ўлад, станаўлення шматпартыйнасці...

Вынікам шасцігадовага развіцця незалежнай Украіны. Усё больш трывала сцвярджаецца імідж Украіны ў свеце як надзейнага і прадказальнага партнёра, які пачынае іграць стабільную ролю ў рэгіёне. Украіна першай сярод краін СНД далучылася да вядомай праграмы "Партнёрства ў імя міру". Гістарычным актам з'яўляецца яе далучэнне да Дагавора аб нераспаўсюджанні ядзернай зброі. Адбылося ўступленне Украіны ў Савет Еўропы.

Інтэграцыя ў Еўропу — наш свядомы і стратэгічны выбар. Адначасова мы выступаем за развіццё інтэграцыйных працэсаў у рамках СНД, якія базіраваліся б на пачатках узаемнай выгады, раўнапраўя, без якіх-небудзь абмежаванняў для ўдзельнікаў. Украіна разглядае Садружнасць як важны механізм падтрымкі ў новых умовах раўнапраўя і ўзаемавыгаднага супрацоўніцтва паміж незалежнымі дзяржавамі і гатовая

прадуктыўна працаваць у яе рамках. Доказам знешнепалітычнай актыўнасці Украіны з'яўляецца цэлы шэраг пагадненняў, заключаных за апошні год. Падпісаннем шырокамаштабнага дагавора аб дружбе, супрацоўніцтве і партнёрстве паміж Украінай і Расійскай Федэрацыяй закладзены прававы падмурок адносін з нашым самым буйным і самым бліжнім суседзям, зафіксаваны пераход дзвюх дзяржаў у новую якасць, нейтралізавана актыўнасць дэструктыўных сіл у абедзвюх краінах. Нарэшце, вырашана пытанне з Чарнаморскім флотам.

Важнымі вехамі сталі падпісанне "Дагавора аб дзяржаўнай мяжы паміж Украінай і Рэспублікай Беларусь", сумеснай заявы прэзідэнтаў Украіны і Рэспублікі Польшча "Да ўзаемаразумення і адзінаства", "Дагавора аб адносінна добраасудстве і супрацоўніцтва паміж Украінай і Румыніяй", а таксама Хартыі аб асаблівых адносіннах паміж Украінай і Арганізацыяй Паўночна-Атлантычнага Дагавора...

— Вы казалі пра Хартыю, пра асаблівую адносінна НАТА і Украіны. Яе падпісанне выклікала неадназначную рэакцыю. Як афіцыйна ацэньваецца гэты факт на Украіне?

— Відаць, гэтаму пытанню надаецца празмерна палітызаваная ўвага. Падобна, у грамадскай свядомасці ўсё яшчэ не пераадолены старыя стэрэатыпы ўспрымання НАТА як агрэсара, хоць гэты саюз за сваю гісторыю практычна не ажыццявіў ніводнай агрэсіі. Што датычыць сутнасці: выступаючы за ўстанаўленне адносін асаблівага партнёрства з НАТА, Украіна праследавала адзіную мэту — паляпшаць магчымыя негатыўныя для яе наступствы пашырэння НАТА, пазбегнуць сітуацыі ператварэння Украіны ў буферную дзяржаву. Пры гэтым улічваецца той факт, што інтэнсіўная трансфармацыя НАТА аказвае істотны ўплыў на фарміраванне еўрапейскай бяспекі.

— Калі па сакрэце, дык скажу, што ў мяне ўсё жыццё, на жаль, не хопала часу на пазію. Так здарылася і на Беларусі. Але бываюць моманты, калі не пісаць — немагчыма. Нядаўна споўнілася 5 гадоў, як я хаджу па беларускай зямлі. Не вытрымаў і напісаў...

— Анатоля Нікіфаравіч, калі я не памыляюся, некаму "ЛіМе" была апублікавана падборка вашых вершаў у перакладзе Уладзіміра Паўлава. Скажыце па сакрэце, ці не знайшла вас сінія Беларусі? Не маглі б вы прапанаваць што-небудзь чытачам нашай газеты?

— Калі па сакрэце, дык скажу, што ў мяне ўсё жыццё, на жаль, не хопала часу на пазію. Так здарылася і на Беларусі. Але бываюць моманты, калі не пісаць — немагчыма. Нядаўна споўнілася 5 гадоў, як я хаджу па беларускай зямлі. Не вытрымаў і напісаў...

— Анатоля Нікіфаравіч, калі я не памыляюся, некаму "ЛіМе" была апублікавана падборка вашых вершаў у перакладзе Уладзіміра Паўлава. Скажыце па сакрэце, ці не знайшла вас сінія Беларусі? Не маглі б вы прапанаваць што-небудзь чытачам нашай газеты?

— Калі па сакрэце, дык скажу, што ў мяне ўсё жыццё, на жаль, не хопала часу на пазію. Так здарылася і на Беларусі. Але бываюць моманты, калі не пісаць — немагчыма. Нядаўна споўнілася 5 гадоў, як я хаджу па беларускай зямлі. Не вытрымаў і напісаў...

— Анатоля Нікіфаравіч, калі я не памыляюся, некаму "ЛіМе" была апублікавана падборка вашых вершаў у перакладзе Уладзіміра Паўлава. Скажыце па сакрэце, ці не знайшла вас сінія Беларусі? Не маглі б вы прапанаваць што-небудзь чытачам нашай газеты?

— Анатоля Нікіфаравіч, калі я не памыляюся, некаму "ЛіМе" была апублікавана падборка вашых вершаў у перакладзе Уладзіміра Паўлава. Скажыце па сакрэце, ці не знайшла вас сінія Беларусі? Не маглі б вы прапанаваць што-небудзь чытачам нашай газеты?

Для гісторыі — імгненне, для Украіны — цэлая эпоха

ПЕРШЫ САКРАТАР ПАСОЛЬСТВА УКРАІНЫ Ў РЭСПУБЛІЦЫ БЕЛАРУСЬ,
ПАЭТ АНАТОЛЬ БЛЫЗНЮК АДКАЗВАЕ НА ПЫТАННІ КАРЭСПАНДЭНТА "ЛІМ" .

ў свеце канстытуцыя была распрацавана Піліпам Орлыкам яшчэ ў пачатку XVIII стагоддзя...

І вось усяго год назад, нарэшце, на практыцы прынята Канстытуцыя — Канстытуцыя адначасова старажытнай і маладой дзяржавы. Яна і вызначае галоўную танальнасць грамадска-палітычнага жыцця ў нашай краіне. Да слова, момант прыняцця Асноўнага закона быў зусім не бязвольным. Але ўкраінскія палітыкі ў той час як бы прыслухаліся да голасу вялікага Кабзара — "обнімітесь, брати мої"... Яны ўзяліся над палітычнымі амбіцыямі. У выніку — абшлось без сацыяльнага выбуху. А гэта, пэўна, важней за ўсё.

Думаю, не будзе гіпербалай, калі скажу, што новая Канстытуцыя паклала пачатак якасна новаму этапу ў гісторыі Украіны. Яна правяла своеасабліваю гістарычную мяжу, заклала аснову сапраўднай кансалідацыі ўсіх палітычных сіл у імя сцвярджэння дэмакратыі і сацыяльнага прагрэсу. Закончыўся доўгі і складаны шлях палітычнага самавызначэння. Канстытуцыя стала першаасновай прававога афармлення сучасных палітычных і духоўных рэалій ва ўкраінскім грамадстве, прававым актам, які цалкам адпавядае асноўным стандартам сучаснага міжнароднага права, глыбінным прававым традыцыям украінскага народа. Тым самым Украіна і ў прававых адносіннах стала неад'емнай часткай еўрапейскай і сусветнай супольнасці.

Вядома, для гістарычных высноў тэрмін у 1 год недастатковы, і таму яшчэ рана падводзіць глабальныя вынікі ўплыву Канстытуцыі на развіццё ўкраінскага грамадства. Але тое, што яна стала для Украіны трывалым падмуркам будаўніцтва на традыцыйных для яе дэмакратычных пачатках дзяржаўнага і грамадскага ўладкавання, якое дазваляе ёй у недалёкай будучыні заняць дастойнае месца сярод развітых еўрапейскіх дэмакратый, — гэта факт. На сёння ж на шляху рэалізацыі Асноўнага закона зроблены толькі першыя крокі. Справа цяпер за тым, каб, пераадольваючы канстытуцыйную індэферэнтнасць, настойліва і па ўсім спектры жыццяздзейнасці дзяржавы ажыццяўляць прынцыпы Канстытуцыі.

Што ж да галоўнага выніку шасцігадовага шляху, то ён адназначны — незалежная Украінская дзяржава адбылася. Цяпер наша краіна мінавала пункт гістарычнага адліку: незалежнасць набыла незваротны характар. У мінімальны па гістарычных мерках перыяд узяты надзвычай важныя вышні ў дзяржаўным будаўніцтве. Створаны цэласны дзяржаўны механізм практычна з усімі яго складнікамі. У краіне ажыццяўляюцца перспектывы сацыяльна-эканамічных рэформы, заклікання закласці асновы стабільнасці і росту вытворчасці. Набылі прагназуемы характар грамадска-палітычны працэсы. У свядомасці людзей канчаткова сцвердзілася ідэя дзяржаўнасці, народ ператвараецца з аб'екта палітыкі ў яе вышэйшы суб'ект, пашыраецца свабода яго дзеянняў у палітыцы і эканоміцы.

Не сакрэт, у працэсе станаўлення дзяржаўнасці нам не ўдалося пазбегнуць упущэнняў і перакосаў. Зацягнуўся перыяд з'ява-

тычнага жыцця, узростанне сацыяльнай мабільнасці, а з другога — няздольнасць многіх жыць у адсутнасць звыклага кантролю за сацыяльна-эканамічным жыццём, раскід думак пры асэнсаванні мінулага, цяперашняга і будучага, хваравітая прычорка механізму падзелу ўлад, станаўлення шматпартыйнасці...

Як паказваюць сацыялагічныя апытанні, першаарговай праблемай людзі называюць пераадоленне эканамічнага крызісу. Прычым у якасці асноўнага шляху 70 працэнтаў рэспандэнтаў называюць забеспячэнне парадку і бяспекі ў краіне. Што да далейшага пашырэння дэмакратычных інстытутаў, то прыярытэтнасць гэтай праблемы адзначаюць 6 працэнтаў апытаных.

— І беларусаў, і ўкраінцаў сёння перш за ўсё хваляюць пытанні эканомікі, наладжвання вытворчасці, задавальнення сацыяльных патрэб. Як бы вы ацанілі эканамічны стан Украіны, хаду эканамічных рэформ?

— Як вядома, у эканамічнай сферы Украіна абрала шлях радыкальных рыначных рэформ. Дадам: яна паслядоўна рухаецца ў гэтым напрамку. Нягледзячы на складаную сітуацыю, выкліканую аб'ектыўнымі і суб'ектыўнымі фактарамі ў першыя гады незалежнасці, эканоміка краіны пазбегла краху. Украіна пабудавала сваю банкаўскую і фінансавую сістэмы, пачала і, фактычна, ужо закончыла малую прыватызацыю, звяла да прымальных узроўняў інфляцыю, заклала мадэль рыначнага гаспадарання, ажыццявіла грашовую рэформу, якая мела празрысты неканфіскацыйны характар і не суправаджалася якімі-небудзь эксцэсамі.

Далейшае стратэгічнае рэфармаванне эканомікі плануецца ажыццяўляць па такіх галоўных напрамках: вырашэнне праблемы бюджэту, пагазненне запасычанасці па заробковай плаце і пенсіях, падтрымка нацыянальнага таварытворцы, змяншэнне аб'ёмаў плацёжнага крызісу, структурная перабудова вугальнай прамысловасці, рэфармаванне АПК, максімальны ўлік сацыяльнага фактара.

На парадку дня таксама — лібералізацыя эканамічнага рэжыму, змяншэнне дзяржаўных выдаткаў, легалізацыя ценявой эканомікі, паскарэнне прыватызацыйнага працэсу, структурная перабудова вытворчасці, украенне жорсткага рэжыму эканоміі. Прадмет павышанай увагі ўладных структур Украіны — актывізацыя інвестыцыйнага працэсу, эканамізацыя знешняй палітыкі... Шкада, што ўсе гэтыя меры пакуль станоўча не адбыліся на ўзроўні сацыяльнага жыцця. Скажам, сёння асаблівую вострыню набыла праблема выплаты зарплат. Ёсць і іншыя балючыя кропкі. Але мае землякі і пры гэтым па-даўжэнкаўску бачаць ясныя зоркі заўтрашняга дня.

— Сёння шмат гаворыцца аб надзвычайнай знешнепалітычнай актыўнасці Украіны. Што можна сказаць з гэтай нагоды?

— Фармаванне стабільнага і ўзважанага знешнеэканамічнага курса, заснаванага на прынцыпах збалансаванасці і шматвектарнасці, я назваў бы важнейшым

прадуктыўна працаваць у яе рамках.

Доказам знешнепалітычнай актыўнасці Украіны з'яўляецца цэлы шэраг пагадненняў, заключаных за апошні год. Падпісаннем шырокамаштабнага дагавора аб дружбе, супрацоўніцтве і партнёрстве паміж Украінай і Расійскай Федэрацыяй закладзены прававы падмурок адносін з нашым самым буйным і самым бліжнім суседзям, зафіксаваны пераход дзвюх дзяржаў у новую якасць, нейтралізавана актыўнасць дэструктыўных сіл у абедзвюх краінах. Нарэшце, вырашана пытанне з Чарнаморскім флотам.

Важнымі вехамі сталі падпісанне "Дагавора аб дзяржаўнай мяжы паміж Украінай і Рэспублікай Беларусь", сумеснай заявы прэзідэнтаў Украіны і Рэспублікі Польшча "Да ўзаемаразумення і адзінаства", "Дагавора аб адносінна добраасудстве і супрацоўніцтва паміж Украінай і Румыніяй", а таксама Хартыі аб асаблівых адносіннах паміж Украінай і Арганізацыяй Паўночна-Атлантычнага Дагавора...

— Вы казалі пра Хартыю, пра асаблівую адносінна НАТА і Украіны. Яе падпісанне выклікала неадназначную рэакцыю. Як афіцыйна ацэньваецца гэты факт на Украіне?

— Відаць, гэтаму пытанню надаецца празмерна палітызаваная ўвага. Падобна, у грамадскай свядомасці ўсё яшчэ не пераадолены старыя стэрэатыпы ўспрымання НАТА як агрэсара, хоць гэты саюз за сваю гісторыю практычна не ажыццявіў ніводнай агрэсіі. Што датычыць сутнасці: выступаючы за ўстанаўленне адносін асаблівага партнёрства з НАТА, Украіна праследавала адзіную мэту — паляпшаць магчымыя негатыўныя для яе наступствы пашырэння НАТА, пазбегнуць сітуацыі ператварэння Украіны ў буферную дзяржаву. Пры гэтым улічваецца той факт, што інтэнсіўная трансфармацыя НАТА аказвае істотны ўплыў на фарміраванне еўрапейскай бяспекі.

Таму правамерна разглядаць пашырэнне НАТА як элемент адаптацыі еўрапейскай архітэктуры бяспекі да новых умоў. Каб пазбегнуць услягкі домаўслаў, да месца падкрэсліць, што Украіна падтрымлівала і падтрымлівае развіццё партнёрскіх адносін НАТА з Расіяй. Такім чынам, падпісанне ў Мадрыдзе Хартыі аб асаблівым партнёрстве Украіны з НАТА адпавядае нашай стратэгіі на інтэграцыю ў еўрапейскія і еўраатлантычныя структуры, стварае гарантыі пазбягання новых ліній падзелу ў Еўропе, фарміравання "сфер уплыву". Што да ўступлення Украіны ў НАТА, то сёння пытанне так не стаіць.

— А як вам бачыцца галоўны вынік украінска-беларускага супрацоўніцтва?

— Хоць у працэсе ўзаемадзеяння даводзіцца пераадольваць нямала перашкод і цяжкасцей, у цэлым украінска-беларускае супрацоўніцтва развіваецца дынамічна, па ўзыходзячай. Прычым па ўсім параметрах: у палітычнай, гандлёва-эканамічнай, навукова-тэхнічнай, ваеннай, культурна-гуманітарнай сферах.

Лагічным завяршэннем палітыка-дыпламатычных намаганняў сталіся гомельская і кіеўская сустрэчы прэзідэнтаў Украіны і Рэспублікі Беларусь. У выніку іх, па-пер-

Падзвіжнік

ДА 180-ГОДДЗЯ ІГНАТА ХРАПАВІЦКАГА "Стары Рубон прачнуўся і зірнуў удалеч", — заўважаў у сваім вершы "Дзвіна", напісаным у Каханавічах, Ігнат Храпавіцкі. Маршалак дваран Дрысенскага павету і Віцебскай губерні твор, прызначаны для грамадска-літаратурнага, краязнаўчага часопіса "Рубон", які выдаваў яго сусед Казімір Буйніцкі з мястэчка Дагды, заканчваў так:

Сцякае час — тут помніцца людскія рукі,
Гучыць тут хор якісьці светлы і тужлівы,
І доўга будучь зарастаць лясамі нівы,
І вецер заглушаць усе чужыя гукі.

Уздыхаў "Рубон-старэчка" і тады, калі ў 1918 годзе быў спалены двор Каханавічы, а разам са спадкамі Храпавіцкіх і вялізнай бібліятэка з некалькіх тысяч тамоў белетрыстыкі на французскай, нямецкай і расійскай мовах, тамамі па гісторыі і вясковай гаспадарцы.

І ўсё ж чужым захаваліся ў Каханавічах сучаснага Верхнядзвінскага раёна могількі з помнікамі І. Храпавіцкаму, яго жонцы Саламеі з Чаховічаў. Мястэчковыя энтузіясты "ад ветразя, ад ліры, плуга", сённяшнія "гурты сыноў вясёлых" вырашылі ўшанаваць імя І. Храпавіцкага (31 ліпеня 1817 — 25 снежня 1893) — паэта, збіральніка і даследчыка фальклору Прыдзвіння. Бо ёсць за што. Тэарэтычная праца рубонца "Погляд на паэзію беларускага народа" (1843) высока ацэнена вучонай Ліліяй Салавей. А яе калега па рабоце ў Акадэміі навук Беларусі Арсен Ліс так адгукнуўся на подзвіг падзвіжніка з Каханавіч: "...гэты чалавек у 40-ыя гады мінулага стагоддзя, калі ў краі ўсё спала, закалыханае злавеснай рукой Мікалая Палкіна, у дваццаць з лішнім гадоў напісаў выдатнае даследаванне, у якім глыбока і пранікнёна, вачыма патрыёта глянуў на паэзію беларускага народа, шчыра падзвіўся з народнага генія, абяцаючы справай паслужыць, каб памножыць яго духоўныя набыткі..."

Стары Рубон Ігната Храпавіцкага са згаданага ўжо верша "Дзвіна" (пераклад з польскай В. Шніпа) жаліўся і спадзяваўся:

Мінулыя гады бяравялі мне тоні
Пажарам замкаў, сёл —
і дым разнісіў вецер,
Цяпер у іх спакойна ціхі месяц свеціць.
Задумлівыя зоры плаваюць ва ўлонні.

Сяргей ПАНІЗНІК

Музей у доме

Уласны музей адкрыў у Крычаве нядаўні школьнік Саша Радзько. Прыстасаваў для гэтага невялікае памяшканне ці то пуні, ці то гаража, дзе размясціў каля тысячы экспанатаў. Сярод іх — знаходкі Сашы, матэрыялы з архіваў яго родзічаў і суседзяў, якія расказваюць пра гісторыю горада і раёна 17—20 стагоддзяў. Вядома, яны пастаянна папаўняюцца.

Фота Валерыя БыСАВА, БЕЛТА

ЗНАЧНЫ след у беларускім культурным жыцці ў 1920—30-х гадах у былой Заходняй Беларусі пакінулі Станкевічы, якія нарадзіліся ў в. Арляняты Ашмянскага павета (цяпер Смаргонскі раён). Адам Станкевіч (1891—1949), Янка Станкевіч (1891—1976), Стась Станкевіч (1907—1980). Іх імёны былі на слыху ў шырокім коле грамадскасці: ці ішла гутарка пра рэлігійнае жыццё і абарону правоў беларусаў з трыбуны Польскага сейма, ці пра дзейнасць Беларускай хрысціянскай дэмакратыі і гісторыю хрысціянства на Беларусі, ці пра нацыянальную канцэпцыю гісторыі Беларусі і развіццё, станаўленне і ўнармаванне беларускай мовы, ці аб стане беларускай літаратуры, — ва ўсіх гэтых пачыненнях Станкевічы былі не толькі актыўнымі ўдзельнікамі, але часта і арганізатарамі.

"Аб якім тут Станкевічу гутарка?.."

Шматграннай і плённай была іх рэдактарска-выдавецкая праца. Каля дзесятка часопісаў і газет выходзілі альбо пад рэдактарствам кагосьці з Станкевічаў, альбо пры непасрэдным іх удзеле. Кнігі, манускрыпты і шматлікая публіцыстыка Станкевічаў былі прысвечаны адной тэме — тэме Беларусі ў гістарычным, культурным, рэлігійным, грамадска-палітычным і эканамічным развіцці. Незалежная ва ўсіх адносінах Беларусь была мэтай іх жыцця.

У часы будаўніцтва камунізму гаварыць аб незалежнасці Беларусі, як вядома, не прыходзілася. Імёны Станкевічаў, як і сотні тых, хто некалі змагаўся за сваю Радзіму, калі і згадваліся, то ў строга вытрыманым савецка-прапагандысцкім стылі, як "нацыяналісты", "ворагі народа", "зраднікі". Толькі ў 1990-х гадах пра іх з'явілася некалькі публікацый у рэспубліканскім друку, пазбаўленых ідэалагічнай зашоранасці. Урэшце трапіла прозвішча Станкевічаў і ў апошнія энцыклапедычныя выданні: бібліяграфічны слоўнік "Беларускія пісьменнікі" (Мінск, 1992—1995), а Янка Станкевіч — і ў энцыклапедыю "Беларуская мова" (Мінск, 1994). Хаця гэтага і недастаткова для таго, каб можна было ўсебакова і аб'ектыўна ацаніць багатую і разнастайную спадчыну Станкевічаў, гэта ўжо можа быць гарантам таго, што імёны іх не знікнуць з народнай памяці, а зробленае імі захавецца ў агульнай скарбонцы беларускай нацыянальнай культуры.

Інакш склалася сітуацыя з яшчэ адным дзеячам на беларускай ніве з роду Станкевічаў, якога ў міжваенны час ведалі не менш за яго некаторых знакамітых аднафамільцаў.

Так атрымалася, што з адной вёскі паходзілі не тры, а чатыры Станкевічы, якія ў міжваенны час апынуліся ў Вільні, і ўсіх чатырох Станкевічаў аб'ядноўвала беларуская дзейнасць. Два з іх правялі сябе больш у літаратурнай творчасці — абодва Станіслава Станкевічы. Адзін з іх (малодшы) у беларускай савецкай літаратуры і беларускім друку ў пасляваенны час падаваўся як "калабарант", "супрацоўнік з акупацыйнымі ўладамі", "зраднік", "эмігрант". У канцы 1920-х і ў 1930-х гадах яго ведалі як "студэнта", "крытыка", "літаратара".

"Але аб якім тут Станкевічу гутарка? — слухна ставіў пытанне заходнебеларускі паэт Францішак Грышкевіч у "Беларускай Крыніцы" (1928, N 29). — Аб Станкевічу, аб першым кнігары беларускім, адначасна літаратурным працаўніку, які шмат вершаў друкаваў і друкуе цяпер у беларускіх часопісах, а таксама выдаў "Беларускі спеўнік" і цяпер кніжачку гумарыстычных вершаў "Смех не грэх".

Вось тут і ўзнікае пытанне: а дзе ж падзеліся тыя вершы, якія друкаваў беларускі кнігар і паэт?

У бібліяграфічным слоўніку "Беларускія пісьменнікі" (т. 6, с. 670, арт. "Станіслаў Станкевіч") такой праблемы, праўда, не існуе. Усё, што напісана пад прозвішчам Станіслава Станкевіча і крыптанімам Ст.Ст., у тым ліку два вершаваныя зборнікі "Смех

не грэх" і "З майго ваконца", і асобныя вершы належаць Станіславу Станкевічу, "паэту, літаратурнаму крытыку, публіцысту... доктару філасофіі" (з іншых крыніц — доктару філасофіі — Я.Т.). Узнікае лагічнае пытанне наконт аўтарства згаданых зборнікаў і вершаў. Літаратурны крытык і "доктар філалогіі" як паэт нідзе не згадваецца ні ў 1920—30-я, ні ў пазнейшыя гады. Магчыма, ён і пісаў свае вершы ў маладосці, але вельмі спрэчным застаецца пытанне наконт іх друку, тым больш у тых выданнях, над якімі працаваў Станіслаў Станкевіч-кнігар, альбо супрацоўнічаў з імі, напрыклад, "Каляндар на 1921 год", верш "Крыніца"; "Беларускі каляндар на 1923 год", вершы "З Новым годам", "Край наш родны" (пад крыпт. Ст.Ст.); "Навагоднік", 1924, верш "З Новым годам" (пад крыпт. Ст.Ст.); "Беларускі гаспадарскі каляндар на 1926 год", верш "Бацькаўшчына-Беларусі

лося адшукаць звестак, але факт, які згадвае Янка Шутовіч, што Станіслаў Станкевіч "юнацкія гады правёў у Пецярбурзе. Там уключыўся ў беларускае жыццё. Зблізіўся і знаходзіўся пад уплывам ведамага і слаўнага беларускага дзеяча, закладчыка суполкі "Загляне сонца і ў наша ваконца" прафесара Браніслава Эпімаха-Шыпілы", — гаворыць пра тое, што яны не маглі не сустрэцца ў Пецярбурзе і былі не проста знаёмымі землякамі, але і аднадумцамі на ніве беларускасці. Вядома, што і Адам Лісоўскі таксама быў у цесных адносінах з пецярбургскім беларускім асяродкам і пад уплывам прафесара Б. Эпімаха-Шыпілы стаў свядомым беларусам, і ўжо ў духоўнай акадэміі пашыраў ідэі беларускага адраджэння сярод студэнтаў. Удзячны яму былі за сваю беларускасць святары Аляксандр Астравіч і Адам Станкевіч. Удзячны яму за гэта, магчыма, і Станіслаў Станкевіч.

на Новы год" (пад крыпт. Ст.Ст.). У гэты час будучы літаратурны крытык вучыцца ў гімназіі, пазней — ва ўніверсітэце і не мае ніякага дачынення да тых выданняў, дзе друкуюцца вершы пад крыптанімам Ст.Ст. У сваю чаргу паўстае пытанне, чаму тады ў рэдагаваных самім Станіславам Станкевічам — літаратарам і крытыкам — часопісах "Студэнцкая Думка", "Нёман" няма яго вершаў?

Пры сустрэчы аўтара гэтых радкоў з дачкой Станкевіча-кнігара Міраславай Русак і з яго родным братам Валянцінам было пацверджана імя аўтарства бацькі і брата датычна вершаваных зборнікаў "Смех не грэх" і "З майго ваконца".

Ёсць і іншыя недакладнасці ў згаданым артыкуле бібліяграфічнага слоўніка, але гэта ўжо тэма гутаркі пра Станкевіча-літаратара. А тут сама па сабе ўзнікае патрэба расказаць больш падрабязна пра Станкевіча-кнігара і паэта.

Нарадзіўся Стась у 1886 г. Родную вёску раней называлі Вурляяноўцы — старыя людзі і цяпер яе так называюць.

**Паміж гораў адзінокай
Сумна паглядае
У лагчыны, у шырокай
Вёсачка малая.**

**Паміж рэчак, ля дарогі
Раскінуліся хаткі,
Стрэхі, як кажучы, убогі.
Іх пакрылі латкі.**

**Тут вакол гарыста поле,
Сенажаці ў грудзе.
І заўсёды тут нядоля
З хаты ў хату блудзе...**

(*"Родная вёска", 1919*)

Бацьку клікалі Лявонам, — адсюль і вясковая мянушка, якая перакінулася на дзяцей, а пасля і на ўнукаў, — Лявоны (Стась Лявонаў, Лявоніха і г.д.). Стась быў старэйшым (апроч яго, у бацькоў было яшчэ пяцёра дзяцей). Маці часта хварэла, і калі Стасю было 9 гадоў, памерла. Бацька ажаніўся другі раз, але Стась не зусім добра ладзіў з мачыхай (помніў маці), і ў хуткім часе "пайшоў на свой хлеб", тым больш, што ў бацьку было ўсяго чатыры дзесяціны зямлі. Быў ён і пастушком, і парабкам. Недзе пасля 1903 года накіраваўся Стась у Пецярбург. Напачатку ўладкаваўся пасыльным, пасля экспедытарам у аптэцы, а трохі пазней стаў аптэкарам. Меў цягу да вучобы, вечарамі наведваў курсы і вельмі шмат займаўся самаадукацыяй. У сваёй аўтабіяграфіі ён напіша, што "меў намер вучыцца на ксяндза ці на доктара..." Жаданне "вучыцца на ксяндза" на Ашмяншчыне заўсёды выклікала павагу з боку насельніцтва. Людзі тут набожныя, а святары ў большасці былі не толькі прыкладам набожнасці, але яшчэ справядліваці і пісьменнасці.

У гэты час (у 1903 годзе) у Пецярбургскую каталіцкую духоўную акадэмію паступае Адам Лісоўскі з в. Каранды (2,5 км ад Арлянятаў). Пра адносіны землякоў не ўда-

Першыя беларускія газеты і вершы, "па просту пісанья", трапілі ў Каранды і Арляняты дзякуючы Адаму Лісоўскаму і Стасю Станкевічу. Так яны ўжо ў "нашаніўскую пару" пашыралі сярод аднавяскоўцаў ідэі Багушэвіча, гаварылі пра беларусаў і пра іх праблемы.

І невяпадковым з'яўляецца тое, што з гэтага куточка Ашмяншчыны, апроч Адама Лісоўскага і Станкевічаў, паходзілі яшчэ і Францішак Чарняўскі, і Адам Дасюкевіч, і Янка Багдановіч, і Юльян Саковіч... "Яны рабілі Беларусь!" — так гавораць пра іх пажылыя людзі ў гэтых мясцінах. А святар Уладзіслаў Чарняўскі працягвае традыцыі сваіх землякоў і сёння.

Не ўдалося Стасю вывучыцца ў Пецярбурзе — трэба было зарабляць на жыццё. Не стаў ён ні ксяндзом, ні доктарам, але ўсё сваё далейшае жыццё звязваў з беларускай кнігай.

У 1919 г. Стась — "Лявонаў хлапец" — вяртаецца ў родную вёску. Тут "пры польскай уладзе быў абраны радным сакратаром, але за беларускасць выціснулі, каб пазбегнуць арышту, выехаў у Вільню..." (з аўтабіяграфіі).

Так, за беларускасць можна было лёгка трапіць у турму: калі не ў польскую, дык у бальшавіцкую. Як "участник белорусского националистического движения в Вильно в 1921 г." адзначаны Станіслаў Станкевіч у спіску, які складаўся ў ЦК КПЗБ у другой палове 1920-х гадоў, вядома, для якіх мэт. Няма сумневу ў тым, якога Станкевіча мелі на ўвазе органы, бо будучаму літаратару ў 1921 г. было ўсяго 14 гадоў.

У Вільні Станіслаў Станкевіч працаваў у кнігарні Беларускага выдавецкага таварыства, якая знаходзілася на вул. Завальнай, 7. У 1926 г. адкрыў сваю кнігарню па вул. Вастрабрамскай, 2. Па сутнасці, гэта была адзіная беларуская кнігарня, якая магла прапанаваць амаль што ўсе беларускія кнігі, газеты і часопісы, якія выходзілі ў той час,

і падшыўкі за мінулыя гады. Янка Шутовіч сведчыць: "Хто з жыхароў былой Заходняй Беларусі ў перадаенным часе не ведаў ягонаў кнігарні, якая знаходзілася ў Вільні? Хто да яго не заходзіў, каб па прыездзе ў Вільню адразу даведацца пра беларускія падручнікі, навуковыя кнігі, пра кнігі з беларускай літаратуры, мастацтва, купіць ці дарма дастаць беларускую газету, даведацца пра беларускае жыццё ў Вільні і ў краі... Кнігарня Станкевіча была адным з асяродкаў прапаганды беларускай культуры, у некаторай ступені была неафіцыйным даведачным бюро. Кнігар Станкевіч добра ведаў кніжную справу, быў яе самадзейным энцыклапедыстам і бібліяфілам у галіне беларусазнаўства. Беларускія вучоныя, журналісты, пісьменнікі, працаўнікі навукі, культуры, асветы карысталіся з цэнных паслуг Станкевіча ў набыванні патрэбнай ім літаратуры".

У кнігарні было больш за 340 назваў беларускіх кніг. У 1937 г. быў выдадзены "Каталог беларускіх кніг кнігарні Станіслава Станкевіча". Няма сэнсу пералічваць аўтараў і назвы, адзначым толькі, што ў савецкай Беларусі ў гэты час такія кнігі бязбожна знішчалі як "нацдэмаўскую" і "нацыяналістычную" літаратуру.

У даносе прадстаўніцтва ЦК КПЗБ "О политических партиях и организациях в Зап. Белоруссии" за 1930 г. ёсць колькі слоў і пра беларускага кнігара: "Станкевич Станислав (не студент). Имеет какой-то магазин на Островотной ул. N 2. Отдан католикам. В белорусской политической жизни активно не участвует".

Вялікай палітыкай кнігар і сапраўды не займаўся. А тое, што крама аддадзена каталікам, гаворыць не пра што іншае, як пра цеснае супрацоўніцтва кнігарні з беларускімі выдавецтвамі і ў першую чаргу з Беларускім каталіцкім выдавецтвам, і ў прыватнасці самога кнігара з Адамам Станкевічам, бо хто, як не Адам Станкевіч, быў каардынатарам беларускага хрысціянска-каталіцкага руху і наогул усяго беларускага руху ў гэты час у Вільні? Цесная сувязь паміж імі не перарывалася. Разам яны працавалі адзін час над беларускімі календарамі. Газета "Крыніца", якую рэдагаваў Адам Станкевіч, час ад часу друкавала вершы Станіслава Станкевіча. Не толькі праца і зямляцтва лучылі іх, але і сваяцкія сувязі: "Дзяды былі родныя", — гаворыў брат Стася — Валянцін.

Апроч асноўнай работы ў кнігарні, Станіслаў Станкевіч займаўся і выдавецкай дзейнасцю. Ад 1926 г. і да пачатку вайны разам з Зоськай Верас яны ўкладалі, рэдагавалі і выдавалі адрыўныя беларускія календары. Дзякуючы Станкевічу-кнігару была перавыдадзена паэма "Тарас на Парнасе", выдадзены "Беларускі спеўнік" і "Флірт для ўсіх". Так, у часопісе "Шлях моладзі" (1935, N 3) была змешчана невялікая анатацыя: "Нядаўна выйшаў з друку і прадаецца ў Вільні і ўва ўсіх кнігарнях на правінцыі і ў прадаўцоў кніжак беларускі флірт, уложаны грамадзянінам Станіславам Станкевічам пад назвай "Флірт для ўсіх". Мае ён 48 карткаў і каштуе ўсяго 60 гр. Змест беларускага флірту багацейшы і лепшы ад польскага і трэба спадзявацца, што беларусы — ахвотнікі флірту — будуць яго купляць".

Вядомасць паэта беларускі кнігар набыў хутчэй за ўсё тады, калі выдаў зборнік "Смех не грэх" (Гумарыстычныя вершы. Вільня. 1926). Зборнік складаецца з частак: "Меставы гумар", "Вясковы гумар", "Палітычны гумар", "Розныя жарты", "Апа-вяданне". У зборніку можна знайсці рысы, уласцівыя нацыянальнаму гумару: бясрыўднасць, пацешнасць, дасціпнасць, лёгкая і тонкая іранічнасць. З нагоды выхаду зборніка ў друку з'явілася некалькі рэцэнзій. Ф. Грышкевіч пісаў: "Зборнік мае некалькі характэрных дужа добрых рысаў, якія даюць падставу думаць, што ў будучыні ў асобе Станіслава Станкевіча, калі ён не пашкадуе працы, наша літаратура будзе мець здольнага сатырыка. Аўтар мае народную філасофію (прыклад — 17 стар. "Не сумуй!..."), вастрату і прастату слова (прыклад — увесь зборнік"), але няма вастраты матываў. Крышку маема гэта ў вершыку "Сакрэтны лес", але дужа, дужа слаба... Пільнаю і строгаю працаю, востраю крытыкаю самога сябе аўтар дойдзе да багатых выпладаў, бо фундамент ёсць прыроджаны..." ("Белар. Крыніца", 1928, N 29).

З сумам трэба адзначыць, што ў гэтым жанры далей гумарыстычных вершаў Станіслаў Станкевіч не пайшоў, хаця і сапраўды меў прыроджаны талент сатырыка. Што на гэта паўплывала, цяжка сказаць. Магчыма, адной з прычын было тое, што хаця "смех і не грэх", але рэальнае жыццё,

патрэбы і становішча беларусаў, якое не мог не бачыць, не перажываць паэт, мала натхнялі да смеху. Як пацвярджае гэтаму можа быць другі зборнік вершаў "З майго ваконца" (Вільня, 1928). Па сваёй тэматыцы зборнік вельмі разнастайны і характэрны для свайго часу. Адчуваецца бясспрэчны ўплыў класікаў беларускай літаратуры: Багушэвіча, Купалы, Коласа, Багдановіча. У асноўным гэта матывы беднай старонкі, цяжкай долі, драматызму гісторыі і г.д. Ёсць вершы глыбока патрыятычныя, у якіх шчырая любоў аўтара да "сваёй зямелькі і Краю" пераклікаецца з неабходнасцю "самім кавачу сабе долю" ("Не пакінем").

Характэрныя для паэзіі тых часоў былі і вершы-звароты, вершы-заклікі да беларускага народа, да яго свядомасці, заклікі да абуджэння, да барацьбы, да будаўніцтва Беларусі. Не выключэнне ў гэтым сэнсе і паэзія Станіслава Станкевіча. У вершах "Не бядуйма", "За волю", "Да працы" і іншых, бядняцкія і драматычныя матывы знікаюць у мінуласці, галоўнае тут — сцвярджаенне неабходнасці жываворчай, стваральнай дзейнасці:

*Годзе ўжо цярынец нам ціха
І пакорна спінугнуць!
Трэ пазбыцца і нам ліха,
Каб вальней маглі ўздыхнуць!*

(*"Годзе"*)

Альбо:
*Прыступім адважна да дзела,
Пачнём Беларусь будаваць:
Усе, як адзін, дружна, смела
Да працы павінны мы стаць!*

(*"Да працы"*)

Як бачым, новых тэм у беларускую паэзію Станіслаў Станкевіч, як паэт, магчыма, і не прынёс са "свайго ваконца". Але трэба адзначыць, што шчыра перакананасць і вера ў Беларусь, разуменне неабходнасці ісці ў народ і клікаць яго да беларускасці адчуваюцца ў кожным радку. А гэта не менш важна і не менш патрэбна.

Далейшы лёс Станіслава Станкевіча і яго кнігарні шчаслівым не назавеш. Падчас II Сусветнай вайны была падпалена немцамі кнігарня. Згарэла вялікая колькасць рэдкіх беларускіх выданняў: кнігі, часопісаў, газет. На нейкі час Станіславу Станкевічу ўдалося аднавіць кнігарню па вул. Вастрабрамскай, 3, але ненадоўга. Палітычная сітуацыя рэзка памянлася, і як заўсёды, не на карысць беларусаў. З прыходам савецкай улады беларуская дзейнасць становіцца не толькі нікому непатрэбнай, але і небяспечнай. Валянцін (брат кнігара) раскаваў, што бралі і садзілі ў той час толькі за тое, што ты беларус. Сам ён пазбег арышту дзякуючы таму, што "хаваўся па лясах". А вось Станіславу Станкевічу пазбегнуць арышту не ўдалося. Бяда прыйшла ў ноч 30 кастрычніка 1945 г. Пры вобыску былі канфіскаваны кнігі, газеты, нататкі, аўтабіяграфічная паэма "Лявонава доля". Сем месяцаў яго пратрымалі ў Вільні. Два разы справа Станкевіча перадавалася ў суд, але ўсякі раз суд адхіляў разгляд справы з нагоды адсутнасці складу злачынства. Нарэшце на допытах Станіславу Станкевічу паламалі рэбры, і суд вынес пастанову: дэпартацыя тэрмінам на 10 гадоў з канфіскацыяй і паражэннем у правах. Адбываў "пакаранне" ў Пермскай вобласці. У 1954 г. вярнуўся ў Вільню, але пакуты на гэтым не скончыліся: мясцовыя ўлады не дазвалялі прапасацца да сваіх родных, да сваіх дзяцей, у сваю хату. Рэабілітавалі ў 1957 г. "Ужо меў больш развязаўныя рукі, — пісаў ён у аўтабіяграфіі, — але вельмі занямо". З лютага 1964 г. Станіслава Станкевіча, беларускага кнігара і паэта, не стала. Пахаваны ён на Росах у Вільні. Янка Шутовіч і Янка Багдановіч зрабілі на помніку таблічку з надпісам "Беларускі асветнік".

У чарнавіках Станіслава Станкевіча застаўся верш, які напісаны, па ўсёй верагоднасці, у пасляваенны перыяд. Гэты верш, па сутнасці, з'яўляецца праграмным вершам паэта:

*З гарачым сэрцам, светлай душою
Краіне марыў быць хоць слугою.
Не выракаўся веры Хрыстовай,
Ва ўсім удзел браць мусіў гарачы,
Дзе толькі чуць мог роднае слова,
— Усё гэта чынам я мушу адзначыць...*

Будзем спадзявацца, што ў новых энцыклапедыях Беларусі з'явіцца прозвішча Станіслава Станкевіча з прыпіскай "Беларускі асветнік, кнігар і паэт", з поўным пералікам яго сціплай літаратурнай творчасці.

Янка ТРАЦЯК

г. Гродна

ЗАМЕЖЖА

Балтыя:

"А ў НАТА было б спакайней"

Страх перад вялікім усходнім суседам у краінах Балтыі не змяншаецца, хутчэй становіцца хранічным. Гэтаму нярэдка садзейнічаюць самі маскоўскія палітыкі, то пагрозліва абвешваючы, што ўсяляк гатовы абараняць рускамоўнае насельніцтва ў гэтых краінах, то не менш рашуча папярэджваючы Запад, што ніколі не пацерпяць, каб "Прыбалтыка" ўвайшла ў НАТА. Самі палітыкі Летувы, Латвіі і Эстоніі ніяк не жадаюць, каб іхнія краіны лічыліся нечым цэлым. І нават тады, калі ЗША, каб аслабіць

незадаволенасць прыбалтаў ад нежадання заходніх краін прыняць іх неадкладна ў НАТА, прапанавалі пакуль падпісаць з імі асобную хартыю, у Рызе, Вільні ды Таліне патлумачылі амерыканскім дыпламатам, што справу трэба мець паасобна з кожнай прыбалтыйскай рэспублікай. Да таго ж, лічаць там, падпісанне хартыі ўсё роўна не дасць ім тых гарантый бяспекі, якія яны атрымалі б, апынуўшыся пад дахам агульнага еўрапейскага дома.

У Ольстэры прыступаюць да перамоў

Вось ужо чвэрць стагоддзя ірландскія экстрэмісты ў Ольстэры са зброяй у руках метадамі бязлітаснага тэрору змагаюцца супраць брытанскага праўлення. Спачатку ў Лондане і ўявіць сабе не маглі, што з сепаратыстамі дзвядзецца ўсё ж весці перамовы. Затым паўстала пытанне, як гэта зрабіць, калі камандаванне Ірландскай рэспубліканскай арміі не пагаджалася папярэдне распачаць здачу зброі хаця б сімвалічна. Але нарэшце новы прэм'ер-міністр Вялікабрытанні зрабіў тое, у што

амаль ніхто не верыў: яго прадстаўнікі ўсё ж дамагліся, каб палітычнае крыло IRA і лідэры пратэстантаў селі за стол перамоў аб будучым Ольстэра. Самым істотным, што ўрэшце паўплывала на рашэнне варагуючых бакоў, стала, як мяркуюць аналітыкі, рашэнне брытанскіх уладаў адмовіцца ад палітыкі дыктату і прадаставіць права назіраць за працэсам перамоў незалежнай камісіі, склад якой задаволю бы абодва бакі.

Падрыхтаваў У. А.

КУЛАК

(Працяг. Пачатак на стар. 9)

Андрэй здзіўлена залыпаў вачыма:

— Ты што, іграеш?

Галя нахілілася да яго:

— Вельмі слаба, — шапнула на вуха.

— Але ты не зважай.

Яна прайшла да шафы, зняла баян і стала разбіраць рамяні.

Божа мой, а ён нічога і не ведаў. Разам у школе вучыўся, перапінваўся, а яна ніколі не пахвалілася, што ўмее іграць. І сорамна Андрэю стала: ён у кожным пісьме толькі і пісаў ёй пра свае вучэбныя пастаноўкі, пра нацюр-морты, пра накіды і пейзажныя замалёўкі, а яна — ні слова...

Галя зайграла, і ўсе неяк ахілі ў задуменні, сэрцам слухалі просценькую мелодыю. За вокнамі быў зімовы зорны вечар, пад мігальным пульсуючым небам стаялі ў белай стыні бярозы, а тут, у звычайнай вясковай хаце сабралася моладзь і слухае, як маладая дзяўчына, схліўшыся кудзеркамі над мяхамі баяна, вядзе просценькую мелодыю. Кожны думаў пра сваё, але ўсіх аб'ядноўвала адна мара, адно спадзяванне: пройдзе час — і жыццё стане лепшым, стане лягчэйшым. Хоць і невялікія, але зрухі ў той, лепшы, бок ёсць. А значыць, трэба чэсна працаваць, старанна вучыцца. Трэба жыць. Пройдзе час, і жыццё раскідае іх па сведе, і ніколі яны больш не збяруцца разам вось так, ля шафаў з кнігамі, ля шчытка, у якім патрэскаюць дровы. А галоўнае, з такімі думкамі.

Недзе апоўначы ўсе засабыраліся дадому. Апрагнуўся і Андрэй, і неяк само сабой атрымаўся, што пайшлі яны з Галяй. Калі ёсць узаемнае прыцягненне, і намаганні не трэба вялікіх. Галя хінула да Андрэя, яна смяялася, яна гаварыла без супынку. І ён то слухаў, то пачынаў чытаць вершы, раскаваць смешныя гісторыі. Заігнаўшы дрэвы скалалася ад холаду, і з іх сыпаўся час ад часу серабрысты снежны пыл. Яны спыніліся ля вулчкі, у канцы якой стаяла хата, дзе кватаравала Галя. Спыніліся і прымоўклі. Трэба было развітвацца. Яна марудзіла, нібы нечага чакала, ён не мог рашыцца...

Раптам ззаду загалёкалі, пачуліся машокі. Андрэй азірнуўся: з-за вула суседняй хаты ішлі да іх двое. Ігнась і Косцік. Галя ўздрыгнула, сказала, нібы выбачалася:

— Я пайду. Да заўтра.

І таропка пайшла па сцежцы. Анд-

рэй паглядзеў ёй услед і таксама рушыў дадому.

— Пастой, пахрукаць трэба!

П'яны Ігнась спышаўся да Андрэя, за ім ззаду кльпаў Косцік.

— Ты што, б..., — заступіў Ігнась дарогу, думаеш калі вучышся, дык будзеш многа грошай палучаць?! Будзеш лёгка рабіць і жыць прыпяваючы?! І ўсе лепшыя бабы табе, і камандаваць усімі? Нет, дудкі! Я не пазволю, каб ты лепей жыў, чым я! Каб усе такія, як ты, жылі добра. Я буду камандаваць, як вам жыць, таму што ў мяне кулак. А ваш розум і вашы навукі — кату пад хвост!

— Пайшоў ты... — сказаў Андрэй і ступіў у бок, каб абысці Ігнася. І раптам аплывуха аплякла яму твар, і нешта глыбіннае, жывёльнае напружылася ў Андрэю, і ён з затуманенай свядомасцю рынуўся на Ігнася, і зваліў яго, і ўсёй на жывот яму, адвёўшы кулак для ўдару. Ігнась ляжаў, утапіўшы патыліцу ў снезе, і жывёльны страх большаў з кожнай хвіліны ў яго вачах. Але раптам гэты страх пачаў затуманьвацца быццам і знікаць: Ігнась зразумеў, што Андрэй не ўдарыць, не зможа. І праўда, Андрэй апусціў кулак, устаў і падаў руку Ігнасю, дапамагаючы ўстаць. Сказаў толькі:

— Эх ты!

Ігнась рукі не прыняў, устаў сам, атропаўся ад снегу.

— Добранькі, сука, не б'еш, — набычыўся Ігнась, кінуўся на Андрэя зноў. — А я буду біць! Таму што я — гэта я!

І аплывушы Андрэю і злева, і справа. Андрэй спрабаваў абараняцца, але ззаду яго абхапіў Косцік, які дагтуль стаяў збоку і назіраў. Цяпер то ён бачыў, на чым баку сіла...

Прайшлі гады. Забыліся многія падзеі, здарэнні, гісторыі, якімі так багата жыццё кожнага чалавека, але вось гэта чамусьці добра памятаецца Андрэю. І словы Ігнася памятаюцца добра. Можна, таму, што само жыццё пацвярджала іх кожны дзень. І цяпер, калі не розум, а кулак прыйшоў да ўлады і дыктуе, як разумным жыць, успамінаецца манголісты Ігнась у твар, здзіўленне, разгубленасць і страх на ім, калі Андрэй зваліў крыўдзіцеля, а пасля — злобнасць і з'едлівае: не б'еш? А я буду біць...

Калектыў Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры выказвае спачуванне ГАРЭЛІК Ніне Уладзіміраўне, вядучаму навуковаму супрацоўніку музея, з прычыны напатакшага яе гора — смерці бацькі.

Калектыў Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры выказвае спачуванне СІНЭЛЬНІКАВАЙ Ліліі Уладзіміраўне, вартульніку музея, з прычыны напатакшага яе гора — смерці маці.

Класік беларускай гісторыі

Калі ў 1888 г. вучань 8-га класа 1-й Кіеўскай гімназіі Мітрафан Запольскі быў адлічаны з навучальнай установы (адна з прычын звальнення — сярод канфіскаванай «забароненай літаратуры» хаваў паэму Тараса Шаўчэнкі «Марыя» з прадмовы і заўвагамі М. Драгаманава) — а значыць, часова вярнуўся на Радзіму, у Беларусь — у «Мінском лістке» была апублікавана ягоная рэцэнзія на кнігу П. Уладзімірава «Доктар Францыск Скарына». А ў наступных, 1889—1890 гг., выходзіць спецыяльнае «даследаванне» па вывучэнні Беларусі — сяміны «Календарь Северо-Западного края» пад агульнай рэдакцыяй Мітрафана Доўнар-Запольскага.

Удумайцеся: рэдактарам выдання, якое сталася эталым на шляху станаўлення цэлай нацыі, быў... 22—23-гадовы дзяцюк!! Тым самым юны асветнік у нечым паўтараў шлях маладога Скарыны і Каліноўскага, алярэдкаваўчы сваіх наступнікаў С. Паляяна, В. Ластоўскага, М. Багдановіча і інш. (нагадаю, што апошні выдаў неўміручы «Вянок» у 25-гадовым веку).

І калі ёсць паняцце класік беларускай літаратуры, дык Мітрафан Доўнар-Запольскі — класік беларускай гісторыі.

Толькі працаваць уласна на родную гісторыю, гэтаксама як і пажыць на Бацькаўшчыне, яму выпала няшмат. Здаўшы экстрэмна іспыты на атэстат сталасці, юнак паступае ў Кіеўскі ўніверсітэт на гісторыка-філалагічны факультэт (скончыў у 1894 г.), потым уладкоўваецца сакратаром Археаграфічнай камісіі (1897), утворанай пры Маскоўскім археалагічным таварыстве; стажыруецца ў МАМЮ (Маскоўскім архіве Міністэрства юстыцыі), а таксама ў іншых архівах Масквы, С. Пецярбурга і Варшавы. З 1899 г. — прыват-дацэнт Маскоўскага ўніверсітэта. Пазней будучы ўніверсітэты Кіева (цэлых 20 гадоў), Харкава, Баку. У Мінскім Белдзяржуніверсітэце М. Доўнар-Запольскі затрымаецца на няпоўны навучальны 1925/1926 год, адначасова ўзначальваючы Археаграфічную Камісію, утвораную пры Інбелкульце.

М. Улашчык у манаграфіі «Очерки по археографии и источниковедению истории белоруссии феодального периода» (М., 1973) піша, што Археаграфічная камісія складалася з двух чалавек: старшын і сакратара. Але рэч у тым, што напачатку ў камісію ўваходзіў толькі адзін чалавек: Зміцер Даўгяла (паводле пратакола № 9 пасяджэння Прэзідыума Інбелкульту ад 11.04.1925 г.: «Слухалі: Запрашэнне на

працу новых працаўнікоў. Пастанавілі: Лічыць патрэбным запрасіць т. Д. І. Даўгяла на абавязкі сакратара гістарычна-археалагічнае камісіі з тым, каб ён вёў і археаграфічную працу па ІБК; вызначыць яму пэнсію ў памеры 125 руб. у месяц». І нават сярод 20 асоб, якіх павінны былі «запрасіць для працы ў археалагічна-гістарычную камісію... на аснове пастановы 24/II.25г.» (А. Ляўданскі, А. Сцепуржынскі, П. Дзямідовіч, М. Філіповіч, П. Харламповіч і інш.) — пра Доўнар-Запольскага архіўныя крыніцы сведчанню не маюць.

Затое ёсць магчымасць удакладніць некаторыя звесткі, прыведзеныя ў апошняй публікацыі пра М. Доўнар-Запольскага. У ёй адзначалася, што «Мітрафан Віктаравіч Доўнар-Запольскі пераехаў з Баку на пастаяннае жыхарства ў Мінск увосень 1925 г.» (Р. Платонаў. Выгнанне // ЛіМ; 1997, 27 чэрв.). Мусім зазначыць, што з Баку гісторык выехаў ці не вясною. Падстава — тэлеграма, адбітая на імя Сцяпана Некрашэвіча, які тады працаваў у сістэме Наркамсветы Беларусі: «Мінск Наркампрос. Некрашэвічу. Баку жд 562, 7, 28, 17. Выехал Минск Доўнар-Запольскій» (Архіў НАН. Ф. 67. воп. 1. спр. 2, арк. 94). Тэлеграма без даты, але датаваць яе можна канцом красавіка-пачаткам траўня 1925 г.

Яшчэ адным доказам больш ранняга вяртання вучонага ў Мінск служыць ягоная заява, таксама адшуканая ў архіве Нацыянальнай акадэміі навук: У Прэзідыум Інбелкульту. Я прыехаў ў Мінск на працу ў Інбелце з 24 [29?] айгуста, але прашу лічыць пачатак маёй працы з першага айгуста для таго, што ў гэтым час выключна працаваў над гісторыяй Беларусі і нейкі час працаваў у Менску ў бібліятэках і Музэях. Праф. М. Доўнар-Запольскі.

На заяве рэзалюцыя тагачаснага вучонага сакратара Інбелкульту: «Гарачэні: Згодна перамаўленням праф. з Прэзідыумам лічыць на працу ў ІБК з жніўня мес. 1/ IX. 25 г. Яз. Дыла».

Шмат святла на далейшую працу М. Доўнар-Запольскага ў Археаграфічнай камісіі пралілі 6 дакументы Інбелкульту за 1926 г., аднак апошнія (пратаколы пасяджэння Прэзідыума і секцыі) не захаваліся. Прынамсі, не так поўна, як пратаколы за 1925 і 1927-1928 гг.

Ды працу тую назваць плённай ні ў кога сумленне не дазволіць. Асабліва цяпер, ведаючы акалічнасці мінскага быту М. Доўнар-

Запольскага (пасля згаданай публікацыі Р. Платонава). Пачынаючы ад сакавіка 1926-га КПБ распачало сапраўднае цкаванне выдатнага гісторыка, археографа, этнографа, фалькларыста і літаратуразнаўцы з мэтай, каб вучоны «выехаў з Беларусі не пазней 1-га ліпеня», 1926 г.

Як вядома, у верасні 1926-га М. Доўнар-Запольскі быў прымушаны напісаць заяву на звальненне з Белдзяржуніверсітэта і перабрацца ў Маскву (там і памёр у 1934 г.), прадэманстравашы Беларусі і пацвердзішы ўласным лёсам сумнае выслоўе: сваіх прарокаў Айчыне не трэба.

Знаёмычы чытачоў у «юбілейным» выпуску (як ніяк 5-ы) «Пагінацыі» з архіўнымі дакументамі, што асвятляюць навуковую дзейнасць М. Доўнар-Запольскага і стан нашай археографіі сярэзны 1920-х гадоў, што-тыднёвік працягвае здзяйсняць практычную археографію — мэтанакіраваную публікацыю гісторыка-літаратурных матэрыялаў, якую паслядоўна і няўхільна належыць рабіць у любых умовах, паколькі і сёння марыць на Беларусі пра выданне нашых гістарычных помнікаў у паўтысячы старонак — не даводзіцца.

Язэп Янушкевіч

У Прэзідыум
Инбелкульту
Даклад
Гістарычна-
Археалагічнай Камісіі
аб выданні ў друку
«Метрыкі Літоўскай».

Гістарычна-Археалагічная Камісія Інбелкульту зварочваецца ў Прэзідыум з прапановай аб тым, каб ён абмеркаваў і ўзяў на сябе ініцыятыву ў правядзенні такога велізарнага і надзвычайна неабходнага мерапрыемства ў справе вывучэння Беларускай гісторыі, якім з'яўляецца працяг выдання «Метрыкі Літоўскай», распачатага б[ылой] Археаграфічнай Камісіяй у Ленінградзе.

Названая Археаграфічная Камісія вельмі невялікую ўвагу зварочвала на беларускую гісторыю. Тым не менш, калі прад ёй было пастаўлена адпаведнае пытанне, то Камісія не адмовілася ад таго, каб узяць на сябе грандыёзнае прадпрыемства ў справе выдавецтва дакументаў — выданне кнігі «Метрыкі Літоўскай». Археаграфічнай Камісіяй выдана тры тамы Метрыкі, прыблізна па 600 старонак кожны, у 2 калонкі дробнага прыфту. І на гэтым выдавецтва спынілася ў 1916 г. за адсутнасцю крэдытаў на

працяг гэтага выдання. Зразумела, у цяперашні час ніводная ўстанова РСФСР ужо не прыме на сябе працы і расходаў па прадаўжэнню гэтага выдання. Яно, па гэтаму, павінна легчы на сродкі Беларускай Дзяржавы і павінна быць вышаўнена беларускімі вучонымі.

Метрыка Літоўскай, асабліва для перыяду XV—XVII ст. мае ў сабе асабліва каштоўны матэрыял, які служыць самай грунтоўнай крыніцай дзеля апрацавання Гісторыі Беларусі. Кожнаму даследчыку Беларускай старажытнасці да XVIII веку добра вядома, што без выкарыстання «Літоўскай Метрыкі» нельга асветліць усякае пытанне, і што з вывучэння гэтае крыніцы патрэбна пачынаць даследчую працу па Гісторыі Беларусі. У той жа самы час, гэты матэрыял — настолькі важны, што без яго не абыйдзецца ніводная бібліятэка ў СССР, ува ўсіх славянскіх краях і, часткай, за межамі іх. А гэта вызначае, што нейкая частка выдаткаў пакрыецца з часам продажам кніг.

Уваходзячы з гэтай прапановай у Прэзідыум Інбелкульту, Гістарычна-Археалагічная Камісія лічыць неабходным наступнае:

1/ каб Прэзідыум ІБК правёў гэтае пытанне ў прынятым сэнсе праз Саўнаркам у мэтах штогодняга выпуску, пачынаючы з будучага 1926 г., сталай сумы на выданне «Літоўскай Метрыкі», не залежна ад другіх каштарных асігнаванняў на гістарычна-археалагічную выданні па Інбелкульту.

2/ Камісія просіць аб дазvole і распаралжэнні цяпер жа распачаць падгатоўку аднаго таму гэтага выдання, гэта значыць, перапіскі і правёркі матэрыялаў, а затым, калі праз некалькі месяцаў ён будзе гатовы — прыступіць да друку. Падгатоўка да друку такіх матэрыялаў, у мэтах аспярожнасці, з

якой патрэбна падыходзіць да гэтай справы, зойме не менш аднаго году. У бягучым годзе прыдзецца зрабіць невялічкія выдаткі па гэтай падгатоўцы да друку, а выдаткі па друку прыойдуць ужо на наступны каштарны год.

Камісія са свайго боку прыме ўсе меры к таму, каб гэта выданне каштавала найтанней. Камісія без гана рару забяспечыць яго адказнай працай і лічыць, што Дзяржаве БССР прыдзецца плаціць толькі друкарскія расходы, перапіску арыгіналаў і паездкі дзеля правёркі іх з аўтэнтыкамі.

Старшыня М. Доўнар-Запольскі

Сакратар Дэм. Даўгяла.
8 кастрычніка 1925 г.

У Прэзідыум
Инбелкульту
Даклад
Гістарычна-
Археалагічнай Камісіі
па пытанню аб узвароце
беларускіх архіваў
(з далучэннем перапіскі)

Пры сучасных умовах магчыма вызначыць толькі мейсцы, у якіх захоўваюцца галоўныя і самыя каштоўныя архіўныя фонды, вывезеныя ў розныя часы з Беларусі, а таксама пералічыць архіўныя матэрыялы, якія без супярэчнасці павінны быць выдзелены з расейскіх архіваў, бо для апошніх не патрабуюцца матэрыялы, датыччучыся да гісторыі Беларусі.

Вызначыць з падрабязнасцю ўсе мейсцы, у якіх захоўваюцца беларускія архіўныя каштоўнасці, — у цяперашні час нельга, бо шмат фондаў перадзвінута з адных месцаў сховы ў другія.

З боку Гіст.-Арх. Камісіі ІБК будуць прыняты ўсе меры к таму, што каб па магчымасці ў працягу працы ўзварота архіваў спісада высвятліць, дзе знаходзяцца вывезеныя раней дакументы, а таксама даць і вычэрпаючы спіс устаноў, з якіх належыць атрымаць архіўныя матэрыялы.

Камісія перагледзела прысланы на яе ўвагу спіс, зрабіла яго больш дасканалым, дапоўніла, адкінуўшы няцэльнае і не заслужуючае на ўвагу.

У цяперашні час Камісія прапануе трэбаваць перадачы наступных архіваў, якія вызначаны ў далучаным спісе.

Камісія адзначае папярэднія мейсцы, дзе да рэвалюцый знаходзіліся архівы, маючы на ўвазе, што ў Цэнтральных архіўных скароніцах Масквы і Ленінграду магчыма знайсці спраўку аб тым, дзе ў цяперашні час знаходзяцца належныя дакументы.

Старшыня М. Доўнар-Запольскі
Сакратар Дэм. Даўгяла
8 кастрычніка 1925 г.

Архіў Нацыянальнай
акадэміі навук. Ф. 67,
воп. 1, адз. зах. 2,
арк. 268-269.

Марцін КОЎЗКІ

Доля праўды

Захаваўся ў гісторыі нябога: подлісам пад нечым некралогам.

Ад'язджае Сара ў Амерыку і глеча: — Не шкада мне гэтага берага, адно што «Санта-Барбару» не убачу.

— На чым вы баку? — спыталі Ерван і Баку мінскага Івана. — А адкуль вы звоніце да мяне — з Баку ці з Ервана? — пералытаў мінскі Іван. — Рэч у тым, што па лініі СНД

у нас цяпер па-дэ-дэ — парны танец, так што званіце адразу ў Маскву, там ваш шанец. А з нас незалежных суддзяў, відаць, ужо ніколі не будзе.

Калінін, абмыты шампунем, у медным сваім харастве. Помніка «дзядулі» няма нават у Маскве. Адвечнае наша «стараемса» — не трэба, а вытыркаемса. З помнікамі таму,

чый праспект, аднак, не спяшаемса. Таксама стараемса.

Як значыцца ў «асновах», жывём пры дзвюх мовах. Між імі самая актыўная расійская ненарматыўная. На гэтай сляннай дзялянцы няма ўжо месца «трасянци». Тут мы толькі вучні, у лепшым выпадку аматары, трасца іх матары.

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
«Літаратура і мастацтва»

ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар

Уладзімір
НЯКЛЯЕУ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Мікола ГІЛЬ —
намеснік галоўнага
рэдактара

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,

Жана ЛАШКЕВІЧ,

Алесь МАРЦІНОВІЧ,

Барыс ПЯТРОВІЧ —

першы намеснік

галоўнага рэдактара,

Юрась СВІРКА,

Віктар ШНІП —

адказы сакратар

АДРАС

РЭДАКЦЫЯ:

220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 2332-461

намеснікі галоўнага
рэдактара — 2332-525,
2331-985

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі — 2332-525

пісьмаў і грамадскай
думкі — 2331-985

літаратурнага
жыцця — 2332-462

крытыкі

і бібліяграфіі — 2331-985

паэзіі і прозы — 2332-204

музыкі — 2332-153

тэатра, кіно

і тэлебачання — 2332-153

выяўленчага мастацтва,
аховы помнікаў — 2332-462

навін — 2332-462

мастацкага
афармлення — 2332-204

фота-

карэспандэнт — 2332-462

бухгалтэрыя — 2682-667

Пры перадруку просьба

спасылацца на «ЛіМ».

Рукапісы рэдакцыі

не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі

можа не супадаць

з меркаваннямі

і думкамі аўтараў

публікацый.

Набор і вёрстка

камп'ютэрнага цэнтра

тыднёвіка «ЛіМ»

Выходзіць раз на тыдзень

па пятніцах

Друкарня

«Беларускі Дом друку»

(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856.

Наклад 4222

Нумар падпісаны ў друку

28.8.1997 г. у 17.30.

Рэгістрацыйнае

пасведчанне № 715

Заказ 4986/Г

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12